

Het recht van de sterkste

Cyriel Buysse

bron

Cyriel Buysse, *Het recht van de sterkste*. Heidelberg-Orbis, Hasselt 1972 (4de druk)

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/buys009rech02_01/colofon.php

© 2014 dbnl

The logo for the Dutch Bibliography (dbnl) consists of the lowercase letters 'dbnl' in a blue, sans-serif font. The letter 'd' is stylized with a small hook at the top.

1

REUS, de wenkbrauwen gefronst, staakte schielijk het dansen. Maar 't duurde slechts een ogenblik: hij slaakte, dof, een vloek en zijn beide grove handen om Witte Manses middel geslagen, mengde hij zich weder met haar in de wilde, beestachtige drom. Hij had de zachte glimlach opgevangen, die Maria Beert, onder het dansen met een boerenzoon, naar Slimke Snoeck had gericht. Een steek van jaloezie schoot in zijn hart en plots, met het vlugge, onberedeneerde beslissingsvermogen van een bruut, besloot hij, dat Maria zijn lief zou worden.

Een vlam schoot uit zijn oog en woest, als ware 't nu Maria zelf, die hij in de armen hield, duwde hij Witte Manse enger tegen zijn brede borst. Hij was groot van gestalte en zwaar van lichaamsbouw, met bolle wangen, met een breed, steenrood gezicht en grote, stuur en stout kijkende ogen. Een begin van zwarte knevel en van baard bedekte zijn bovenlip en kin; donkerbruine lokken kwamen kroezend van onder zijn rond, zwart hoedje uit. Hij droeg een donkerkleurig, lomp gesneden pak, te kort van buis, te kort van broek; een schitterend blauwzijden dasje wuifde om zijn stoere hals; zijn zware, met grove spijkers beslagen schoenen maakten, het gekerm der harmonika en het gedruis van de dansers overheersend, een hard schrapend geluid over de morsige, vuilrode herbergvloer.

De polka was geëindigd. Reus liet Witte Manse los en stapte recht, door het nog woelend volk, naar Maria toe.

- Maria, wilt ge met mij 'n glas bier drinken? vroeg hij haar.

Het meisje, dat ook haar danser had verlaten en hijgend, in de stikkende atmosfeer van de herbergzaal met een zakdoek het zweet van haar voorhoofd afdroogde, keerde zich, door de ruwe klank van zijn stem bijna geschrokken, tot de jongeman om.

- Watblief? vroeg zij werktuiglijk, met een zweem van angst in de blik.

- Of ge 'n glas bier wilt drinken? Zijt ge dan doof? herhaalde hij luider, haar driest met zijn vorsende ogen aankijkend.

Zij had het woord op de tong om te weigeren, maar een soort van instinctmatige vrees weerhield haar en zij deed het niet. Zij aarzelde een korte wijl en antwoordde bedeesd van ja, steeds hijgend, met haar zakdoek het zweet van haar aangezicht vegend. En zij vergezeld hem vreesachtig aan de schenktafel, alwaar hij reeds, tien centen op het schenkbord werpend, twee glazen bier besteld had.

Doch Witte Manse had er hen gevolgd.

- 't Es scheune, dät, mij te verloaten om een andere te trakteren! wierp zij Reus stout verwijtend toe. Trakteer mij dan tenminste ook!

Zij was van middelmatige gestalte, met een fris, lichtblozend aangezicht en zeer bleekblonde, bijna witte haren. Haar stemmetje klonk fijn en zangerig, haar rode mond glimlachte voortdurend en haar lichtblauwe ogen keken onbeschoemd en vrijpostig in die van Reus Balduk.

Deze, gestoord en reeds aan 't drinken, veinsde een schielijke gramschap.

- Sakerdzju! 'k Zal zeker moeten eindigen mee heel d'herberg te trakteren! overdreef hij. Maar tevens zag

hij haar knipogend aan en, Slimke Snoeck ontwarend, die nu, sinds Reus bij Maria stond, als verloren in de woelige herbergzaal rondrentelde:

- Hè! Slim! riep hij, kom ne keer hier en trakteer Manse.

De jongeman naderde, glimlachend. Hij was zeer lang, een weinig voorovergebogen en mager, met een vriendelijk en aangenaam, ietwat bedeesd, meisjesachtig gezicht. Zijn voornaam was Theofiel, maar zijn ingeboren schuchterheid, die bij zijn makkers voor onnozelheid doorging, had hem de spotnaam van 'Slimke' verworven.

- Wat es er? vroeg hij blozend, met gemaakte ruwheid en als had hij 't verzoek niet gehoord. Hij was beleefd en beschaafd van aard, maar zulks wekte eveneens de spotlust van zijn gezellen op en niet zelden sloeg hij aldus, om 't geschimp te ontsnappen, een toon van moedwillige ruwheid aan.

- Manse trakteren! gaf hem opnieuw, als een bevel, Reus voor antwoord.

Slim liet het zich geen tweemaal zeggen. Hij haalde, zacht glimlachend, zijn beurs te voorschijn en bestelde ook twee glazen bier. - Meent ge dan dat ik een beest ben! schertste hij. En hij veinsde de zachte, schier smekende blik niet te begrijpen, waardoor Maria hem scheen te vragen zich van haar niet te verwijderen. Hij wendde haar, met zijn gewone gemaakte moedwilligheid, of misschien wel door een onbewuste jaloezie gedreven, de rug toe en zelfs liet hij zich door Witte Manse bewegen om Muimme Taey en Verool, twee vriendinnen, die toch zulke dorst hadden, ook te trakteren.

Reus nam de gelegenheid te baat om Maria in een hoek te duwen.

- Laat ons doar 'n beetse zitten, zei hij. Men kan er hier noch over noch door van al 't gewoel.

En weer dorst zij niet weigeren. Hij was van haar dorp en woonde in haar straat. Zij vreesde, moest ze zijn voorstel van de hand wijzen, van preutsheid beschuldigen, als zodanig, publiek en luid door hem uitgescholden te worden. Zij volgde hem, door de drommende koppels dringend, op de aangewezen bank, nog eens naar Slimke Snoeck omkijkend.

Die blik ontging hem weer niet. Een schimplach vol minachting kwam op zijn ruw gelaat en nogmaals voelde hij als een fijne, diepe steek in 't hart, terwijl het besluit haar tot minnares te nemen zich sterker in hem ankerde. Pas twee dagen tevoren was hij uit de gevangenis ontslagen, alwaar hij, wegens vechten, negen maanden had gezeten. Gedurende die afwezigheid was zijn lief met een ander getrouwd, en, zonder de minste spijt of droefheid daarover, had hij enkel bij zichzelf gezworen, dat Akspoele-kermis niet voorbij zou gaan, zonder dat hij een nieuw lief had.

- Ge zoudt liever bij Slim zitten, ne-waar? kon hij niet laten haar na een poos op verwijtende toon te vragen.

Zij antwoordde ontwijkend, gedwongen lachend en beschaamd:

- O neen, 'k weet het niet, ik hè daar nie aan gedacht.

Strak staarde hij haar aan. Haar mooi, bleek, ernstig aangezicht had zich met een lichte kleur bedekt en haar donkerblauwe ogen keken van hem af. Wellicht lag er in haar tegenzin iets dat zij niet zeggen kon of wilde: de afkeer naast een misdadiger te zitten. Fijne druppeltjes zweet parelden steeds op haar voorhoofd uit, en langs de slapen hadden enkele wederspannige, uit de

zwarte vlechten losgeraakte lokjes, zich op de klamme, blanke huid neergeplakt. Hij wendde de blik af van haar. Een luidruchtige bende kwam tussen hen en de schenktafel staan en nu, betrekkelijk alleen en afgezonderd, drong hij haar nauwer in de hoek, vatte haar bij de hand en zei, half over haar neerbuigend:

- Maria, Witte Manse loopt al heel de dag achter mij, om mijn lief te worden; maar 'k 'n wil haar niet, 'k 'n wil geen ander als u.

Het meisje bloosde sterker. En, ontzet, zonder een antwoord te vinden keek zij, als bang en smekend naar hem op, terwijl haar hand een lichte, doch vruchteloze poging maakte om uit de zijne te geraken.

- Maria, ge 'n hebt toch niets tegen mij, hoop ik? vroeg hij opnieuw, haar nog dieper in de hoek duwend en, gans over haar gebogen, haar met woeste begeerte in het wit van de ogen aankijkend.

't Gedruis van de harmonika, die een schottisch begon te spelen en het gewoel van de in beweging gerakende dansers ontsloegen haar van te antwoorden. Reeds was hij opgestaan, met tot haar uitgereikte handen. En nogmaals dorst zij hem die gunst niet ontzeggen; zij stond ook op, zij liet zich door hem in de armen vatten en beiden mengden zich in de woelende menigte. Het genot van de dans overwon even haar weerzin. Ernstig, met terneergeslagen ogen, draaide zij, een weinig stijf van houding, in zijn armen rond. Met hem of met een ander, 't was toch de dans, dat groot plezier, het enige welke zij kende. En het belgde haar nu niet meer, dat hij haar zo woest en driftig in zijn armen sloot en zulke stekende, veroverende blikken op haar wierp. Zij hoorde zelfs de stem van Witte Manse niet, die in de armen van Slim Snoeck ronddraaiend, in het voorbijdansen aan Reus een schimpscheut toewierp. Maar, van lieverlede,

maakte zich een zwaar gevoel van benauwdheid en bijna van schrik van haar meester: het zweet droop van haar wangen, zij kon met moeite ademen, een waas verduisterde haar ogen; de plaats, waar zijn handen haar vasthielden, gloeide als vuur; en eensklaps, alvorens de dans zelfs half geëindigd was, moest zij het staken, en ging zij waggelend, door Reus gevolgd, op een stoel neerzinken.

2

DE avond viel. In de korte pauze, die elke dans in tweeën splitst en gedurende dewelke de speelman, uit voorzorg van betaling, zijn centen ophaalt alvorens verder door te spelen, riep zij Witte Manse bij zich en sprak van huiswaarts te keren.

- Gaat ge met ons mee? vroeg Manse, zich tot Reus omkerend.

- Ja, maar wacht nog wat, stelde hij voor.

Doch Maria weigerde. 't Was reeds acht uur; vóór negen moest zij thuis zijn, of ze kreeg slagen. En door haar aangroeiende, onberedeneerde vrees bevangen, drong ze smekend en schier verwijtend bij Witte Manse aan, om niet alleen te moeten gaan:

- Manse, als ge mij alleen laat vertrekken, is 't de laatste keer da 'k met u meega.

De speelman had zijn opgehaalde centen uit zijn vieze pet genomen, en bij 't geluid der samenspraken en 't gerinkel van de glazen, de onderbroken schottisch weer aangevangen.

- Wij hebben nu betaald, we gaan het rondeke toch uitdansen, riep Reus.

En opnieuw greep hij Maria vast, die zich, als onbewust, liet meeslepen.

Thans voelde zij zich bijna niet in beweging. Zij draaide rond, met angstig bevangen adem, met een visioen van andere, woest om haar heen draaiende en in een wolk tabaksrook gehulde koppels, vóór haar half gesloten ogen Zij hoorde bijna 't gekerm van de harmonika niet meer, wier tonen zich in een ver en fijn gepiep schenen te versmelten; zij had enkel, in haar bedwelming, het gevoel van een overweldigende macht die haar ondanks haar wil, medesleepte en verkrachtte.

Tot tweemaal toe stiet zij, waggelend, een oudje, dat met drie anderen aan een tafeltje zat kaart te spelen, in de rug en ten slotte moest zij het vóór 't einde van de dans nogmaals opgeven, verlamd, ontzenuwd en versmachtend zuchtend:

- Laat mij los, Reus, laat mij buiten... Ik kan niet meer.

Buiten in de frisse avondlucht, kwam zij dadelijk tot het bewustzijn terug. Reus, Witte Manse en Slimke Snoeck hadden haar gevolgd en thans weigerde zij hardnekkig nog weer binnen te gaan. Zij was reeds op weg, zij zou alleen naar huis terugkeren en Witte Manse mocht er vast op rekenen: nooit meer zou zij nog ergens met haar medegaan. Alsdan, ziende dat het ernst was, liep Witte Manse haar na en Reus en Slim volgden de beide meisjes op.

De Oret^{*}, het kroegje dat zij verlaten hadden, stond aan het ene uiteinde van 't dorp, zij bevonden zich schier dadelijk in 't open veld. De landweg lag kronkelend en zandig, rechts en links omlijst door groene korenvelden, die hun volle wasdom bereikt hadden en wier hoge, wiegende aren zich reeds duisterend op 't brandend westen, aftekenden.

- We hadden beter de steenweg genomen, zei Maria, als bang voor de eenzaamheid van het veld en met moeite door het zand sloffend. Maar luid vaarde de misnoegde Witte Manse daartegen uit:

- Merci, de steenweg! Om een half uur omweg te maken.

De beide jonkmans, koutend en schertsend, stapten nevens de meisjes, Reus aan de zijde van Maria, Slim

* Vermoedelijk van het Frans: *Arrêt*.

naast Witte Manse. Hadden de anderen gewild, Maria zou het op een lopen gezet hebben.

- Es dāt een gaan! Es dāt een gaan! herhaalde Witte Manse onophoudend. Zij hijgde, zij zweette, meer nog dan Maria; zij kon, kleiner van gestalte, haar vriendin schier niet volgen. En eensklaps maakte zij zich boos:

- Neen, ik, verdomme! 'k 'n Wil also nie lopen; 'k 'n wil in schuim en zweet niet thuishkomen! riep ze bijna schreiend. En koppig bleef ze staan.

De beide mannen gaven haar gelijk, zeiden dat het gekheid was, zich zo te haasten.
- Ge peinst toch zeker niet dat men u zal komen stelen, als wij bij u zijn! schertste Rens. Doch Maria, meer en meer ontsteld, keerde zich smekend tot haar gezellin om:

- Allez, kom Manse, kom, smeekte ze verzoenend, wij zullen trager stappen. Maar nauwelijks waren zij weer aan de gang of zij werd onwillekeurig, door haar angstige gejaagdheid, voortgedreven.

Eensklaps nam Witte Manse het kluchtig op.

- Ha! ge denkt misschien dat ik niet lopen kan! riep ze. Kijk! En als een schicht was ze vooruit, lachend door Slimke Snoeck gevolgd.

Maria wrong haar handen samen.

- Maar wacht toch! Wacht toch! riep ze nu tevergeefs, terwijl zij ook een beweging maakte om te rennen.

Plotseling greep Reus haar in de lenden vast en hield haar tegen.

- Maria, laat ze maar gaan, sprak hij, wij zullen ze wel achterhalen. En terzelfdertijd, terwijl zij, huiverend, een hevige poging deed om los te komen, sloeg hij haar ook zijn andere arm om het middel, hield haar gans stil, drukte haar woest een kus op de mond, met doffe stem herhalend:

- Laat ze maar gaan, zeg ik u; laat ze maar gaan.

Zij had een gil geslaakt, verwarde kreten: - Manse! Theofiel! Reus, laat mij los! Laat mij los! ontsnapt uit haar keel, terwijl ze nu met krachtsinspanning worstelde en met geweld poogde te vluchten.

Hij hield haar sterker tegen, hij plaatste zijn voet dwars vóór de hare, hij versmachtte haar met ruwe zoenen, voortdurend, met hese stem, herhalend:

- Maar laat ze gaan, nondedzju! Laat ze gaan! Laat ze gaan, zeg ik u! Laat ze gaan! En plots, gelijk een dier, wierp hij haar omver in 't koren.

Zij had een vreselijke gil geslaakt, zij riep: - Moord! Moord! Moord! driemaal achtereen, maar de laatste verging in een geluid van worging en versmaching; hij was boven op haar gevallen, hij had een greep aarde genomen en stopte haar die in de mond, in de ogen, over geheel het aangezicht, om haar het roepen te beletten. Toen kon ze zich niet meer verdedigen, zij stikte en spuwde, zij viel in zwijm, 't werd nacht om haar heen, de afschuwelijke nacht van 't graf, waarin ze zich halfdood, doch met het vlijmend bewustzijn nog te leven en afgrijselijk te lijden, voelde verkrachten en begraven...

Hij liet haar eindelijk los, hij poogde haar weder te doen opstaan; hij sprak herhaaldelijk, vlug en stil:

- Kom, 't is niets, 't is gedaan, laat ons nu voortgaan.

Doch zij, versmachtend, hijgend, stervend, viel weer ten gronde.

- Och Here toch! Och Here toch! Och Here toch! zuchtte zij onophoudend.

Verschrikt boog hij over haar neer.

- Toe Maria, kom, kom, sta op, herhaalde hij dringender. En ziende dat Witte Manse en Slim zich omgekeerd hadden en, na een ogenblik aarzelen, in de schemering naar hen terugkwamen:

- Toe, Maria, haast u, d'anderen zijn daar weer, smeekte hij schier.

Zij stond niet op, zij kronkelde zich, als in een paroxysme van foltering, zij zonk nog dieper, op de knieën, met het hoofd in 't zand ineen, steeds machtelozer, steeds wanhopiger herhalend:

- Och Here toch! Och Here toch! Och Here toch!

Slim en Witte Manse waren tot bij hen genaderd. Stom, eerst niet begrijpend, zagen zij in het halfduister toe.

- Wat es er gebeurd? Wa scheelt er, Maria? vroeg Witte Manse, over haar vriendin nederbuigend. Maar eensklaps werd zij purperrood, richtte zich op, wendde zich om tot Reus en spuwde hem, met vlammende ogen, en door de brutaliteit van zijn aanslag met Maria solidair geworden, deze belediging in 't aangezicht:

- O gij sloeber! Gij smeerlap! Gij beest! 'k Zal 't vertellen aan al wie ik hoor of zie!

Hij had een korte, boze lach; hij riep, uitdagend: - Ge zoudt het zeker liever zelf gehad hebben! Maar hij liet dadelijk de schertstoon varen, om Maria, dringender, te smeken:

- Allez, toe Maria, sta op, sta op. Is dat nu 't schreien waard?

Zij scheen hem niet te horen, zij bleef in het zand liggen, snikkend, zuchtend, onophoudelijk, als zieltogend, dezelfde akelige klacht herhalend:

- Och Here toch! Och Here toch! Och Here toch!

En dit schouwspel ontstelde Witte Manse nog dieper, zij riep, met steeds toenemende woede: - Gij smeerlap! Gij sloeber! Men moest u voor geheel uw leven in 't kot steken! terwijl Slimke Snoeck, eerst als verslagen, maar eindelijk tegen zijn eigen bedeesdheid gerevolteerd, nu ook, met vuurrode wangen herhaalde:

- Ja maar Reus, alzo niet, zilde*, alzo niet, alzo niet!

Doch Reus, thans werkelijk bang over Maria neergebogen, antwoordde zelfs niet meer, en Slimke Snoeck, schielijk door een zonderling gevoel gezweept, naderde hijgend en ontsteld tot Witte Manse.

Hij greep haar bij de arm, trok haar, eerst zacht, terwijl ze zeer verwonderd vroeg:

- Hawèl wat is er? wat terzijde, omsloot haar eensklaps woest in zijn beide armen.

- Maar wat doet ge? Laat mij gerust, gij domme loeter**! schreeuwde Witte Manse, hem hevig wegstotend.

Doch driftig kwam hij weer.

- Manske, laat mij het nu ook eens doen, laat mij het nu ook eens doen, zuchtte hij haar in de nek. En, juist als Reus, sprong hij op haar.

Zij riep om hulp, zo luid, zo scherp, dat hij, verschrikt, haar losliet, terwijl Reus vloekend toegesneld kwam.

- Nondemilledzju! Wilt ge ophouden! Wilt ge zwijgen! Help mij, nondedzju, om Maria te doen opstaan voordat er hier volk komt! schreeuwde hij schier wenend.

Slimke, woedend, had een beweging van opstand. - Waarom zou ik zowel niet mogen als een ander! riep hij hatend, met een vlijmend gevoel van tegenover hem gepleegd onrecht. En met een verwijtend gebaar tot Witte Manse voegde hij erbij:

- 'k Zou immers niet de eerste zijn, met wie zij te doen heeft.

- 't Es gelijk! antwoordde Witte Manse, rood van

* Hoor!

** Lomperd.

toorn. - 't Es genoeg dat ik niet wil. En zij keerde terug tot haar vriendin, haar met tranen in de ogen smekend, dat ze toch zou willen opstaan. Toen stond Maria eindelijk overeind; schreiend, bezoedeld, afschuwelijk, onkennelijk.

Witte Manse, ontroerd, veegde haar met haar zakdoek de aarde uit het aangezicht en klopte 't zand van haar kleren.

- Kom, riep zij verontwaardigd, 't zijn alle twee sloebers, smeerlappen.

Zij nam Maria bij de hand, zij verdwenen samen, langs de sombere rand van de korenvelden, in de schemering.

Stom, zonder nog verdere lust om ze te achtervolgen, zagen de beide mannen ze in de duisternis verdwijnen.

3

NA enkele minuten gaans kwamen de twee meisjes te Brakel aan. Het licht brandde reeds in enkele huizen en in het Zijstraatje, waar zij beiden woonden, stond of zat nagenoeg al het volk, door het schoon weder uitgelokt, naast de deuren buiten.

- Wat es er gebeurd? Woaromme schriemt zij? vroegen allen aan Manse.

En Manse, verontwaardigd, zweeg het niet, riep het aan al wie 't horen wilde, in haar jaloerse gramschap tegen Balduk opgewonden:

- 't Es Reus Balduk, die haar omvergeworpen en verkracht heeft in het koren!

Een samensholing had zich dadelijk gevormd, een stoet ging in de schemering met de twee meisjes mede, luidop, met uitroepingen, met kreten en gelach de gebeurtenis alom herhalend en verkondigend.

En eensklaps was het als een worsteling: een korte, dikke, veertigjarige vrouw, Maria's moeder, kwam schreeuwend met loshangende haren naar voren gesprongen, en in een oogwenk stond ze vóór haar dochter, midden in een dichte groep.

- Woar es ze? Wat es er gebeurd? riep ze dreigend, het geschreeuw van de anderen overheersend.

Er ontstond een ogenblik stilte, waarin men nu duidelijk Maria's snikken hoorde, en Witte Manse, hijgend en vlug, herhaalde nog eens:

- 't Es Reus Balduk, die haar omvergeworpen en verkracht heeft in het koren!

Een gejoel steeg uit de volksschaar op, een vloekende vermaledijding barstte los, het kort en ruw geklets van een slag in 't gezicht weerklonk. En terstond, als bij toverslag, werd alles weder stil. Stil onder 't volk,

althans; want nu greep een ongehoord toneel tussen de moeder, de dochter en Witte Manse plaats. Zij had maar dit verstaan, de moeder: Balduk heeft haar omvergeworpen in het koren! En 't was genoeg voor haar, zij vroeg niet om nog meer te weten, alles was klaar, haar dochter moest de schuld van het gebeurde zijn, en de verwijten, de verwensingen, de schandelijkste en onnoemelijkste scheldwoorden rolden, als het slijk uit een mestpoel, voor haar onschuldig meisje en voor Witte Manse uit haar mond, terwijl ze de eerste met slagen en schoppen overlaadde. Maria, als dood, verweerde zich zelfs niet; maar Witte Manse, schreiend van woede, keef tegen, antwoordde belediging voor belediging, gaf weldra vuist voor vuist en schop voor schop terug, terwijl de steeds aangroeiende menigte oorverdovend schreeuwde en de laatst aangekomenen, die het gevecht niet zagen, zich uit nijd vermaakten met de anderen nog meer ineen te dringen en te persen. De heffe des volks, alles wat Brakel aan slecht en bedorven gepeupel telde, was daar nu vergaderd. Het was een ongelooflijke krioeling van schreeuwende, dronken mannen, van wijven met loshangend haar en kinderen op de arm, van jongere knapen en meisjes, die medegilden om het uitsluitend vermaak de verwarring te vergroten. Afzonderlijke kijf- en vechtpartijen grepen nu ook onder de toeschouwers plaats; mannen kozen de partij van Reus, vrouwen die van Maria; vloekende, halfdronken moeders stieten haar wederspannige dochters binnen huize en aan het hoofd der beweging stonden aldra een achttal gewone makkers van Reus, gekende dieven, wildstropers en bandieten, kerels met boevengezichten, die gewoonlijk van dergelijke gelegenheden gebruikmaakten om, in de grootste verwarring van het gevecht, schielijk te verdwijnen en in de buurt te gaan stelen.

- Ala! Naar huis, schandaal! snauwde eindelijk vrouw Beert haar dochter toe. En met geweld poogde zij haar vooruit te duwen. Maar beiden werden door de menigte weer naar het midden van de straat gedrongen en, als om de wanorde tot het toppunt te brengen, verschenen nu ook Reus Balduk en Slimke Snoeck en de drom. Zij schenen reeds verzoend, zij moesten ergens onderweg jenever gedronken hebben en waren beschonken; en de eerste kwam met uitgespalkte ogen nevens Maria gesprongen, vrouw Beert in het aangezicht huilend:

- Ja, ik ben met haar in het koren geweest; ja, zij is mijn lief en durf nog eens hand of vinger op haar leggen!

Het duurde niet lang, de drukking zelf van het opgewonden volk wierp hen tegen elkaar op en een nieuw gevecht, ditmaal tussen Reus en vrouw Beert, ontstond. Hij had haar twee kaakslagen en een schop gegeven en zij, als een razende kattin, klauwde en krabde hem met haar nagels in het aangezicht, toen de volksschaar nogmaals openging en Beert zelf, Maria's vader, als naar gewoonte stomdronken, en van al zijn andere, luid schreiende kinderen gevolgd, op de bres sprong. Terzelfdertijd kwam Stoute Treze - Witte Manses moeder - ook buiten en het was als een sein tot algemene worsteling: een kolossaal gedrang wierp de ganse bende tegen de gevel van Beerts huis; en in de duisternis onderscheidde men niets meer: één dierlijke drift naar vechten had over dat opruierig en ontembaar gepeupel van Brakel gewoed en allen, razend, tierend, schreeuwend, worstelden nu ondereen, blindelings, zonder keus noch reden op elkander slaande, tot ineens, niemand wist hoe, Beerts voordeur openvloog en man en vrouw en kinderen overhoop in het huis verdwenen.

4

EEN groot deel van de nacht bleef de Zijstraat in rep en roer staan. Beert had zijn deur dichtgestampt, maar daarbinnen ging het gekijf door, van tijd tot tijd door een vernieuwd gedruis van vechten, door een kletterend gerinkel van aan stukken geslagen voorwerpen en door het noodgeschrei van de kinderen overstemd.

Balduk en Slim bevonden zich aan de overzijde van de straat in *De Gelapte Sjako*, het slecht befaamde kroegje van Stoute Treze, Witte Manses moeder. Daar dronken zij druppels op druppels en Reus, met zijn vuisten op de schenktafel en op de meubels slaande, vertelde en herhaalde onophoudend, op zijn manier, hoe alles geschied was.

- Nondedzju! Als men een meisje liefhad, men ging ermee alleen, niet waar? Had het niet altijd zo bestaan en zou het zo niet duren, zolang de wereld, wereld bleef? Nondedzju! Waarom zou hij niet mogen doen gelijk zij allen deden? En een snik van zelfvertederde gramschap verkropte in zijn keel, als hij een van de hem toegespuwde beledigingen van vrouw Beert herdacht, namelijk dat hij rot was. - Rot, nondedzju! hij rot, hij, die zo zuiver als een tin was; ja, ja, zo zuiver als een tin, dat mocht hij zeggen. Nondedzju! Nondedzju! En versmachtend, met woedetranen in de ogen en met gebalde vuisten sprong hij van tijd tot tijd weer in de straat om Beert en zijn vrouw nieuwe scheldwoorden toe te schreeuwen. Dan vloog ook de deur van Beert weer open en het gevecht herbegon voor enige ogenblikken, woester dan ooit, in de sombere nacht.

Balduks gewone makkers, het achttal schelmen met hun galgetronies, onophoudend door hem getrakteerd, hielden hem gezelschap in *De Gelapte Sjako*, gaven hem

gelijk, hitsten hem tegen Beert en zijn vrouw op. Hij kreeg spoedig al de aanwezigen op zijn hand. Stoute Treze, door het aanzienlijk vertier van Reus bewogen, zou er haar eed op gezworen hebben, dat het niet mogelijk was aan een meisje te raken wanneer het meisje niet wilde. En Witte Manse zelf stelde zich minder vijandig tegenover Reus en bekende dat Maria misschien toch wel wat overdreven geweest was, voor zo een nietigheid zulk een luid misbaar te maken.

- Hawèl, nondedzju! Waarom liet ge 't mij dan ook niet doen? riep eensklaps Slimke Snoeck, die, smoordronken, Witte Manses laatste woorden opgevangen had.

Een schaterlach weergalmde en Stoute Treze zei op kalme toon:

- Theofiel, jongen, goa gij naor ou bedde, dat zal beter zijn.

Doch de zachtaardige knaap met zijn meisjesgelaat, was ook plotseling woedend geworden.

- Nondedzju! Nondemilledzju! Ik moet haar hebben en ik zal haar hebben! schreeuwde hij, met uitgespalkte ogen op Witte Manse springend. En hij werd razend, men moest hem met geweld van haar trekken, of hij zou haar versmacht hebben. Men kreeg hem eindelijk op zijn stoel terug; en daar zakte hij, schreiend, met het hoofd tussen de handen ineen, gestadig, met een trage, wanhopige hoofdschudding in stilte herhalend:

- Nondedzju! Nondedzju! Nondenondemilledzju!

Tot drie uur 's morgens was het volop leven en beweging gingin *De Gelapte Sjako*. De voordeur stond half open, het was een onophoudend in- en uitgaan van zonderlinge kerels, enkelen waggelend van dronkenschap, anderen zeer nuchter, met vorsende, zoekende, rusteloos rondkijkende blikken. Nu en dan verscheen heimelijk

een vrouw, met een onder het voorschoot verborgen fles of kan, die Witte Manse in de kelder met bier of jenever ging vullen.

Een ventje, dat een makaronkas* op de rug droeg, viel omver bij zijn intrede en bleef liggen; een ander, woedend, kwam vloekend naar de schenktafel, dronk er achtereenvolgens twee druppels en stapte dadelijk weer buiten, schreeuwend dat zijn vrouw dronken te bed lag en dat hij ze ging aflossen.

Drie van de gezellen van Reus: Donder de Beul, Klod de Vos en Boef Verwilt, waren sinds enkele ogenblikken verdwenen; de vijf anderen: Honderd-en-Eén, Bradden Dhondt, Clep Sandrie, Smuik Vertriest en 't Slijperken, waren luidkeels aan 't zingen gegaan, als om deze afwezigheid niet te doen opmerken. Reus, ineens tot bedaren gekomen, zat starogend, met een stijve glimlach op zijn vuurrood aangezicht te luisteren, terwijl Slimke Snoeck, nog dieper op zijn stoel ineengezakt, met kwijlende, half open mond, te snurken lag. En, als vanzelf, geraakte 't slecht befaamde kroegje eindelijk ledig. Het licht werd flauwer in de kolende, schier tot op de bodem uitgebrande hanglamp, de gezangen galmden doffer, verzwakten en zwegen; een onhuiselijke, akelige duisternis omhulde trapsgewijs de steeds aanstotelijker schijnende tronies. En zeer natuurlijk, zonder weerspanning noch moeite, na een laatste, mislukkende poging van gevecht tussen twee dronken vellenploters, bevond zich het gezelschap, zachtjes door Stoute Treze buitengedreven, op straat.

Daar ging men waggelend en knorrend uiteen.

* Een langwerpige-vierkante groengeverfde houten bak, waarin zich kleine ronde amandelkoekjes, op vellen papier geplakt, bevinden. Men speelt met dobbelstenen voor één of meer vellen tegen de makaronman. De man, in geval van verlies, betaalt met zijn makarons, de speler met geld: vijf cent voor een vel van 25 makarons.

's Anderendaags morgens werd geconstateerd dat bij Klakke Maerschallck, de herbergier uit *De Gloeiende Koteraar*, en in nog twee andere huizen konijnen gestolen waren.

5

ENIGE dagen verliepen. De maandagmorgen was Maria ziek te bed blijven liggen, maar na de middag had vrouw Beert haar met scheldwoorden doen opstaan en haar gedwongen, als naar gewoonte, bij boer De Waele te gaan arbeiden. Zonder eten, koortsig en flauw, was het meisje vertrokken. En op het wiestuk*, waar allen reeds haar schande kenden, hadden haar opnieuw de tranen overweldigd.

Daar hadden al de wiesters zich met haar zaak bemoeid.

- Ware ik in uw plaatse, ik ging noar den pastoor toe, hij zou Reus dwingen mee ou te treiwen, meende Elodie, de oudste dochter van de boer.

- Ik niet. 'k 'n Zou hem zelfs niet willen, maar 'k zou hem een proces aandoen, zei Siednie**, de tweede.

Maar een derde, reeds bejaarde vrouw, uitte een verschillende, veel verstandiger denkwijze.

- Ik, zei ze, zou eerst willen weten of ik eraan*** ben. In geval van neen, is er aan 't gebeurde zeer weinig gelegen en zou ik er mij hoegenaamd niet meer over bekreunen. In geval van ja, is het wat anders en dan zou ik mijn best doen om hem op mijn kant te krijgen en met hem te trouwen.

Allen deelden haar mening, beaamden haar wijze woorden. Was zulks inderdaad wel 't schreien waard en was er wel een enkele onder haar, die, met of tegen haar wil, hetzelfde lot niet ondergaan had? Zij lagen daar met haar veertien op het wiestuk en om beurten nu, door een soort van wederzijdse, ondeugende wedijver gezweept, vertelden zij hoe het met hen gegaan was.

* Stuk land waarop gewied wordt.

** Sidonie.

*** Zwanger.

- Ik, sprak lachend Moeffe Vrieze, een mooie, zwarte, struise twintigjarige meid, met rode wangen en franke oogopslag, die, ongehuwd, reeds drie kinderen had, was nog niet juist veertien jaar oud, toen het 'affaire' voor de eerste maal plaatsgreep. Het was met Bruun Vermeersch, de oude, daar, ge weet wel, uit het klooster, die in de processie het rood vendel draagt. Hij wrocht in 't hooi, achter 't kapelletje van de Toverheks en ik kwam daar voorbijgegaan zonder aan iets te denken, toen hij mij al ineens bij zich riep, terwijl hij mij van verre een vijffrankstuk, dat hij in de hand hield, liet zien. Ik naderde verbaasd; ik zei: - Hawèl, wat es er? - Wilt ge dat vijffrankstuk verdienen? Wilt ge dat vijffrankstuk verdienen? herhaalde hij tweemaal stotterend, met zijn dikke, bevende onderlip. - Ja, antwoordde ik, waarmee? - Kom het halen, zei hij. En hij ging onder de sperreken, die rond het kapelletje staan. Ik volgde hem, nieuwsgierig om te weten wat er ging gebeuren. Maar nauwelijks was ik bij hem of hij wierp mij omver en viel boven op mij. Wat kon mij dat schelen! Ik schoot in een lach en liet hem zijn goeste doen, maar ik vergat niet hem zijn vijffrankstuk uit de hand te nemen.

Een schaterlach was onder de wiesters opgegaan. Allen, ten gronde gebukt, kropen, steeds wiedend, met blinkende, strak vóór zich gevestigde ogen door de jonge beten voort. Ja, ja, ze kenden het reeds lang, dat avontuur van Moeffe Vrieze, met de oude uit het klooster. Zij had er naderhand een hele boel vijffrankstukken bijverdiend, in 't hooi, in 't koren, onder 't portaal van het kapelletje, overal waar die oude bok haar achtervolgde. Fen ieder zei in 't dorp, dat zij de oorzaak van zijn dood geweest was. Maar allen hadden het geluk van Moeffe Vrieze niet: de geschiedenis van de vijffrank-

stukken wekte steeds bij haar gezellinnen een geheime jaloezie op, en Oele Feeffe, dertig jaar, lang en mager, bleek en blond, één kind, vertelde op haar beurt, met een zweem van verbittering in de stem:

- Van mij was het bij boer van Heule, op de hooizolder, met de boer zelf. Dat beest, met zijn geweld, trok een scheur in mijn rok en was zelfs nog te gierig om mij een nieuwe te kopen. - Toe, toe, ga beneên, ga benleên, da z'ons niet zien, stond hij daar altijd*, dat zwijn, toen hij gedaan had. Ik moest hem bedreigen alles aan de boerin te vertellen. En weet ge wat hij dan deed, dat varken: hij stal een kleed van zijn vrouw en gaf het mij. Ik heb het moeder doen verven...

Opnieuw had een gelach weerklonken, terwijl men luid en ondereen zijn opmerkingen wisselde.

- Wat 'n zwijn! Wat 'n beest, die boer van Heule. En thans was het Maaie Troet, zwart, mager en nogal mooi, twee kinderen, die haar eerste liefdesavontuur vertelde:

- Van ons, ik en Donder de Beul, was het bij baas Baete, in de kalkschuur. Ik was veertien jaar, ik wist al zoveel wat Donder met mij wilde doen als het onnozel kind, dat op de wereld komt. Ik meende, juist als Maria, dat hij mij ging vermoorden en ik begon te roepen, te roepen totdat hij mij wezenlijk bedreigde mij de keel toe te duwen. Ik liet hem dus geworden, maar weet ge wat er toen gebeurde, als wij rechtstonden om te vertrekken; het was zeer donker in de kalkschuur en, bij het naar buiten gaan, struikelden wij over een kruiwagen en vielen alle twee zijdelings in een hoop gebluste kalk, die juist daarnevens lag. Wij waren wit, maar wit...

Nogmaals ging: het geschater op, gemengd met uit-

* Hij bleef staan 'n herhaalde steeds.

roepingen en gejuich, en Muimme Taey, klein en poezelig, met stoute ogen, tweeëntwintig jaar, twee kinderen, en zwanger van het derde, staakte een ogenblik haar werk, richtte zich in 't midden van de neergehurkte groep half op en riep:

- Met mij en 't Slijperken was het een ander spel. Ik lag te bed, op zekere nacht, en sliep nevens onz' Gusta, toen ik schielijk, door een zachte wrijving over mijn gezicht, wakker gemaakt werd. Ik verschrikte, zoals ge wel denken kunt en wilde roepen, maar een hand duwde mij zonder geweld de mond toe en een stem, die van het Slijperken, fluisterde mij haastig en als het ware angstig in 't oor: - Muimme, de gendarmen achtervolgen mij; alstublieft, laat mij hier een schuilplaats zoeken. Ik had daar eigenlijk niets tegen, ik zei: - 't Is goed, verberg u waar ge wilt, en ik vroeg enkel, met verbazing: - Maar verdomd, langs waar zijde gij binnengekomen?

- Langs daar, langs daar, antwoordde hij, naar het somber vensterraam wijzend. En hij herhaalde dringender: Alstublieft, Muimme, laat mij hier toch wa blijven, laat mij hier toch wa rusten, anders word ik gepakt. En stil als een serpent, terwijl hij sprak, kroop hij naast mij in 't bed en greep mij vast. - Wat doet ge? Laat mij gerust! vezelde ik verschrikt en deed mijn best om van hem los te komen. Maar... het was al te laat, ik geraakte uit zijn klauwen niet meer, en als het spel gespeeld was, trok de sloeber er lachend en zonder vrees voor de gendarmen vandoor. Ik ben maar in één ding verwonderd geweest: hoe het toch mogelijk was, dat onz Gusta niet wakker werd, noch daar iets van gehoord of gezien heeft!

Seeds luider ging 't geschater op; enkele wiedzters hadden de arbeid gestaakt, andere krogen vooruit, in

hun opgewondenheid rechts en links met het houweel hakkend. De lange, regelmatig neergebukte rij was onderbroken en Witte Manse, die zichzelf niet meer bezat van uitgelatenheid, riep tot Verool: - Allez, Verool! Gij nou; hoe es 't mee ou gegaan? Allen kronkelden zich van het lachen en een oorverscheurend gejoel ontstond; maar Verool, vierentwintig jaar, vier kinderen, lelijk als de dood en van dezelfde kleur als deze, weigerde halsstarrig aan het algemeen verzoek te voldoen. Vroeger heette zij 'de Poere' en vrijde zij met Boef Verwilst; maar eensns was ze met een vreemde orgeldraaiier weggelopen, en toen ze na een drietal jaren zwervens alleen, met haar vier kinderen op Brakel terugkwam, was ze zó ziek, dat men haar naar 't Gentse hospitaal had moeten sturen. Sedert die tijd had ze niet anders meer geheten dan Verool, hetgeen haar woedend maakte, want ze beweerde dat ze zuiver en gezond was, ondanks de tegenstrijdige bevestigingen van Boef Verwilst en Clep Sandrie, die alle twee, kort na haar terugkomst, hadden moeten meesteren. Ook was het op een hatende toon dat zij aan Witte Manse, die nog geen kinderen had, antwoordde:

- Nondedzju! Vertel gijzelf ne keer hoe het u gegaan is en waarbij het komt dat gij geen 'jongen' hebt!

Nu lachten, koutten, schaterden zij al te zamen, uitgenomen de meer en meer terneergedrukte Maria en de twee boerendochters, die, met brandende ogen en gloeiende wangen, ietwat haar opgewondenheid beteugelden om de vooruitgang van de arbeid niet te hinderen en haar gezag van opperhoofden niet te compromitteren. En met nagenoeg allen was het ook dezelfde geschiedenis: allen waren met geweld, met bedrog of door verrassing gepakt geweest; en wat ze daarvan onthouden hadden was geen spijt over 't verlies van hun eer, noch

een walg voor de brutaliteit van de aanslag, maar wel een indruk van gefopt-zijn, gepaard aan een onbewust gevoel van eerbied voor de kracht van de man, van noodzakelijke onderwerping aan het recht van de sterkste.

6

GEDURENDE de eerste dagen welke op haar ongeluk volgden dacht Maria bepaald aan zelfmoord. Overdag had zij onophoudend de afschuwelijke herinnering voor ogen en 's nachts schrikte zij wakker, en riep en schreeuwde, door de vreselijke gewaarwording dat zij steeds de aanslag onderging overweldigd. En haast nog meer dan 't schrikbeeld zelf, folterde haar 't bewustzijn van hetgeen zij op het ogenblik verloren had en van de gevolgen, die zulks na zich slepen kon. Sinds jaren reeds koesterde zij een ideaal, een droom. Natuur had haar tot een zonderling contrast met haar omgeving geschapen. In een midden van dieven en schurken, van echte bandieten met afschuwelijke zeden opgevoed, was zijzelf eerlijk en zuiver gebleven, des te zuiverder, des te eerlijker, naarmate zij de anderen, om haar heen, tot een steeds lager zedelijk peil zag dalen. En in die gevoelens lag er bij haar niets beredeneerds: het was iets ingeborens, iets instinctmatig en onvrijwilligs, zo onvrijwillig als het bestaan van een fraaie bloem, die vanzelf op een mesthoop groeit. Alles wat zij zag en hoorde: het gedrag en de handelwijze van haar ouders, de manieren en gesprekken van haar kennissen en vrienden, tot zelfs de schaarse vermaken, die zij genoot, en met een woord haar ganse levenswijze boezemden haar weerzin of afkeer in. En, van lieverlede, naarmate zij ouder werd, was een innig, steeds aangroeiend verlangen in haar opgewassen: eens uit haar omgeving te geraken, eens een ander, beter, degelijker leven te hebben.

Die droom, eerst onbepaald, was weldra tot een wezenlijk en tastbaar, bereikbaar ideaal geworden: in plaats van een schurk, een brave, eerlijke jongen te huwen, ganse dagen vlijtig te arbeiden, ergens te lande,

ver van de woelige, walgelijke Zijstraat, een net, eenzaam, rustig huisje te bewonen, dat waren de voornaamste, zo bescheiden glanspunten van haar gewenste toekomst. Toen was zij, als vanzelf, aan Slimke Snoeck gaan denken. Zij had zeer goed, onder zijn gemaakte ruwheid, de zachtaardigheid van zijn karakter en het verborgen eerlijke van zijn inborst ontdekt; en, langzamerhand, zonder dat ze zelfs aan liefde dacht, en zonder dat Slimke, van zijn kant, haar genegenheid scheen te vermoeden, was haar ideaal in hem vergroeid en had er zich, om zo te zeggen, mede vereenzelvigd.

Helaas! Alles was nu verwoest, omvergeworpen. De ingeboren kiesheid van haar gevoelens, gepaard met een besef van deftigheid en eigen eerbied, verbood haar thans nog aan Slimke Snoeck en aan haar vroegere droom van stil geluk te denken. Tot haar ongeluk, ja, tot haar ongeluk, in de stand waartoe zij behoorde, besepte zij de waarde van hetgeen zij verloren had. En voortdurend, dagen en nachten, zonder een ogenblik rust, stond het afschuwelijke tafereel steeds voor haar ogen, herdacht zij, met vlijmende nauwkeurigheid, tot de geringste omstandigheden van de wrede aanslag. Een folterend denkbeeld had zich in haar brein vastgeankerd: dat het gebeurde niet zou voorgevallen zijn, had zij enkele voorzorgen genomen. Waarom was zij met hem begonnen te kouten? Waarom had zij met hem gedanst? Waarom met hem gedronken? Waarom, vooral, in zijn gezelschap die eenzame weg gevolgd? En in haar wanhoop beschuldigde zij zichzelf van 't gebeurde, alsof men voorzorgen nam tot het voorkomen van gruwelen, waarvan men het bestaan op de wereld zelfs niet vermoedt.

7

WAT haar ook vreselijk ontstelde, was het voor gevoel dat alles daarmee niet geëindigd was, dat zijn aanslag haar kon zwanger gemaakt hebben en dat Reus haar nu in elk geval zou opzoeken en pogingen zou aanwenden om met haar in te blijven. De ganse week had zij hem niet teruggezien. Hij werkte, met een aantal andere Brakelsen, waaronder ook haar vader, te Gent, in de Scheidewerken. Maar de zaterdagavond, toen ze, van haar werk bij boer De Waele komend, nauwelijks weer thuis was, zag zij hem, in gezelschap van Slim Snoeck en Boef Verwilst, haar woon voorbijgaan. Onbeschaamd keek hij door 't venster in. Zij werd doodsbleek en vluchtte in het slaapvertrek. Van gans die nacht kon zij het oog niet sluiten.

's Anderendaags morgens, na de hoogmis, sprak hij haar aan. Zij weigerde hem te aanhoren, zij verhaastte de stap, schaamtetranen uit haar ogen barstten en een gevoel van machteloze verontwaardiging en smart haar keel toekromp.

Die onverwachte handelwijze liet Balduk stom van verbazing. Voor hem kon er geen twijfel bestaan: hij had haar eens bezeten, voortaan moest ze de zijne wezen en meende hij in het bezit van ontegensprekelijke rechten op haar te zijn. De ganse dag, meer en meer opgehitst, achtervolgde hij haar. Zij ontvluchtte hem halsstarrig, zij hield zich schuil, te huis, en, tot driemaal toe, wees zij het verzoek van Stoute Treze, die, door Reus omgekocht, haar in heur herbergje poogde te lokken, van van de hand. Maar met de avond, toen hij halfdronken was, werd hij al stouter en stouter, en waagde het eindelijk haar tot in heur ouders woning te komen opzoeken. Hij werd terstond, door Beert en zijn vrouw,

smadelijk op straat geworpen, en dààr, voor de deur, greep nogmaals hetzelfde schouwspel van de vorige zondagavond plaats: de schandelijkste scheldwoorden, de afschuwelijkste beledigingen en weldra de schoppen en de slagen, werden opnieuw gewisseld, terwijl de ganse, aanstotelijke bevolking van de slecht befaamde straat als het ware in oproer kwam en Maria, bevend van angst, in haar bed lag te schreien.

Een andere week verliep; het ellendig meisje leefde schier niet meer. Want nu was de geduchte tijd gekomen, waarop zij ondervinden zou, of zijn aanslag gevolgen na zich zou slepen of niet. Men was in de oogsttijd, en elke morgen, als zij op de hoeve aankwam, werd zij thans door de andere werkvrouwen ondervraagd. Allen kenden elkanders innigste geheimen: Elodie, de oudste boerendochter en Oele Feeffe kregen dát steeds terzelfdertijd. Met Siednie en Maaie Troet scheelde het maar één dag; met Muimme Taey, Verool en Witte Manse twee, en bij Maria, het was bekend, kwam het drie dagen vroeger dan bij Moeffe Vrieze. En zie, op zekere morgen kwam deze triomfant op 't pachthof aan en riep van zoverre zij Maria ontwaarde:

- Hawèl! Hoe is 't met u! Ik heb ze.

Maria viel schier in bezwijming. Zij kon, zij wilde, ondanks de thans algemene bevestigingen van de andere werkvrouwen, dat zij eraan was, aan haar ongeluk nog geen geloof hechten; maar die zelfde dag, als om haar laatste hoop te doen verdwijnen, werd zij na het noenmaal onpasselijk en moest zij, op haar benen waggelend, in Siednies bed gedragen worden.

't Was als een loopvuur in de Zijstraat. Luizema, Moeffe Vriezes zuster, een kleine, stoute en door ongedierte opgevreten zestienjarige meid, met jongensgezicht en jongensmanieren, wier voornaam men, wegens haar

walgelijke smerigheid in bewuste spotnaam had veranderd, was gedurende de noenstond* naar huis gelopen om het gebeurde te vertellen; en, toen Maria, na zonsondergang, met de andere vrouwen huiswaarts keerde, kwam Witte Manse, die die dag bij de boer niet gaan arbeiden was, haar tegemoetgelopen, met de dringende vermaning:

- O, Maria, ga deze avond toch naar huis niet, uw vader zou u doodslaan. Hij is van de middag alleen uit Gent teruggekomen en in 't voorbijgaan door de Zijstraat heeft hij de smerige Luizema aan Oele Feeffes moeder horen vertellen dat ge eraan waart. Hij heeft uw moeder, uw broers en uw zusters geslagen en alles stukgesmeten. Hij is stomdronken en nu staat hij met het broodmes in de hand u af te wachten, om u te vermoorden.

Tragisch en bleek, zonder een woord te spreken, was ze pal vóór Witte Manse blijven stilstaan.

- O! Wat een beest! riepen, verontwaardigd, enkele van de andere werkvrouwen. En Moeffe Vrieze, woedend, liep recht naar Luizema en sloeg haar met de vuist in het gezicht, schreeuwend:

- Gij rosse! Gij babbeltuile! Ik wenste dat ge subiet doodvielt!

- Laat mij gerust, gij hoer! Gij teef! riep Luizema, schoppend en klauwend, en van gramschap spuwend.

Maar reeds had Maria zich omgedraaid en keerde zij op haar weg terug.

- Waar gaat ge? riepen haar Witte Manse en de andere vrouwen achterna.

- Ik weet het niet, antwoordde zij, zonder 't hoofd om te wenden.

* Middagrust.

- Wilt ge bij ons komen slapen?

- Neen, merci.

En stijf en onwrikbaar, bij het geluid van 't gekijf dat, met begeleiding van razend geschrei en gevloek, achter haar tussen Luizema en Moeffe voortging, sloeg zij de landweg tussen de korens in.

Zij stapte recht voor zich uit met snelle, vaste tred, zonder te weten waarheen. Wellicht lag er echter in haar een instinctmatig doel, want, als vanzelf, leidden haar stappen haar recht naar boer De Waeles hoeve terug. Maar zij schrikte toen zij in de vallende schemering het klokje boven het woonhuis ontwaarde. Neen, neen, dàar niet, dàar nooit; liever sterven. Zij wist nochtans wel dat zij er met open armen zou ontvangen worden. Zij werd er als een uitmuntende werkster gewaardeerd en bijna als een vriendin van de dochters geacht en bemind. En juist dat was het wat haar tegenhield: de vernedering als een ellendige bedelares te moeten komen in een huis, waar zij tot nu toe op een voet van vriendschappelijke gelijkheid bejegend werd. Zij keerde terug op haar stappen, zij volgde, steeds instinctmatig en met haastige schreden, een wijl de steenweg tussen Akspoele en Brakel. Maar een nieuw gevoel van schrik deed haar deze dra verlaten. 't Was zaterdagavond, de Brakelse aardewerkers keerden omtrent dit uur langs die baan terug; zij kon Balduk ontmoeten. Sidderend sloeg zij een zijweggetje in.

De nacht, een zoele, van starren tintelende zomernacht, daalde nu rasser over de aarde neer. Alleen in 't westen bleef nog, van de zonsondergang, een lage, blonde streep over, waarop het vluchtend meisje wanhopig haar ogen vestigde, als om die schim van daglicht langer te weerhouden. De nog rechtstaande korens werden in geheimvolle duisternis gedompeld; de reeds

afgeogste, in schoven vergaard, standen in lange rijen, als ontelbare, omstrengelde gestalten, op de naakte stoppelvelden. De krekels zongen schel in 't gras, maar zwegen op haar doortocht. De hoge bomen en de dichte elzekanten om haar heen, tekenden zich in zware, sombere massa's tegen de donkerblauwe hemel af. De dauw bevochtigde haar voeten. Zij werd bang, zij stapte angstiger, met nog versnelde tred vooruit en in de somberheid van de nacht, welke de verre lichtjes van de omringende hoeven hier en daar met glanspunten doorspikkelden, wist ze niet meer op welke plaats ze zich bevond, herkende zij dat oord niet meer, waarvan de minste bijzonderheden haar overdag zo familiair waren. Een wilgetronk, aan de oever van de sloot, hield haar pal stil, hijgend en met vergrote ogen staan. School daar geen mangelgestalte achter? de gestalte van Balduk? Zij slaakte een kreet en vluchtte weg in 't land; zij struikelde in een voor en viel op haar knieën neer. - Och God! Och God! riep zij. En weder sprong zij recht en holde verder.

Een voor haar voeten gapende afgrond hield haar eensklaps stil. Zij stond aan de zoom van de Klokoel, een brede vijver, die bij de hoeve van De Waele behoorde. Het zweet droop van haar aangezicht, haar slapen klopten, haar hart bonsde in haar boezem. Indien ze zich daarin liet glijden... indien ze de sprong waagde...!

Plots, zonder overweging, was die gedachte in haar ontstaan. Zij kwam een paar stappen nader, zij staarde strak en verwilderd voor zich, naar de diepte van de vijver. Het water, zwart, lag onbeweeglijk, omringd van donker struikgewas. Hoge, weelderig opgewassen kruiden schoten er hier en daar, in groepen, als zoveel onduidelijke, geheimzinnige eilandjes uit op; kikvorsen

kwaakten droevig in het riet. - Waarom niet? Lag daar de vrede niet, de rust, het einde van haar lijden? En, als begoocheld, kwam zij steeds nader, door de akelige, sombere kalmte van het water onweerstaanbaar aangelokt. Maar eensklaps trok ze zich hijgend achteruit. Iets had daar in het midden van de poel verroerd; een grote vis, een soort gedrocht, was, met een gesmak, dat op een akelige zucht geleek, half boven 't water uitgesparteld en met een dof geplons terug verdwenen. Een huivering greep haar aan, een kreet van walg en afschuw verkropte haar in de keel en weer vluchtte zij weg, met hijgende borst, met van angst opengesperde ogen.

Toen werd zij door een soort van waanzin overweldigd. Zij verloor het bewustzijn van de werkelijkheid; een onberedeneerde, onophoudend aangroeiende schrik deed haar ijlen en zwerven, joeg haar dwars door velden, door elzekanten en door sloten heen, met de afschuwelijke gewaarwording van monsters, van vijanden en wangedrochten, die haar in de sombere, onheilspellende nacht achtervolgden. En plots, als met lamheid geslagen, stond ze weer stil, door een slag, een schok in haar brein tot de werkelijkheid teruggeroepen.

Een kreet had in haar oor weergalmd, een mensenstem had haar naam uitgeroepen, thans was het geen hersenschim, zij was er zeker van.

Zij wachtte een wijl, bewegingloos, de beide handen op de open mond gedrukt, om niet van angst te schreeuwen, de ogen, als karbonkels, strak voor zich in 't duister van de nacht gevestigd.

Het duurde niet lang. Een haastige stap kwam dof genaderd; een stem herhaalde, duidelijk en dringend:

- Maria! Maria! Waar zijt ge?

Het sloeg haar van ontsteltenis in de benen; zij poogde tevergeefs, schielijk verlamd, nog een stap verder te

vluchten. Machteloos, zonk ze, midden in het aardappelveld waar ze stond, door haar knieën. Zij had de stem herkend: 't was die van Reus Balduk.

- Maria, waar zijt ge? klonk het, als boos, nog eens. Onwillekeurig, de ogen toe, liet zij een flauwe klacht horen. Hij verscheen juist om de hoek van het veld, hij bleef een wijle pal, in de sombere nacht voor zich staren. En eensklaps sprong hij toe:

- Zijt gij het, Maria?

Hij had haar opgetild, hij drukte haar in zijn armen, hij overdekte haar gezicht met ruwe zoenen, gehorte, onduidelijke woorden stamelend. Ditmaal verweerde zij zich niet: haar ogen bleven dicht, zij hijgde flauw en vlug; zij herhaalde tweemaal met afgebroken stem:

- O Kamiel, o Kamiel, gij hebt mij in het ongeluk gebracht! En toen verzwond weer alles, haar lichaam werd gans lam en zuchtend lispelden haar lippen dezelfde woorden, die zij de eerste maal klaagden:

- Och Here toch! Och Here toch! Och Here toch!

8

ZIJ bleven gans de nacht te zamen, zij gingen slapen in een hooiopper, die Balduk tot dit einde half omvertrok. Met het krieken van de dag verliet hij haar. Hij ging zich naar huis op zijn best kleden en, te vijf uur 's morgens, klopte hij bij Beert aan.

Deze, ontnuchterd, was zeer verzacht en verstild. En toen Balduk aan hem en aan zijn vrouw op vastberaden toon bekende, dat hij met hun dochter de nacht had doorgebracht en van zin was haar te huwen, spraken zij niet meer van hem op straat te werpen. Zij antwoordden enkel, op een nog wat norske, hatende toon, dat hij het weten moest, wat hij deed, dat zij zich van hun dochter noch van hem niets meer aantrokken.

Balduk verdween en, een uur later, stond hij met Maria in het huis terug.

- Ha! Ge zijt daar, schone juffer! riep, met van verkropte toorn trillende stem, vrouw Beert, toen haar dochter binnenkwam.

Maria gaf geen antwoord, maar begon te schreien. Die nacht had een beslissende omwenteling in haar leven teweeggebracht: bij het ontwaken in het hooi had zij eensklaps ondervonden dat haar vrees voor zwangerschap ijdel was; alles was veranderd, maar te laat, helaas, want thans voelde en besepte zij genoeg, dat zij voorgoed aan Reus verbonden was.

In korte woorden werden hun plannen voor de toekomst nu door Balduk zelf geregeld en beslist. Hij had geen geld en zijn oude moeder kon er hem geen geven. Hij zou dus beginnen met gedurende enige maanden druk te werken en te sparen. Van het ogenblik dat zij enkele honderden franken bezaten zouden zij maar trouwen en hij de weduwe Balduk hun intrek nemen.

Het was een dag van louter blijdschap en verzoening in het huis van Beert. Reeds voor de middag was de verloving van Reus en Maria in de Zijstraat algemeen bekend en was er in de kleine woon een bestendige toeloop van bezoekers en gelukwensers. Al de gewone kennissen van Reus: Donder de Beul en Klod de Vos, Boef Verwilt en Smuik Vertriest, Honderd-en-Eén en Clep Sandrie, Bradden Dhondt en Slimke Snoeck, en 't Slijperken; de gezellinnen van Maria: Maaie Troet, Oele Feeffe, Muimme Taey en Moeffe Vrieze, Witte Manse en Stoute Treze, Verool en Luizema kwamen hun beurtelings teling bezoeken en deden, milddadig door Reus getrakteerd, in Beerts huisje hun scherp gelach en geschater weerklinken. Witte Manse vooral, de stoute blauwe ogen door een ongewone vlam beziend, bezat zichzelf niet van opgewondenheid, schaterde en lachte luider dan de anderen en huppelde gejaagd in 't rond met een bestendige neiging om tot de twee verloofden te naderen, als had zij deze onverwachte gebeurtenis, die in de grond van haar hart nog een gevoel van jaloersheid verwekte, van niet nabij genoeg kunnen beschouwen.

Reus, nu heel kalm en bezadigd, zat naast Maria, met wie hij ernstig en gemoedelijk koutte. Wat kwam hij haar verzacht, veranderd voor! Hij had haar linkerhand in de zijne gevat, en, deze met een zachte drukking op haar knieën ter ruste latend, sprak hij haar op stille, tedere toon van zijn tegenwoordig geluk en van zijn hoop op de toekomst. En zij, herlevend, hechtte thans geloof aan zijn woorden. Haar afkeer voor 't verleden verdween in een onduidelijke nevel; een vage, onuitsprekelijk vreedzame en zoete gewaarwording vervulde meer en meer, bijna in weerwil van haarzelf, haar ziel en lichaam. En onweerstaanbaar daagde het vroeger ideaal van eenzaam, vlijtig, rustig leven weer in haar op.

Zij sprak er hem over, blozend, met een weke, schier smekende blik, als dorst zij iets onbereikbaars verlangen. Maar dadelijk stemde hij in haar begeerte toe. Hij zwoer dat hij ook geen andere innige wens had, dan die aanstotelijke Zijstraat, met haar slecht, ontembaar gepeupel te verlaten. En hij beschuldigde zichzelf over het verleden. Ja, hij was eertijds soms in slechte gezelschappen verzeild, hij was verleid en bedorven geweest, hij had, gelijk zovelen, slechte kennissen aangeknoopt - en met het hoofd wees hij naar enkele, aldaar aanwezige leden van de afschuwelijke roversbende - maar nooit had hij geleefd als zij, nooit was hij mede uit stelen geweest, nooit had hij ander geld op zich gedragen, dan dit welk hij eerlijk, met zijn werken en zwoegen verdiend had. Thans wilde hij deze makkers van vroeger niet dadelijk de rug toekeren, maar langzamerhand, dit beloofde hij haar, zou hij bepaald alle gemeenschap met hen afbreken.

En zij, de arme, vergat, vergaf alles. Ja, zij had hem voor slecht en bedorven gehouden, maar hij was toch geen dief, dit mocht hij met recht en met fierheid bevestigen. En hijzelf vermoedde niet hoe hoog en gewichtig zij dit schatte. 't Is dat zij in haar ouders huis de voorbeelden en de gevolgen van hun ondeugd maar van al te dichtbij gezien had! Miel, haar oudste broer, was een dief. Schier elke nacht, ondanks de waakzaamheid van Beert en zijn vrouw, brak hij 's nachts uit om ergens te gaan stelen. Hoe dikwijls, toen hij de veldwachters of de gendarmen op zijn hielen had, was zij hem, op zijn dringend en smekend verzoek, de achterdeur of een van de vensters niet gaan opendoen! Hoe dikwijls, wakker schrikkend in het midden van de nacht, had zij aan de sponde van haar bed, die zelfde, woedende gendarmen niet ontwaard, die achter pas gestolen voorwerpen huis-

zoeking kwamen maken en op dreigende toon haar ouders, haar broers en zusters en ook haarzelf als zoveel medeplichtigen ondervroegen. Maanden en maanden en weldra jaren en jaren had hij in de gevangenis gezeten en nu was hij eindelijk, tot het geluk van allen, naar Argentinië vertrokken.

Een zweem van treurnis had Maria's aangezicht bedekt, terwijl ze zich dat alles herinnerde en, in gedachten meegesleept, bekeek zij, met een toenemende benauwdheid om het hart, de boeventronies van de rovers, die haar omringden. - Ware het eens een Donder de Beul geweest of een Klod de Vos, of een Honderd-en-Eén, of om het even welke van de schelmen van de roversbende, die haar in plaats van Reus in zijn bezit genomen had en over haar het recht van de sterkste deed gelden! Een ijzing greep haar aan, haar ogen spalkten zich wijd open en instinctmatig wendde zij het hoofd ter zijde. Haar blik viel op Slim Snoeck, wie Maaie Troet en Witte Manse, in een hoek van de keuken, voor de gek schenen te houden. Misschien lag er nog wel een zweem van spijt in het gevoel, dat op dit ogenblik in haar ontstond; althans het bleef niet duren. Slim Snoeck, evenals de anderen, verdween voor haar in een nevel; en vaaglijk getroebeld door de gedachte, dat haar lot veel slechter had kunnen zijn, herhaalde zij nog eens, in een soort van behoefte haar levensideaal nog te beperken, terwijl haar hand werktuiglijk die van Balduk op haar knieën drukte:

- Ach! Ik vraag toch niet meer dan altijd, door vlijtig werken, eerlijk mijn brood te kunnen verdienen.

Na de middag ging hij met haar eens uit. Zij bezochten enige herbergen: *De Gelapte Sjako*, *De Gloeiende Koteraar*, *Het Stinkerkers* en ietwat ten uitkante,

op een afgelegen wijk, *De Meulenmotte*, waar er een taartbolling* was.

Met zonsondergang keerden zij naar Brakel terug. En, aan een eenzaam plekje gekomen, tussen de 'kanten', waar er een klein hoekje bos stond, sloeg hij haar eensklaps de arm om haar middel, trok haar op zijn borst, kuste haar vurig en zei, ontroerd en zacht:

- Maria, nu we gaan trouwen moogt gij mij toch niets meer weigeren...

Zij begreep wel wat hij begeerde en begon te beven.

- Och Kamiel, vraag me dat niet; laat ons wachten, smeekte zij, zonder zich echter te verweren.

Maar hij werd dringender, omprangde haar woester, versmachtte haar met kussen, en hij voelde haar in zijn armen verzwakken, terwijl hij haar zachtjes, zonder ruwheid naar het boskantje leidde.

- Kom, Maria, kom, kom, herhaalde hij enkel, zeker van de zegepraal.

- Och, Kamiel toch, zuchtte zij nog eens. En plotseling, door een onweerstaanbare macht beheerst, omstrengelden haar beide armen zijn hals en zonken zij samen op het gras

* Prijskamp met de bol, waarop elk mededinger gratis een zeker getal kleine taarten ontvangt.

9

VAN toen af kwam hij haar openlijk en geregeld in haar ouders huis bezoeken. Dit gebeurde 's zaterdagsavonds, als hij met Beert en nog veel anderen van Gent terugkeerde. Ook de ganse volgende zondag bracht hij bij haar door.

Zij gingen samen naar bollingen, naar prijskampen en kermissen in het omliggende. Hij bleef de goedheid en de zachtheid zelf en, als vergoeding, eiste hij steeds van haar slechts één ding: dát juist wat hij eerst zo brutaal op haar genomen had en wat zij nu, geheel veranderd, hem niet meer weigeren kon. Het was in haar een gelatenheid, een vernietiging van wil, die haar, ondanks alle voornemens, ondanks een rusteloze strijd met haarzelf overweldigde, zodra hij zich met haar alleen bevond en zijn eigen wil, zijn recht van de sterkste deed gelden. Dat zelfde, waarvan de gedachte alleen haar eertijds van schrik en afschuw deed ijzen: het aanstotelijke van de daad, de vrees voor de gevolgen, alles verzwond, alles verdween, door haar liefde gelouterd en in een steeds aangroeiend gevoel van verrukking herschapen.

Beert en zijn vrouw vermoedden wel wat er gebeurde, doch maakten geen opmerkingen meer. Waartoe kon het ook baten? Liepen alle vrijages in hun stand daar niet op uit? Was het met henzelf in hun jeugd anders geweest? Was Miel niet reeds twee jaar oud toen zij trouwden? En vrijwillig sloten zij de ogen, geveleid dat Reus hun nu een zekere eerbied bewees en verlekkerd op de liters bier en jenever, waarmede hij hen op zondag trakteerde.

Hun liefde althans kreeg, van zijn kant tenminste, een karakter van overmaat, van overweldiging en woestheid, dat Maria soms een geheime onrust inboezemde.

Nu kwam hij ook weleens gedurende de week naar Brakel. Hij legde, in gaan en keren, na zijn lastige arbeid, ruim vijf uren wegs af, om haar een ogenblik alleen in zijn armen te mogen sluiten. En dit verzadigde, bevredigde hem niet: hoe meer hij bij haar was, hoe meer hij nog wilde komen, terwijl een soort van toorn, van wanhoop hem aangreep, baar niet gans de dag, niet gans de nacht bij zich te kunnen houden.

Deze ontevredenheid en onrust oefende weldra een slechte invloed op zijn gemoedsstemming en zijn karakter uit. Hij werd jaloers van haar, hij vroeg haar soms, met nadruk, of niemand haar met voorstellen van liefde achtervolgde, of ze weigeren zou en zich desnoods verdedigen, indien iets dergelijks gebeuren moest.

- Maar Kamiel toch, waar zijn uw gedachten! antwoordde zij hem dan, pijnlijk ontroerd en gekwetst in haar liefde en waardigheid.

Maar hij drong aan, hij wilde weten of Slim Snoeck, ofwel de zonen van de boer, of nog de knechts van de hoeve haar soms niet achtervolgden. En één gedachte vooral, die hem verschrikkelijk deed lijden, kwam hardnekkig, in vorm van vraag, op zijn lippen terug:

- Wat zoudt ge doen, indien men u eens met geweld moest aanranden?

- Ik zou mij verweren, mij verdedigen tot de dood, was steeds haar antwoord. Doch zulks voldeed hem niet: de herinnering van hetgeen hijzelf met haar gedaan had diende hem nu tot bestendige foltering, verbitterde zijn zoetste genietingen. En wanhopig balde hij de vuisten naar een ingebeelde vijand, razend:

- O! Moest ik weten dat zoiets gebeurt, ik zou u beiden, u en hem, verscheuren.

Het duurde niet lang of deze obsessie van jaloersheid werd een bepaalde oorzaak van lijden in Maria's leven.

Weldra mocht ze geen voet meer verzetten, met geen jonkman meer spreken, zelfs niemand meer bekijken, zonder zich aan vreselijke scènes bloot te stellen. Hij had haar namelijk verboden nog aan Slimke Snoeck een ‘goedendag’ te wensen en eens, op een zondagavond, had hij een jonge orgeldraaier bij de keel gevat die, in het voorbijgaan, naar haar geglimlacht en geknipoogd had.

Zij klaagde echter nog niet; zij dacht dat hun huwelijk, dat aanstaande was, aan zijn overdrevenheid een einde zou stellen. Zij verkeerden nu reeds drie maanden, hij had alvast een sommetje verzameld en het verwonderde haar, dat hij sinds enige tijd niet meer van trouwen sprak. Een gevoel van kiesheid, waarin zich ook een geheime vrees mengde, had haar tot dan weerhouden zelf een woord daarvan te reppen; maar nu bestond er weer een reden, die haar het spreken tot plicht maakte. Opnieuw bevond ze zich in staat van zwangerschap; zij was reeds veertien dagen over tijd, thans kon ze niet meer twijfelen.

Het was een zonderling gevoel in haar, ditmaal: geen schrik meer, geen wanhoop noch geen afkeer. 't Was een gevoel van gejaagdheid, van opgewektheid, bijna van scherp genot en van verrassing, waarin zich soms een vluchtige, maar vlijmende gewaarwording van angst en twijfel mengde.

Zij wachtte tot de zondag, tot de zondagavond, tot het ogenblik van de scheiding om hem die bekentenis te doen. Reeds had hij haar voor 't laatst, met een gevoel van erkenning voor het bij haar gesmaakt genot, in zijn armen gedrukt en gekust; reeds had hij zich half omgedraaid en gaf haar nog, bij het vertrekken, nopens haar handelwijze tegenover ander mansvolk, een vermaning, die de jaloersheid van zijn hart verried, toen zij einde-

lijk bewogen glimlachend en, met stijgende ontroering, in afgebroken woorden sprak:

- Kamiel... ik heb u ook nog iets te zeggen maar, misschien... zult ge verwonderd zijn.

Hij keerde een stap terug, bekeek haar strak, eensklaps zeer ernstig.

- Wat is 't? vroeg hij kortaf.

- Het is... het is, stamelde zij, beschaamd het oog ten gronde slaande,...dat ik er weerom aan ben.

Hij zei eerst niets, hij bleef haar voortdurend palstil aanstaren, als om de indruk, door haar woorden verwekt, in zich te laten dringen.

- Weerom aan?... Sedert wanneer? vroeg hij eindelijk, in een soort opschudding.

- Enfin, ik peins het toch, verbeterde zij haar eerste gezegde; ik ben toch reeds veertien dagen over tijd. En blozend, bevend, door allerlei onverklaarbare gevoelens bewogen, staarde zij hem, in de bleke maneslijn aan.

Zij verschrikte en haar ogen gingen wijd open. Zijn gelaat was veranderd en door een krampachtige samentrekking, die het toppunt van gramschap verried, schier onkenbaar geworden.

- Eraan, nondedzju! Eraan, riep hij, opspringend, als had zulks tot de hoogste graad zijn verbazing verwekt. En eensklaps ontsnapte het hem, overweldigend, onweerstaanbaar:

- Maar nondedzju! Dat kan van mij niet zijn! En hij bekeek haar vlak in 't aangezicht, met ogen als om haar te doden.

Zij antwoordde niet dadelijk. Haar verbaasdheid, haar verslagenheid waren zo onuitsprekelijk groot dat alle gevoel, alle besef van de werkelijkheid in haar stilhielden, terwijl zij het vermogen van de spraak scheen verloren te hebben. Zij keek naar hem halsstarrig, met

haar strakke, grote, verschrikte ogen en eerst na een lange, lange poos wendde zij, met een gelaat waarvan niets de tragische wanhoop wedergeven kan, het hoofd half om naar het in zilverglans gehulde veld, in een navrante opwelling van zuchten deze klacht uitstamelend:

- Och Kamiel toch... Och Kamiel toch!

Maar hij, de bruant, begreep het grievende, het wanhopig welsprekende van haar schier zwijgende protestastie niet. Verre vandaar: haar machteloze verdediging kwam hem als een bedekte schuldbekentenis voor; en wat tot dan toe zijn boze, bedorven aard slechts had durven veronderstellen, rees eensklaps, van een hersenschim tot een handtastelijke, overweldigende openbaring voor hem op. Hij slaakte een vloek, die op 't gebrul van een wild beest geleek, en alvorens Maria zich van het gebeurde kon rekenschap geven, kreeg ze zijn vuist vlak in haar aangezicht en stortte achterover, in een droge sloot.

Zij waren aan de ingang van de Zijstraat: onmiddellijk vlogen de deuren van de naaste huizen open en stond er volk op de straat.

- Wat is dat? Wat gebeurt er? klonk het woest.

- Houd ze vast! Sla ze dood! Vermoord ze! schreeuwde Balduk, Maria, die rechtgesprongen was en huilend wegvluchtte, achtervolgend.

- Reus! Reus! Wat is er? Wat heeft ze gedaan? schreeuwde 't gepeupel, ook achter het afgrijselijk huilend meisje lopend.

- Maar houd ze vast, nondedzju! Sla ze dood! schreeuwde de schelm, die als uitzinnig scheen.

En voor zij aan haar ouders deur was greep hij haar vast en sloeg hij haar weder op de grond. Doch hij had de tijd niet haar erger te mishandelen. Als door de stoot

van een stormram was Beerts voordeur krakend opengevlogen en sprong Beert zelf, als naar gewoonte dronken, blindelings toe. Met een schop wierp hij Balduk van Maria, met een vuistslag zond hij Maria in huis en dan, zich weer tot Reus omkerend, begon het gevecht voorgoed. Donder de Beul en heel de roversbende, Muimme Taey, Oele Feeffe en haar gezellinnen waren, als bij toverslag, uit de grond opgedaagd en opnieuw stond de ganse straat in rep en roer, opnieuw weerklonken in de nacht ruwe slagen, razende, onnoemelijke vermaledijdingen en scheldwoorden, gemengd met een geschreeuw en een gejoel, dat weldra tot een soort oproer oversloeg. Een grote steen werd door een onbekende hand midden in de groep geworpen en eensklaps, zoals het immer gebeurde bij dat ontombaar janhagel dier woelige Zijstraat, ontstond er een kolossaal gedrang en viel de ganse bende huilend en worstelend door elkaar. Maar ditmaal duurde het niet lang. Plots klonk, als een wachtwoord, een kreet: ‘De grommen! Steekt de bie!’* en alvorens de gendarmen, wier rasse, klinkende stap men over de steenweg hoorde naderen, in de Zijstraat verschenen, was deze ledig en doodstil geworden. Zij waren getweeën en bleven een wijl, verbaasd rondkijkend, in het midden van de straat staan. Zij legden hun oor tegen Beerts vensterluiken; zij trokken aan de voordeur van *De Gelapte Sjako*, aan die van *De Gloeiende Koteraar* en aan die van *Het Stinkerken*; maar nergens een woord meer, nergens een licht, niets; volstrekt anders niets dan de kalme rust van brave lieden, die na in de schoot van hun gezin een vreedzame zondag genoten te hebben, in een weldoende slaap hun krachten herstellen. Al wat de brigadier na lang zoeken

* De gendarmen! Loopt weg! (Bargoens).

ontdekte was, tegenover Beerts deur, in het zand, een klein plasje bloed en daarnaast een zware baksteen, die hij opraapte en als eventueel bewijsstuk met zich medenam.

10

NA het eerste ogenblik van opschudding en verontwaardiging door dergelijke handelwijze veroorzaakt, wekte het echter niemands verwondering op, dat Reus Maria verlaten had, toen hij wist dat zij in staat van zwangerschap verkeerde. Zo ging het immers met de meeste; en Oele Feeffe, Muimme Taey, Maaie Troet, Verool en Moeffe Vrieze, die 's anderendaags met de overige wiedzters op het loofstuk* daarover praatten, kwamen tot de conclusie en troostten Maria met de gedachte dat zij niet ongelukkiger was dan zijzelf en bijna al degenen die zij kenden. En het verwonderde haar ook geenszins, toen het een week later bekend werd, dat Reus Balduk nu met Witte Manse vrijde. Zij voorspelden zelfs ook de toekomst van deze nieuwe liefde: Manse liep zelf achter Reus, en Treze, haar moeder, trok hem op voor het vertier; het zou insgelijks duren totdat Witte Manse in dezelfde straat kwam als Maria.

Deze, nu de eerste schok voorbij was, gedroeg zich ernstig en moedig in haar lot. Hoezeer zij ook door zijn mishandelingen had geleden en haar verlatenheid betreurde, zij liet er niets van blijken. Zij had bepaald vaarwel gezegd aan al haar zoete dromen; vaarwel aan 't ideaal van rustig leven; vaarwel aan alle liefde en geluk. Zij kende maar één doel, maar één plicht, maar één tederheid meer: arbeiden, zwoegen voor de vrucht die zij thans in haar boezem droeg. Ja, zó diep besepte zij de ruwheid en het onpeilbaar ellendige van haar leven, dat alles wat geen materiële foltering was, op haar schier geen indruk meer maakte. Met afschuw verwierp ze nu ook alle gedachten van zelfmoord; en om

* Rapenveld.

in het voor haar zo aanstotelijk, maar thans onontbeerlijk geworden vaderlijk huis te mogen blijven wonen, was ze smekend voor haar ouders op de knieën gevallen. Want zij was bevreesd voor de honger; en in dat schrikbeeld van honger versmolt zich voor haar een afgrijselijk visioen: bedelen langs de straten, met haar kind op de arm.

Zij ontvluchtte Reus, zij was er niet jaloers van, zij veinsde zijn verkering met Witte Manse, vlak tegenover haar deur, zelfs niet te kennen; en zij leed slechts opnieuw toen zij hem soms 's nachts, in *De Gelapte Sjako* of op de straat, stomdronken, hoorde briesen en schreeuwen. Thans was er weer een diep en aanhoudend gevoel van zelfmeewarigheid in hem ontstaan. Schier elke zondag zette hij de straat in rep en roer; en luidop, met vloeken en tranen, uitte hij zijn klachten over het folterend noodlot, dat hem dwong de enige vrouw welke hij ooit bemind had, om haar ontrouw en valsheid, te moeten verstoten en verachten.

- Nondedzju! Is dat nu toch niet wreed! kwam hij voor Maria's venster huilen, - dat meisje, dat ik zo vurig liefhad, niet te mogen trouwen, omdat ik peinzen moet dat zij mij bedrogen heeft, dat zij een andermans kind in haar lichaam draagt. En hij trok zich de haren uit het hoofd en stampvoette terwijl Maria, een vreselijk lijden ten prooi, bevend, naast haar zuster Lisaatje te bed lag, en Witte Manse en Stoute Treze vruchteloze pogingen aanwendden om Reus te bedaren en hem in haar herbergje terug te brengen.

En eensklaps, zonder overgang, op een zondagavond, stond hij in Beerts huis terug.

De verbazing van de huisgenoten was zó overweldigend groot dat Maria, als met lamheid geslagen, machteloos ineenzonk en dat Beert en zijn vrouw, als versteend,

roerloos en stom op hun stoel bleven zitten, zonder eraan te denken hem de deur uit te werpen. Hij naderde tot Maria, hij viel voor haar voeten op zijn knieën, hij wierp haar, klinkend, een handvol vijffrankstukken in de schoot en smeekte, wenend:

- Maria, beloof mij, zweer mij dat gij het nooit met een ander te doen hebt gehad en ik zal met u trouwen...

Zij was een weinig tot bewustzijn weergekomen, zij wierp, doodsbleek, met de onaangeraakte vijffrankstukken in haar schoot, een wanhoopsblik op hem, terwijl Beert en zijn vrouw, verbaasd op hun stoelen genageld, hen beiden, stom, met ronde ogen aankeken.

- O zweer het mij, Maria! Zweer het mij toch! snikte hij opnieuw en vatte koortsig haar hand.

Zij schrikte, zij maakte een beweging, eensklaps geheel tot de werkelijkheid teruggeroepen. Een korte strijd ontstond in haar, een weigering kwam op haar lippen; maar zij bekeek het geld, het geld dat haar en haar kind van de ellende zou redden en zij antwoordde, de ogen toe, met een doffe, in de toegeschroefde keel verkroppende stem:

- Ik zweer het u... En zij voegde erbij, voor haar kind: - Op alles wat heiligst... in de wereld is.

Hartstochtelijk sprong hij op, drukte haar in zijn armen.

- O, is het zeker? Is het toch zeker? smeekte hij nog.

- Ik zweer het, herhaalde zij gepijnigd.

Toen zei hij, met de hand naar de vijffrankstukken wijzend:

- Ziedaar het geld dat ik voor ons huwelijk gespaard heb, Maria, Er zijn tweehonderd vijftwintig frank. Bewaar ze, sluit ze weg, het zijn de uwe.

Zij barstte in hete, onweerhoudbare tranen los. En nogmaals, zoals in alle grote of verrassende omstandig-

heden van haar leven, uitte zij haar gevoelens in een enkel, gezuchte en herhaalde woord:

- Och Here toch! Och Here toch! Och Here toch!

Zij stond op, zij verdween met haar schat in 't nachtvertrek. Beert en zijn vrouw, roerloos op hun stoelen, hadden geen woord gesproken, de wijd opengetrokken ogen van hem en haar niet afgewend.

11

DE veertiende oktober, juist de zaterdag vóór Brakelkermis, greep het huwelijk plaats.

Te zeven uur 's morgens bevond men zich beneden, in de grote herbergzaal van het gemeentehuis. Balduk had geen vader meer; zijn moeder, een reeds bejaard, gebogen en half onnozel vrouwtje, dat slechts met moeite voor de moeder van zulk een ruwe, struise kerel als Reus kon doorgaan, vertegenwoordigde alleen de familie van gene kant. Beert en zijn vrouw, van hun zijde, hadden Maria vergezeld; en Slimke Snoeck en Maaie Troet waren wederzijds als trouwvaarke en trouwmoerke aangesteld geworden. Maria, steeds goedhartig, en genegen om het tegenover haar gepleegde onrecht te vergeten, had eerst Witte Manse willen vragen, maar Reus zelf, thans woedend op de twee vrouwen uit *De Gelapte Sjako*, die, naar zijn bewering, de oorzaak van hun vroegere onenigheid waren, had zich op de krachtigste wijze daartegen verzet.

De wettelijke echtverbintenis werd vlug voltrokken. De burgemeester en dienstdoende ambtenaar van de burgerlijke stand, een oude, rijke boer, die begon kinds te worden, had zich, midden in de herbergzaal, met zijn secretaris aan een tafeltje gezet en was, in tegenwoordigheid van vier getuigen: een smid, een timmerman, een kleermaker en een bakker - gewoonlijk voor zulke huwelijken op het laatste ogenblik van hun werk gehaald, zodat ze steeds in arbeidspak te voorschijn kwamen, - de verschillende akten en getuigschriften begonnen af te lezen. Hij was zeer lang van gestalte en mager, met een beenderig, hooggekleurd gelaat en verwilderde ogen; en zijn uitspraak had iets zeer verwards en belachelijks, daar hij elke volzin en schier ieder

woord met een zonderlinge bijklank, met een slepend ‘oeoeoe’ begon of eindigde. Deze zeldzame manier van spreken, die legendarisch was te Brakel en in de omliggendegende gemeenten, verwekte de gedempte lachlust van bruiloftsgasten en getuigen, terwijl de secretaris, een soort van hercuul, met gespikkelde baard en haren, van tijd tot tijd en zonder dat zijn ernstig aangezicht van uitdrukking veranderde, naar de een of de ander van de aanwezigen knipoogde, als om te zeggen: dat gaat er hier zonderling toe, hè? Alleen het meisje van de herbergier, een mager zwartje met een puistig aangezicht en twee veekopers, die borrels dronken aan de schenktafel, kerels met lange, blauwe kielen en bruine, knobbelige stokken in de hand, waren daar als publiek aanwezig, terwijl buiten, voor de vensters, met Luizema aan 't hoofd, een nieuwsgierige, luidruchtige bende jonge knapen en meisjes wemelde.

De burgemeester had zijn lezing gestaakt om naar de moeder van Reus op te kijken.

- Oevrouwoe Baldukoe, stemt gij toeoe in 't huweljkoe van uw zoonoe Kamieloe met Maria oeBeertoe?

Het oud, half onnozel vrouwtje keek op en schudde 't hoofd, alsof zij niet begrepen had. De secretaris moest de vraag herhalen en toen knikte zij toestemmend, met doffe, hese stem zeggend:

- O, bah ja ik, menere; dat is mij gelijk, menere.

- oeBeertoe, herbegon de burgemeester, zich tot Beert omwendend, en dezelfde vraag om toestemming werd uitgesproken.

Maar een schandaal greep plaats: Maaie Troet die sinds ettelijke ogenblikken vruchteloze pogingen aanwendde om een overweldigende lachlust te beteugelen barstte eensklaps hardop los. Zij wrong zich op haar stoel zij hield de beide vuisten aan de mond, als om

erin te bijten, terwijl Luizema, van buiten, met haar grove jongensstem riep:

- Kijk 'ne keer! Wa krijgt de dieë!

Gebeigd, geërgerd, had zich de burgemeester omgekeerd.

- Oe als geoe wilt lachenoe, moogt ge buiten gaanoe, zuldoo* ...

Maaie Troet, verstikkend, hield zich in, de wangen purper, de ogen uitgepuild en wenend, de beide handen aan de mond. Toen herhaalde de burgemeester, met een loense, nog woedende blik op Maaie, aan Beert zijn vraag.

- O, dat ze doen wat ze willen, dat kan mij niet schelen, antwoordde deze, luchtig.

- Ja, maaroe, stemt ge toe, ja of neenoe? vroeg de andere opschietend.

- O, bah joa ik, ze mogen zij zowel gefopt zijn als een ander, schertste Beert opnieuw.

En toen vrouw Beert ook haar toestemming gegeven had, werd de plechtigheid voltrokken. De beestenkopers aan de schenktafel hadden, kwinkslagen wisselend, verse glazen jenever besteld en de stoere secretaris was met een onduidelijke, toonloze stem de huwelijksakte begonnen voor te lezen. Na enkele minuten onderbrak hij zijn lectuur, wachtend op zijn akte starend. En de burgemeester, dadelijk het oog naar Reus opslaand, vroeg:

- OeKamiel Baldukoe... verklaart gij voor wettige huisvrouw te nemen oeMarie Beertoe?

Een plechtige stilte was schielijk in de herbergzaal ontstaan. Allen keken ernstig en gewichtig naar de trouwers, zelfs de vier getuigen en de beestenkopers

* Versta je.

aan de toog, terwijl Luizema en haar bende, met stijgende nieuwsgierigheid, het door de handen ingelijste hoofd tegen de buitenvensters drukten, zodat zij een gekke rij van gedrochtelijk schijnende gezichten, met platte, tegen de ruiten ingedrukte neuzen en monden vertoonden.

- Ja ik, meneer, antwoordde, kalm, Balduk.

- oeMaria Beertoe, hernam de burgemeester, zich tot het meisje wendend, verklaart gij voor wettige echtgenoot te nemen Kamiel Balduk?

- Ja ik, meneer de burgemeester, antwoordde Maria, blozend het oog ten gronde slaande.

- Eiweloe... in name der Wetoe... verklaar ik u beiden door de huwelijksband verenigdoe...

- Proficiat! Proficiat! herhaalden halffluid de getuigen. En een van hen maakte een schuine zinspeling op Maria's zwangere toestand. Een glimlach kwam op de gelaten, de trouwers dankten en de secretaris, de lezing der akte voortzettend, hernam met zijn toonloze, verwarde uitspraak:

- ...welk huwelijk openbaarlijk is voltrokken ten gemeentehuize, waarvan wij deze akte hebben opgesteld in tegenwoordigheid van Desiderius Bourgeois, oud vierenzeventig jaren, hoefsmid; Alexander van de Walle, oud zesendertig jaren, timmerman; Leo Verdonck, oud dertig jaren, kleermaker, en Isidoor Verginst, oud tweeënvijftig jaren, bakker, alle vier wonende te Brakel, hiertoe aangezochte getuigen, welke na voorlezing met ons deze akte hebben getekend.

Op een teken van Reus had het meisje in de toog verse glazen volgeschonken, jenever voor de mannen, anijs of munt voor de vrouwen.

- Kunt ge naamtekenen? vroeg de secretaris aan Balduk, toen de lezing geëindigd was.

Hij schudde 't hoofd en ook niemand van de bruiloftsgasten kon, uitgenomen Maria, die ontroerd, met trage, licht bevende hand, haar naam onder de akte zette. Toen stonden zij langzaam op en, nadat Reus aan de schenktafel de vertering betaald had, verlieten zij 't gemeentehuis om zich ter kerk te begeven.

De vrouwen gingen voorop, door Luizema en haar bende gevolgd, de mannen kwamen een twintigtal passen achter. Deze laatsten hadden, voor het uit 't gemeentehuis vertrekken, hun pijpen aangestoken en het speet hun, dat zij, aan de ingang van het kerkhof komend, die reeds moesten uitkloppen. De geestelijke plechtigheid werd nog vlugger voltrokken dan de wereldlijke. Meneer Verraert, de onderpastoor, zag er zeer misnoegd uit, en mompelde met weerzin zijn Latijn, zonder zelfs eenmaal het oog op de trouwers te vestigen. Alleen de nonnekens uit het klooster en een tiental hoestende en kuchende kwezels en kwezelaars, bestendige bijwoners van alle kerkelijke plechtigheden, waren in de kerk aanwezig, en al de bruiloftsgasten vonden het er zó stikkend en bevangen, vooral toen de blauwwalmende wierook onder de gewelven begon te stijgen, dat zij, zodra de mis gedaan was, luid zuchtend van verlossing buitenkwamen en al spoedig in *De Dubbele Arend*, op de markt, een verversing gingen nemen. Zij toefden er echter slechts enige ogenblikken; zij trokken al gauw, uitgehongerd, naar het huis van Beert, om te ontbijten.

Schier al het volk stond in de Zijstraat op de dorpels uit. - Proficiat, zilde*! Proficiat! klonk het van deur tot deur de stoet in het voorbijgaan tegen. Voor de deur van *Het Stinkerken* en voor die van *De Gloeiende Koteraar* werden de trouwers 'gestropt'** en moest Reus

* Hood

** Met een over de straat gespannen touw de weg versperren.

trakteren. Donder de Beul en enige andere kerels van de roversbende lieten zeer gewaagde kwinkslagen horen; anderen lachten het echtpaar uit, maar alles ging toch in 't fatsoenlijke, behalve voor *De Gelapte Sjako*, waar Stoute Treze, die in 't deurgat stond, op een uitdagende toon, terwijl de bruiloft bij Beert binnentrok, tot een buurvrouw van daarover riep, dat haar man zaliger, toen hij haar huwde, eerst in de herbergen zijn schulden gaan betalen was. Dit was een zinspeling op Reus, van wie zij, met of zonder recht, nog enige franken in betaling van drank te eisen had. Maar die belediging werd door de bruiloftsgasten niet gehoord of niet begrepen en Witte Manse trok al gauw haar moeder binnen, op uitscheldende toon in de straat roepend: - Toe, toe, toe, houd u met dat smerig volk niet bezig; wij moeten immers naar het geld dat zij ons schuldig zijn niet wachten om er brood van te kopen!

12

EEN bruiloftsdag, voor werklieden, is toch een verloren dag en, na overweging, hadden Reus en Maria besloten dat zij die te Gent zouden doorbrengen, liever dan te Brakel in en uit de herbergen te lopen.

De traditie vereiste dat zij het trouwvaarke en trouwmoerke met zich medevroegen en, na het ontbijten, vertrokken zij alle vier, langs Lauwegem, met de trein van tien uur, naar de Vlaamse hoofdstad. Luizema en haar bende liepen tot over halfwege mee.

Beweren dat zij er zich uiterst best vermaakten, ware overdreven. Zij waren het aldra beu van langzaam door de straten te slenteren, hun ogen schemerden van naar de schitterende uitstallingen van de winkels te kijken en bovenal het op de stenen gaan was voor hun aan de zachte grond gewone voeten echt pijnlijk, terwijl het hun ganse lichaam buitenmatig vermoeide. Wat hun ook ergerde, was dat ze geen middagmaal vonden. Zij dorsten in de grote ‘hoteils’ niet gaan, het kostte er veel te duur en ook, het was daar hun plaats niet; en in de twee of drie kleinere herbergjes, waar zij een noenmaal gingen vragen, werd hun geantwoord, dat men er niet te eten gaf. Zij vergenoegden zich dus met in een bakkerij krentenbroodjes en taartjes te kopen, die zij daarna in een herberg, met een glas bier gingen gebruiken. Dit stilde hun honger, maar gaf hun het ‘zeu’*, zo bevestigden zij alien, en zij herhaalden onophoudend de bemerking: ‘dat er toch niets verkiesbaar was boven pap en aardappels, de gewone, goede, dagelijkse kost’.

Zij zegden ook, dat zij voor niets ter wereld in de stad met al haar gewoel zouden willen wonen, en een

* Zure oprispingen uit de maag.

zó hevig gevoel van heimwee greep hen weldra aan, dat Slimke Snoeck, bepaald treurig, te drie uur voorstelde met de trein terug te keren. Reus althans bestreed terstond dit voorstel. Zij werden maar met de laatste trein verwacht, men zou te veel met hen gelachen hebben, moesten zij vroeger in Brakel verschijnen. En liever stelde hij de beide vrouwen voor, gezamenlijk eens naar de aardewerken aan de Schelde, waar hij en Slim en nog vele anderen van Brakel werkten, te gaan kijken.

Met gretigheid werd dit voorstel aanvaard, 't gevoel van heimwee was verdwenen. Zij trokken 't stationsgebouw voorbij, gingen dwars over een breed plein, volgden een rechte en lange, met bomen beplante laan, die naast de spoorbaan liep; en, na ruim een half uur lopens, kwamen zij eindelijk aan de zoom van een gapende, hier en daar door een plankenafsluiting omzette afgrond: een drooggetrokken arm van de Schelde, waar de werken werden uitgevoerd.

Het was hun niet toegelaten op de plaats zelf neer te dalen, maar van op de loze, houten brug, die hoog boven de diepte lag, toonden Reus en Slim aan de twee meisjes welke bezigheid zij dagelijks verrichtten, en wezen zij hun met de vinger de kennissen en makers aan, die aan de arbeid waren.

- Zie, daar is Papelus, van uit de Zijstraat, en Nijper Dries, van langs de meersen. Daarnevens hebt ge Mon de Beurzesnijder, de broer van Witte Manse, die te Lauwegem getrouwd is, en Cloet, van Wilde, de vechter, die weerom nog maar pas uit het gevang gekomen is. Ginds verder ziet ge Kurasken, uit Baaigem, als naar gewoonte dronken, 'k durf het wedden, en Peper Maes, van Akspoele, die sinds hij Muimme Taey verlaten heeft, te Gent met een hoer vrijt...

De vrouwen keken glimlachend, over de houten

borstwering geleund, in de brede diepte, waar een bedrijvigheid als van een mierennest heerste. De drooggetrokken bodem van de rivier was omgewoeld, met nog ronde plasjes en stromende vlietjes hier en daar; ontelbare mannen, die niet groter dan kabouters schenen, gingen onophoudend, met beurtelings geladen en geledigde kruiwagens over de met planken bedekte hellende vlakken heen en weer; anderen droegen manden vol bakstenen op de schouders; anderen nog rolden gezamenlijk zware blokken arduin voort, terwijl het geluid dat de onzichtbare metselaars met hun truwelen maakten, slechts als een fijn geklikklak tot de oren kwam, door het verdoofd en onophoudend gegons van de dag en nacht water pompende stoommachine begeleid. De hoge, grauwe achtergevels van de huizen van een straat stonden, schier gevaar voor instorting inboezemend, op de thans bergachtig schijnende stroomoevers; en, op korte afstand, opende een bruuske bocht van de Schelde een uitgestrekt gezicht over een deel van de stad, met haar dichtgeschaarde spitse daken, haar hoge torens en haar ontelbare rokende schoorsteenpijpen onder de blauwe, in het verschiet ietwat benevelde hemel.

Een soort betovering hield de vier bezoekers daar geboeid, zij staroogden voor zich uit, door het gedruis van dat reusachtig werk gewiegd en onweerstaanbaar aangelokt. Zij waren eensklaps zeer ernstig geworden; zij keken, als bedwelmd, naar die lastige bedrijvigheid, waarvan zij, voor één dag, de werkeloze toeschouwers en, voor hun ganse leven, de zwoegende medewerkers waren. En zonder dat zij wist waarom, voelde Maria zich aan 't hart bevangen. Zó hadden haar vader, haar grootvader, al haar voorouders gezwoegd; zo zouden haar man, haar kinderen, al de afstammelingen van haar bloed ook hun leven lang moeten doen. Een stille

weemoed greep haar aan en haar ogen werden vochtig. Zij dacht aan het verleden, aan haar beginnende genegenheid voor Slimke Snoeck, die nu, voor haar een onverschillige, aan haar zijde stond. Zij herinnerde zich de kermis van Akspoele, de dans in *De Oret* en dan ook de vreselijke aanranding van Reus, ginds, in de landweg van Brakel, die haar zo schrikkelijk doen lijden en aan haar ganse leven een bepaalde richting gegeven had. En pijnlijk kromp haar hart ineen. Dat grootse werk had ook in zich iets overweldigends, iets verkrachtends, dat haar als de weerschijn van haar eigen lot voorkwam. Ook dáár was het zwoegen en lijden; ook dáár heerste het ruwe recht, het recht van de sterkste en geenszins het eigen goedvinden noch de individuele wil. Deze gedachte troostte haar een weinig. De onbepaalde spijt en de treurnis, die haar nog in het hart lagen verdwenen, om voor een schier zacht gevoel van onderwerping en gelatenheid plaats te maken. Zij ademde langzaam en diep, een zucht, als van verlichting, steeg uit haar boezem en nogmaals daagde, in een menging van vroomheid en angst, haar bescheiden levensideaal voor haar geest op: arbeiden, zwoegen, door haar deugd en vlijt een degelijk, vreedzaam lot bekomen. En met een zwijgende smeking in de blik keek zij tersluiks naar Reus, als om op zijn gezicht te lezen of hij haar toch dat nederig geluk zou schenken.

Maar een luide stem, die uit de afgrond opsteeg, wekte hen allen uit hun dromerijen op en deed hun de blik loodrecht onder hun voeten vestigen. Fon, Slimke Snoecks broer en voormalig minnaar van Maaie Troet, en die vader van een van haar kinderen was, had hen herkend en stond naar hen te roepen en te wenken. Hij vloekte herhaaldelijk, in zijn verrassing opgewonden en geestdriftig, en schreeuwde dat het gezelschap nonde-

domme! moest beneden komen, dat hij sakerdzju! hun schoenen zou afvegen*. En zonder schaamte riep hij in 't bijzonder Maaie Troet bij zich, die hij al gauw nog eens tegen zijn ondervest zou drukken, tierde hij. Maaie, even onbeschaamd, antwoordde schaterend en lachend en, in weinige seconden tijds, stonden al de Brakelsen onder de houten brug vergaderd, ruwe zinspelingen op de trouwers makend en schreeuwend dat Reus hen toch tenminste moest trakteren, wilde hij niet beneden komen.

Deze liet zich dan ook niet lang plagen. Hij wist wel dat zij met de vrouwen op het werk niet zouden toegelaten worden, hij liet een frank in de diepte vallen en, door 't gejuich en 't geschater van de arbeiders begroet, verlieten zij de houten brug om naar het station terug te keren.

* Vlaams gebruik. Als het een arbeider door list gelukt met zijn pet de schoenen van iemand af te vegen, wordt hij door deze persoon getrakteerd.

13

'T WAS donker avond toen zij weer te Brakel kwamen; en in het huis van de weduwe Balduk, waar de jonggehuwden hun intrek zouden nemen, begonnen dadelijk de gebruikelijke vermakelijkheden.

De getrouwden, de ouders van weerskanten, het trouwvaarke en 't trouwmoerke, waren de enige deelnemers aan het avondmaal, dat bestond uit gebraden varkensvlees, met aardappelen en bier. Het was immers niet nodig, niet waar? zijn geld in eten te verkwisten. Enkel voor wat de drank betrof zou men niet te nauwlettend zijn; en tot bewijs, zodra de eerste luidruchtige bende mans- en vrouwvolk van alle ouderdom bij de weduwe Balduk binnenkwam, schoot Reus in de zak en liet hij naar *De Gloeiende Koteraar* twee stopen bier, een liter jenever en, voor het vrouwvolk, een fles 'meetjeskonte'* halen.

Van toen af werd de avondstond flink ingericht. Al de gewone kennissen en vrienden van de trouwers: de vrouwen, waaronder Oele Feeffe, Moeffe Vrieze, Muimme Taey, Verool en Luizema; de mannen, waaronder de roversbende geheel voltallig, waren er weldra vergaderd, en daar er zich veel te weinig stoelen in het huisje bevonden, zette men zich ook op de tafel en de vensterbanken neer, of hurkte, of lag plat op de grond, langs de muren.

Zij hadden eens gedronken; een van de mannen, Donder de Beul, ging midden in het laaggebalkte keukentje staan om een liedje te zingen. Hij was zó hoog van gestalte, dat hij ervan vooroverkromde. Zijn te kort bebroekte benen geleken op stelten, met voeten als vis-

* Mengsel van punch en jenever.

sen; zijn te kort gemouwde armen op benen, met handen als voeten. Zijn aangezicht was hooggekleurd en beenderig; zijn haren waren ros; zijn ogen scheel. Een klein, blond kneveltje bedekte zijn bovenlip, en scheef over zijn voorhoofd, met de klep bijna tot op zijn linker ooglid, stond een kleine, grauwe, vuile pet. Hij was ongehuwd, hij had een kind bij Maaie Troet en een bij Oele Feeffe - Silence, godverrr... dome! riep hij met bulderende stem. En scheel, en ernstig naar 't gezelschap kijkend, begon hij, met ongemeen grove stem en wijd uitgestrekte handen:

*Komt vrienden al Legaar,
alsmede mijn geburen;
ge zit daar altemaal
ook ulder smoel te roeren.*

*G'aanziet er mij voor 'nen ambachtsman
en niemand en weet er wat dat ik kan,
maar habil! maar habil!
in dien horlogestiel! in dien horlogestiel!*

Een verraste, ondeugende glimlach was alom op het gelaat van de aanwezigen verschenen. Allen keken, in vertedering, naar de reusachtige, ongeëvenaarde schelm, en brullend werd door een vijftiental kelen het refrein herhaald:

*G'aanziet er mij voor 'nen ambachtsman
en niemand en weet er wat dat ik kan,
maar habil! maar habil!
in dien horlogestiel! in dien horlogestiel!*

- Silence! brulde Donder opnieuw. Hij keek een wijl

in 't rond, met zijn vervaarlijke ogen, als om te zien of men aan zijn gebod gehoorzaamde; en toen, met een afschuwelijke grijnslach, hernam hij, in de volle, aandachtige stilte, van de glimlachende, op hem gerichte tronies, de rechterhand naar Maaie Troet en Oele Feeffe uitstekend:

*Wat vond ik aan mijne zij?
't Was een meiske met een harloezie.
Zij zeider tegen mij:
dat is 'n speelharloezie,
'k Toucheerde aan heur harloeziekas
om te zien of mijn slinger daar goed voor was.
't Zal gaan! 't Zal gaan!
Mijn slinger begon te slaan!
Mijn slinger begon te slaan!*

Opnieuw werd het refrein in koor herhaald, met brallende kelen en stralende ogen.

Zij waren dol op 't gezang van Donder de Beul; geen tweede was er, tien uur in 't ronde, die de dingen zo infaam canaille en gemeen kon voordragen. De mannen vloekten en de vrouwen kronkelden zich van vertedering en pret. Oorverdovende toejuichingen begroetten het einde van het laatste, onnoemelijk couplet; en zodra men nog eens gedronken had, moest Donder, op algemeen verzoek, een ander liedje, namelijk: *Adam en Eva in 't aards paradijs*, zingen.

Thans waren de geestdrift en de opgewondenheid reeds tot een zeer hoog peil gestegen in het huisje van de weduwe Balduk. De oude vrouw, door al dat ongewoon gedruis gestoord, lag reeds te bed, op de zolder, maar de voordeur bleef open en onophoudend kwamen er nieuwe bezoekers in en uit. Geheel de Zijstraat, al

wat het woelige Brakel aan ruw en onvervaard gepeupel telt, was er weldra verschenen. Sommigen, voor alle ander vermaak onverschillig, vertoefden er slechts lang genoeg om achtereenvolgens drie of vier druppels jenever te drinken; anderen, door het gedruis en de verwarring aangelokt, schaarden zich in de kring om te blijven. De vrouwen, door vrouw Beert binnengeropen en onthaald, waren in meerderheid. Enkele droegen kleine kinderen op de arm, andere waren van jonge knapen gevolgd. Zij dronken zoveel als de mannen en schreeuwden en schaterden nog luider. Beert was reeds tweemaal in *De Gloeiende Koteraar* en in *Het Stinkerken* verse liters jenever gaan halen.

In 't begin waren zulke vergaderingen soms wat tam en wist men niet wat aangevangen om de avondstond te verlevendigen. Maar wanneer men eens aan het zingen geraakte was het spel in beweging gebracht en had men geen verveling meer te duchten.

Beurtelings nu, zongen zij elk hun liedje. Zij kwamen één voor één in 't midden van de lage keuken staan, onder de ogen van de anderen; en toen ze zich daar op de voorgrond bevonden, was het treffend hoe wonderjuist de spotnamen, die zij schier allen droegen, toegepast waren. Enkele hadden hun oorsprong in een karakter- of fysionomietrek of in een lichamelijk gebrek. Honderd-en-Eén was een hinkepink. Zijn gang had dezelfde kadans als zijn bijnaam. Wanneer hij stapte was het alsof iemand achter zijn rug zou hertaald hebben: honderd-en-één, honderd-en-één, honderd-en-één. Smuik* Vertriest had een triestig gezicht, met kleine neus, met kleine, toegeknepen oogjes: bepaald iets van de indruk van een wintermist. En 't Slijperken, een

* Mist.

kleine, altijd glimlachende blozer, had iets van de loosheid van een kruipdier, dat onopgemerkt tussen de anderen sluipt. Maar de overige schimpnamen waren niet minder treffend gevonden, en zonder dat men 't wist of zeggen kon waarom, begreep en erkende men dat de epitheten: Donder de Beul, Klod de Vos, Boef Verwilst, Clep Sandrie, Bradden Dhondt, Reus Balduk, Slimke Snoeck en meer andere, zowel als die van de vrouwen, echt typisch en karakterschetsend waren.

Allen woonden in de Zijstraat. Zij waren er geboren en grootgekweekt. Hun families maakten er, van ouders tot kinderen, een gans afzonderlijke stam, een soort van blijvend, gevestigd bohemersras uit. Schier allen leefden in huisjes of, liever, in vervallen, zonder orde noch rooing in de straat verspreide krochten van de Arme; en tevergeefs had het gemeentebestuur, door het afbreken van ettelijke woningen en het opbouwen van andere en reinere, die ruststorende groepering van ondeugden pogen uiteen te drijven; met de hardnekkigheid van 't uitgerukte onkruid, welks zaad elk jaar tussen de goede vruchten weder opschiet, hadden zij, door huwelijken, door verhuizingen en ook door een ingeboren solidariteit die, ondanks hun dagelijkse kiffen vechtpartijen, onder hen bleef bestaan, hun gestadig verbroken kracht van cohesie onophoudend weten te vernieuwen, zodat de dorpsregering, ontmoedigd en onmachtig, ten slotte haar ontwerp van verzuivering als onbereikbaar had moeten opgeven.

Zij zongen, elk op zijn beurt en, zonderling genoeg: in tegenstelling met wat doorgaans in andere gezelschappen gebeurt, waar de liedjes al gewaagder worden, naarmate de geestdrift stijgt, werden zij hier van lieverlede zachter, ernstiger, weemoediger. De wrede noot althans bleef domineren. In alle was er kwestie van verleiding,

moord of wraak, met begeleiding van gendarmen, gevangenis en schavot. En het gezelschap lachte niet meer: het was, alsof die ruwe boeven, in de bloedige en akelige tafereien die zij voor zich opriepen, hun eigen leven vertelden.

De vrouwen, toen zij aan de beurt kwamen, waren niet minder tranerig en ernstig. Oele Feeffe zong met een scherpe, snaterende neusstem en een gewichtig aangezicht haar liedje van *De verleide minnares* en Moeffe Vrieze dat van *De schone Liza*. Muimme Taey zong *Het klaaglied van de vondeling*, Verool dat van *De zieke maagd* en Luizema zelf, met haar grove jongensstem, hief, doch zonder veel bijval, het deuntje van *'t Krekeltje* aan. Maar Maaie Troet vooral kon haar ontroering niet beteugelen: zij barstte, zeer dronken, na het tweede couplet van *De remplaçant*, in tranen los, en Maria zelf moest in hinhaaraar plaats voortzingen:

*Hij schreef 'nen brief
al uit de stad Lameur*:
als dat hij was in dienst getreden.
Octavie, blijf mij getrouw
en gij zult worden mijn vrouw...*

Toen stelde iemand voor in koor te zingen. Een soort van rilling liep door het gezelschap en Donder de Beul, gewichtig en scheel, zette het lied van *Napoleon* in. Maar hij had het in te hoge toon aangeheven, hij moest dadelijk, met verlaagde stem, herbeginnen:

*Adsju!adsju! zo zeg ik aan al de jonkheid.
Adsju! adsju! zo zeg ik aan vele rijken:
mijn Azia, mijn Afrika en ook aan Amerika vansgelijken.*

* Namur

*Adsju! aan mijn schoon Belzenland,
dat heel mijn macht kwam te verpletten.
Zij riepen altijd: Vivat Napoleon!
Wie zou er mij op Sint-Helena zetten!*

't Was een van die ontelbare, onsamenhangende liederen vol tranerige en wrede taferelen, ontaarde weerklanken van het wezenlijke, waardoor de herinneringen, die de dwingeland hier achterliet, tot de hedendaagse lagere volksklassen op het platteland zijn overgeleverd geworden. Allen zongen mede; het lied deed de innigste snaren van hun harten trillen. Het verwekte in hen een mengsel van bewondering en gruwel, maar vooral een diep gevoel van eerbied voor zoveel gepleegde euveldeaden, voor die schier nog tastbare manifestatie van de enige macht, van 't enig recht dat zij erkenden: het recht van de sterkste...

Doch men werd al te treurig, zulks was het algemeen gevoel, en toen Oele Feeffe nog eens met de fles was rondgegaan, bracht Beert de blijde uitgelatenheid onder het gezelschap terug, door het zingen en mimeren van de gekende klucht: *De kleine Pier Steyaert*.

Niets dan 't vernoemen van dat liedje deed de monden lachend opengaan. Maar wat een geschater naarmate Beert, barvoets, blootshoofds en in zijn hemdsmouwen, wippend en gesticulerend al de grappen van die kleine Pier Steyaert - een soort van allegorische dorpsloustic - detailleerde; en vooral wat een gedonder van toejuichingen en bravo's, telkens als hij erin slaagde bij het einde van een couplet, zoals door 't liedje werd vereist, een poep te laten... om te betuigen hoezeer die kleine Pier Steyaert de wereld in verachting hield. Het was te veel, men weende en kronkelde zich van het lachen; en de uitgelatenheid kende geen palen meer toen

Beert, juist bij het eindigen, plotseling omverviel en stomdronken van jenever en van woeligheid, knorrend als een zwijn op de vloer bleef liggen. Klod de Vos en Boef Verwilst tilden hem onder de schouders op en sleepten hem buiten.

Zij die zich 't minst verroerden, en op wie men ook de minste aandacht sloeg, waren de gevers van het feest: de echtgenoten. Reus, doorgaans zó opgewonden en luidruchtig, sprak geen woord, schielijk als vreemd in zijn eigen huis, en Maria gevoelde zich moe, zó moe, dat haar ogen soms dichtgingen en dat alles om haar heen, in een onduidelijke, pijnlijke nevel verzwond. Zij luisterde naar de gezangen niet, en zelfs de gekste kluchten vermochten het niet, haar eenmaal te doen lachen. Zij ook onderging een gevoel van dubbele vreemdheid in dit voor haar nog nieuw en onbekend huis. Zij kende er, om zo te zeggen, de weg niet, noch de plaats waar zich de voorwerpen bevonden, en steeds gans gekleed, met haar trouwmuts op het hoofd en haar tot folterens gespannen schoenen aan de voeten, bleef zij met Reus naast de haardstee zitten, zonder andere behoefte dan een grote, overweldigende drang naar rust.

Van lieverlede nochtans ging het feest tot baldadigheid over. Zulks begon met weddenschappen. Donder de Beul en Bradden Dhondt gingen er een aan voor een liter jenever, wie het hoogst met zijn tanden een tafel van de vloer zou tillen. Bradden verloor en, bij het loslaten van de tafel, viel een van de pikkels op de voet van Luizema, die huilde. Honderd-en-Eén zwoer dat hij een tabakspruim zou inslikken. En daar iemand zei: - Bah! Ge zoudt niet durven, haalde hij die welke hij kauwde uit zijn mond, vertoonde ze aan de toeschouwers, lei ze in zijn glas jenever en dronk het leeg.

- Kijk, nondedzju! Kijk! Kijk! schreeuwde hij, met

wijd open mond gedrochtelijk rond het keukentje hinkend, om te tonen dat hij niet gepocht had.

- Nondedzju! Ik durf nog meer dan gij! riep Klod de Vos. En de met zwavel bestreken toppen van vier lucifertjes afbrekend, wierp hij die in zijn glas en dronk het ook leeg.

Een oorverdovend gejuich steeg op; al de aanwezigen, ten hoogste geboeid, schaarden zich om de twee scheimen, om steeds meer afschuwelijkheden te zien. Maar een nog woestere kreet, die terstond in een reusachtig gelach overging, weerklonk en de schaar, opengaand, liet het Slijperken zien dat, plat ten gronde gevallen, een ongehoorde grap aan het uitvoeren was: hij kroop, op de buik, zonder handen noch voeten te gebruiken, rond de keuken. Hij wrong en hij kronkelde zich, de spartelende armen en benen wijd open, de rode, halsstarrig glimlachende kop hoog van de grond geheven; en telkenmale als hij op zijn weg de voeten of de benen van een vluchtende, luid schaterende vrouw ontmoette, greep hij die krachtig vast en pakte en krabde en plukte, onbeschaamd en onbeschroomd, overal waar hij maar kon. Toen werd het als een beestenboel in huis. Allen, ter uitzondering van de getrouwen, die meer en meer vreemd in hun eigen woning aan de haard zaten, schreeuwden, huilden en tierden ondereen, als het ware om het uitsluitend vermaak zoveel gedruis mogelijk te maken. Beert, uit het gras waar Boef Verwilt en Klod de Vos hem neergelegd hadden, opgestaan, verscheen een ogenblik waggelend weer in huis en werd zo hevig uitgejouwd dat hij, met een vloek, opnieuw verdween. Hij was nauwelijks buiten, toen een zwartmagere, afschuwelijk-slordige vrouw, Moeffe Vriezes en Luizema's moeder, haar intrede maakte, met een bekorst en besnot schreiend kind op elke arm.

- Gij hoeren! Gij teven! Wilt ge naar huis komen! schreeuwde zij, van zover zij haaraar dochters ontwaarde. En daar Moeffe, woedend, met hardnekkigheid weigerde te gehoorzamen, gooide zij haar de beide smerige kleinen op de schoot, tierend:

- Neem dan uw bastaards, schandaal! En creveert ermee van de honger!

En nauwelijks was ze weg of een gekijf ontstond tussen het trouwvaarke en 't trouwmoerke.

- Nondedzju! Nondemillemedzju! hoorde men Slimke Snoeck huilen. Gij durft met mij de zot houden! Gij durft beweren dat gij een halve dag met mij alleen in een zwijnskot zoudt zitten, zonder dat ik het verstand zou hebben hand of vinger naar u uit te steken! Hawel, nondedzju, we gaan dat zien. Ge zult eens seffens met mij alleen buitengaan, om te ondervinden of ik durven zal of niet. Hij was vóór Maaie rechtgesprongen, hij trappelde en stampvoette en trok haar hevig bij de arm om haar mee te krijgen, onophoudend in zijn dronk-aardshardnekkigheid herhalend: - Ze zal meegaan, zeg ik! Ze zal nondedzju meegaan! Terwijl Maaie, eerst verwonderd en senspottend, maar van lieverlede woedend, zich met krachtadigheid verdedigde en heel de bende schurken zich rondom de beide twisters kwam scharen. En zie, daar was ineens het ganse spel bedorven: het zingen hield op, de schelmen kozen kant en zij, de enen voor Slim Snoeck, de anderen voor Maaie Troet, en in een enkel ogenblik stond heel het huis in rep en roer, en werd er, zoals het steeds gebeurde bij dat ongetemd gepeupel, een algemeen gevecht aangevangen. Het was opnieuw een ongehoorde verwarring van vloeken, van geschreeuw en verwensingen; een woest getrappel van voeten, een dof gebons van neerploffende lichamen en een gekraak van omvergevallen stoelen, waarboven men

nu eindelijk de gezagvoerende stem van Reus hoorde, die poogde het gezelschap op de straat te werpen. En het geschiedde: eensklaps, men wist niet hoe, vloog de lamp aan stukken en, in de duisternis, bij het scherp geschater van de brutaal omvergeworpen en gepakte meisjes, ontstond er een formidabel gedrang naar de voordeur, vloog deze open en brokkelde 't gezelschap brullend buiten.

't Was middernacht; de echtgenoten waren eindelijk alleen, zij mochten slapen gaan.

14

TENSLOTTE, en alles overdacht en overwogen, achtte Maria zich toch gelukkig. Wel had ze 't juist bepaalde ideaal van haar leven niet bereikt, doch wat eraan ontbrak aanzag ze, met haar vroege ondervinding van 't bestaan, als de natuurlijke en onvermijdelijke tol, die alle menselijke illusie aan de werkelijkheid betaalt. Zelfs kwam die middelmatigheid in het geluk haar tot zekere graad als een waarborg van vastheid en duurzaamheid voor. Zij had de echtgenoot niet, die ze vrijwillig zou gekozen hebben, maar zij had er toch een, in plaats van, als zoveel andere meisjes in de toestand waarin zij zich bevond, door haar minnaar verlaten te worden. Ook aan de woning ontbrak er iets; zij had de aanstotelijke Zijstraat niet geheel verlaten en leefde niet met haar echtgenoot alleen, doch zij bewoonde die ook niet ten volle meer: het huis van de weduwe Balduk bevond zich afgezonderd, aan 't eind van de straat, waar het open veld begon. En zelfs het soort van arbeid, dat haar man verrichtte, was niet wat zij gewenst zou hebben - die aardewerken hadden iets ruws dat haar mishaagde, en de mannen, heel de week van hun huisgezin verwijderd, werden er bedorven van zeden en geraakten er licht aan de drank - maar hij werkte toch, en hij verdiende zelfs veel geld, in plaats van, als zovelen in Brakel, als bedelaar of dief rond te lopen.

Ja, haar leven was nu kalm, eentonig en gelukkig. Zij kreeg geen slagen meer, zij was geen gedwongen getuige meer van vechtpartijen en baldadigheden, die haar, na het zwoegen van de dag, de nachtelijke rust ontnamen. Zij ging weder, evenals vóór haar huwelijk, zolang er nog veldarbeid was en haar zwangere toestand zulks toeliet, bij boer De Waele in daghuur werken, terwijl haar

echtgenoot in Gent verbleef en de oude weduwe Balduk het karig huishouden oppaste. De beide vrouwen kwamen met elkaar goed overeen. Wel was de oude gewoonlijk niet van een zeer aangenaam gezelschap en soms zelfs nogal knorrig, doch Maria had het verstand en het oordeel in alles zoveel mogelijk haar zin te volgen en de dagen, de weken vlogen in kalme, deugdzaame bedrijvigheid voorbij, zonder dat er ooit tussen hen beiden een mishagend woord gewisseld werd.

Elke zaterdagavond keerde Reus van Gent terug. Maria kende 't uur, zij hoorde hem komen uit de verte, langs de sombere landweg, midden in de luid redekavelende groep, samengesteld uit al de Brakelse arbeiders en enkele anderen van het omliggende, zoals Cloet, van Wilde, en Mon de Beurzesnijder, van Lauwegem. Zij kwamen snel vooruitgestapt, met de schop of de spade op de schouder en, in de duisternis, toen zij op haar drempel verscheen, kon zij haar echtgenoot bijna nooit van de anderen onderscheiden. Zij herkende hem eerst, toen hij, de anderen een kort 'goênavond' wensend, de verdergaande groep verliet, om binnen zijn woning te treden.

Zijn eerste blik was steeds voor haar. Hij vroeg, geijkt, als inkomstgroet tot haar en tot zijn moeder: - Hoe gaat het? en Maria bemerkte dat zijn oog zich dan werktuiglijk op haar zwangere buik vestigde, terwijl hij zijn spade van de schouder nam en zij, blozend en onveranderlijk antwoordde:

- Heel goed; en met u?

- Heel goed, antwoordde hij dan ook weer; en na eens het oog op zijn moeder te hebben neergeslagen, bekeek hij nogmaals zijn vrouw diep in de ogen, terwijl hij haar zijn geld afgaf en haar over het een of het ander, doorgaans over onverschillige dingen sprak.

Die blik ontroerde haar ten diepste. Hij had iets woest, iets overweldigends, dat haar haast schrik inboezemde; en telkenmale, wat zij ook aanwendde om die gedachte te verjagen, kwam haar de herinnering van zijn eerste aanval, ginds, in de zandweg tussen Akspoel en Brakel, alsmede die van zijn afschuwelijke mishandeling, toen zij hem haar zwangere toestand bekendgemaakt had, terug voor de geest. Gedurende een lange poos verliet die indruk haar dan niet. Hij achtervolgde haar, terwijl zij hem zijn avondmaal opdigde; hij zweefde om haar heen toen hij, bij tussenpozen koutend, voor 't slapen gaan, in de hoek van de haard zijn pijp rookte; hij vergezelde haar in de kamer en overweldigde haar wezenlijk opnieuw, als hij, haar woest in zijn armen sluitend, haar met zoenen op de mond in het bed neerdrukte. Dan zuchtte zij weer, dan sloot ze de ogen, machteloos en verlamd, tevens van vreugde vervoerd en verschrikt en, gedempt, ontglipte het onweerstaanbaar aan haar lippen:

- Och Here toch! Och Here toch!

Ook bleef er, onverjaagbaar, een soort van vreemdheid, van verwijdering tussen hen bestaan. Hij scheen de behoefte niet te kennen met haar zijn gedachten of zijn gevoelens te wisselen en zij, van haar kant, voelde zich tot geen uitstorting des harten aangemoedigd. Des zondags, nu, en zonder dat er echter de geringste onenigheid tussen hen bestond, gingen zij samen niet meer uit. Daarin volgde hij eenvoudig de gebruiken van zijn stand, waar de mannen, eens gehuwd, zich tot geen galanterie tegenover hun vrouw meer verplicht achten. Hij ging in de herbergen met de kaart, met de krulbol of op het biljart spelen, terwijl Maria met de oude thuisbleef of eens tot aan haar ouders woning wandelde.

Van lieverlede, nochtans, overwon zij de onberede-

neerde vrees, die haar soms 't hart benauwde, verjoeg zij haar akelige hersenschimmen. Waarom zou hij haar nu nog mishandelen? Waarom zou hij niet blijven zoals hij thans was: vlijtig en braaf? En in haar zucht naar geluk en vrede vergat zij eindelijk 't verleden om, vol hoop en vertrouwen, de toekomst in te kijken.

Met april kwam haar kind ter wereld: een meisje. Reus, verwittigd, verliet dadelijk zijn werk, het kind werd nog dezelfde dag in de kerk gedoopt en Selevie* genoemd. Slimke Snoeck werd als 'peetje**' gevraagd en Maaie Troet als 'meetje***'; en gans de namiddag en een deel van de nacht was het weerom - maar ditmaal uitsluitend voor de vrouwen - volop feest in het huis van de weduwe Balduk. Er werd overvloedig gedronken, gezongen, gekeven. Het geschater van de stemmen klonk snijdend in de oren, en het was een gestadig heen en weer gaan van de keuken naar de kamer, waar Maria, glimlachend en gelukkig, maar met van koorts gloeiende wangen, naast haar kleintje in het bed lag.

Och neen, nu had ze bepaald geen vrees voor slechte overeenkomst meer. Haar kind was de onwrikbare, onverbreekbare band, die haar man voortaan aan haar vasthechtede. En in haar vertederd moederhart kiemde schielijk een nieuw en onbekend gevoel: een gevoel van ware liefde voor Balduk. Voor de eerste maal in haar leven omhelsde zij hem met volle en vrije tederheid en kwamen er tranen van echte droefheid in haar ogen, toen hij haar de volgende morgen reeds vroeg moest verlaten, om terug naar Gent te keren.

* Sylvie.

** Peter.

*** Meter.

15

EEN paar maanden later, op een zaterdagavond, wachtte zij, als naar gewoonte, op de drempel van haar deur staande, zijn terugkomst af, toen de klank van zijn stem haar eensklaps ruw, in een uitbarsting van vloeken en vermaledijdingen, in de oren klonk.

Zij sidderde. Zij wendde 't hoofd om en, verschrikt reikhalzend, trad zij in het halfduister een stap naar voren.

Wat mocht eraan schorten? Gold het een gevecht of een gekijf? Of was het zijn stem toch niet, die zij gehoord had?... Zij hoopte en twijfelde een wijl, de oren gespist, de ogen met inspanning gevestigd op de zwarte elzestruiken, die aan de ommedraai van de baan het gezicht beletten.

Maar eensklaps klonk opnieuw zijn ruwe stem: - Dat hij niet onder mijn handen valle of 'k sla hem dood! 'k Vermoord hem! En bevend, terwijl ze de ganse groep aardewerkers van achter de elskant zag verschijnen, vluchtte Maria in huis.

- Wat scheelt er? vroeg de oude vrouw, die ook het lawaai gehoord had.

- Ik weet het niet, antwoordde zij verkropt. En zij liep spoedig naar het wiegje, in de hoek achter het houten schut, waar Selevie, ontwaakt, stillekens begon te kermen en te schreien. Bleek en angstig zag zij haar echtgenoot binnenkomen.

- Godvermilledzju! grijnsde hij. En hij stampte met zijn spade op de vloer, dat er sprankels uit de rode tichels sprongen. - Nondedzju! vloekte hij nog. En hij gooide zijn bliken kalbas waaraan zijn grauw eetzakje vastgebonden was, rinkelend over de tafel.

Maria, versteend van schrik, was sprakeloos gebleven,

maar de oude vrouw keerde zich verontwaardigd om, met hese stem roepend:

- Houd op mee ouw geweld, weeral! Ge moet hier mijn huis nie kapot komen slaan! Ge zij zeker were zat!

Hij stapte naar de tafel toe, waar zijn avondmaal gereedstond, en eerst antwoordde hij niets op die verwijten. Hij nam een stoel, zette zich neer en bleef een poos voor zich starogen. Maar plots sprong hij op, stampte krakend met zijn stoel op de vloer, wierp zijn pet kletsend tegen de muur en kwam met vlamrende ogen en gebalde vuisten voor zijn oude moeder staan, haar in het aangezicht schreeuwend:

- Nondedzju! Nondemilledzju! Wa weet-e gij mij te gebieden of te zeggen!

Maria barstte in tranen uit. Zij liet het wiegje los, zij sprong smekend, met uitgestrekte handen, tussen de zoon en de moeder.

- O Kamiel, wat peinst ge toch! Ge meugt niet! Ge meugt niet!...

De moeder, rood van toorn, was ook opgestaan en week ter zijde.

- Gij sloeber, gij sloeber, gij sloeber! herhaalde zij onophoudelijk, in een plotselinge uitbarsting van haar zich omkerend en nijdige, schuinse blikken op hem werpend.

Hij achtervolgde haar, hoog van gestalte, met gesloten vuisten. Hij had een dreigende, onheilspellende schimptoon aangeslagen, van tijd tot tijd herhalend: - Wat zegt ge, vrouw! Wat blijft er u, bazin! En hij kwam al nader en nader, ofschoon Maria op meer en meer smekende toon hem poogde te bedaren, terwijl Selevie, geheel en gans ontwaakt, nu een luid en aanhoudend geschrei liet horen.

De oude moeder, een halve cirkel rond de keuken

makend, was tot aan het houten schut naast de ingang deur gekomen. Daar keerde zij zich weder om, en riep nogmaals 'Sloeber! Sloeber!' en ging eindelijk, de deur hard achter zich toetrekking, in de donkere nacht buiten. Reus liet een luide, grijnzende schaterlach horen.

Maar zijn gelaat vertrok onmiddellijk weerom en met doffe vloeken kwam hij in de keuken terug. Toen waagde Maria het, hem op een bedeesde, smekende toon te vragen wat hem scheelde, waarom hij zo grammoedig was.

Hij vertelde het haar. Hij had woorden gehad op zijn werk met een van de surveillanten. Een kleinigheid op zichzelf, een kruiwagen, die hij op zijn plaats niet had teruggezet. Maar de surveillant, slechtgeluimd, had hem daarover zó bitsig toegesproken, dat hij, gekwetst, ook in een opschietende toon geantwoord had. Men was weldra tot wederzijdse beledigingen overgegaan, de surveillant had hem met zijn stok bedreigd en daarop had hij de surveillant een kaakslag gegeven. Hij was, op staande voet, van het werk weggezonden geweest.

Zij knikte met haar hoofd, aandachtig luisterend, weer naast het wiegje, dat ze zacht met de linkervoet in beweging hield, gezeten. En zij gaf hem dadelijk gelijk, zij bracht het zelfs in kwestie niet, of het ongelijk niet van zijn kant kon zijn. Zij bekeek hem halsstarrig, met haar schone, angstige ogen en haar bleek gelaat, en eerst na een geruime tijd stilzwijgen, vroeg zij bedeesd, onder de drang van een benauwende bekommernis:

- En zijt ge voor lang van het werk weggezonden? Een woeste vlam schoot uit zijn oog, een belediging bromde in zijn mond en hij antwoordde, met van toorn bevende stem:

- Nondedzju! Ge peinst toch zeker niet, dat ik er

nog de voet zou willen zetten, zolang dat beest, dat zwijn van surveillant daar blijft.

Zij zweeg. Zij knikte nogmaals, maar trager, met het hoofd en sloeg de blik naar de grond. Een overweldigende treurnis had haar eensklaps aan het hart gegrepen; zij moest zich geweld aandoen om niet te schreien. En het was zonderling: zij die zo vaak gewenst had, dat hij thuis zijn bezigheid mocht vinden, liever dan in die ruwe aardewerken, onderging nu een gevoel van smart en angst, bij de gedachte, dat die verandering zich thans wellicht verwezenlijken zou. Een zware zucht steeg van haar lippen; zij knikte, sprakeloos en onderworpen, voortdurend met het hoofd in antwoord op de grammoedige verklaringen van Reus. En toen de weduwe Balduk, na enkele ogenblikken, weer brommend binnenkwam, ging zij het avondmaal opdissen, dat zij nu alle drie stilzwijgend gebruikten.

16

HET was een harde slag voor Maria; des te harder, daar hij haar zo onverwacht en midden in haar pasgeboren geluk trof. De goede overeenkomst werd opnieuw onzeker, de toekomst wisselvallig. Gedurende enige dagen hoopte zij nog dat hij, wanneer zijn toorn wat zou verminderd zijn, terug naar Gent zou keren. Maar 't bleek al spoedig dat ze zich vergiste. Reus hield woord. Hij keerde naar Gent niet terug en wendde ook geen pogingen aan om aldaar nog bezigheid te krijgen. Hij was slechts eenmaal te Brugge en te Oostende naar werk gaan zien, doch zonder uitslag. Men was in het begin van juni en het werk was schaars voor de arbeiders. In alle plaatsen had men overvloed van volk en bij de boeren was er nog geen nodig. Reus bevond zich dus noodzakelijk tot werkeloosheid gedwongen. Gedurende een paar weken vond hij echter thuis nog zijn bezigheid. Hij arbeidde met kruiwagen en spade op het beetje land, dat zijn moeder in pacht had, hij kliefde hout vóór de deur en ging te velde konijnevoedsel plukken. En deze nieuwe bezigheid behaagde hem. Hij herhaalde dat men nergens zo gelukkig was als thuis, dat het domheid heten mocht in daghuur te gaan arbeiden, als men tweemaal meer kon verdienen, met zorgvuldig het brokje lands, waarop men zijn bestaan won, te bewerken; zonder daarbij te rekenen dat zulk een leven ook zoveel vrijer en gezonder was.

Maria gaf hem steeds gelijk, deelde zelfs soms in zijn illusies. Zij vergat, in haar verlangen naar vrede en geluk, de onbepaalde vrees, die haar het hart benauwde, en bekommerde zich minder om het zo zuur gewonnen geld, dat van dag tot dag wegsmolt. Nog nooit was hij zó zacht, zó goed, zó braaf geweest voor haar. Nu eerst, na

ruim acht maanden huwelijk, smaakte zij de volzaligheid van de liefde, dat leven van vervoering en schier bovenaards genot, dat de stervelingen de wittebroodsweken noemen.

Een wittebroodstijd, zo was het inderdaad: iets voorbijgaands en verrukkelijks, iets dat te overmatig en te mooi was, om bestendig van duur te wezen. Langzamerhand, naarmate hij minder te verrichten vond, kreeg hij genoeg van zijn nieuwe levenswijs. Een lamme verveling, een soort heimwee, een behoefte naar verandering maakten zich van hem meester en weldra vroeg hij zich met een gevoel van teleurstelling en gramschap af, of hij, met al zijn arbeid, wel iets nuttigs verricht had. Een hagelbui, die zijn koren neervelde, en de plaag, die zijn aardappelen overviel, boezemden hem een bepaalde afkeer van de landbouw in. Hij wierp spade en kruiwagen aan kant en raakte ze niet meer aan. Na enkele weken had hij volkomen de gewoonte van werken verloren.

Het ergste was dat hij, met zijn werkeloosheid, van lieverlede in slecht gezelschap begon te verzeilen. Hij bezocht weer de herbergen in de Zijstraat: *De Gloeiende Koteraar*, *Het Stinkerken* en ook, zijn vroegere vijandschap vergetend, *De Gelapte Sjako*. Daar kwam hij in nauwe aanraking met de ganse groep schavuiten, de welbekende en beruchte bende van Donder de Beul, Klod de Vos, Boef Verwilt en de anderen, en het duurde niet lang of deze schelmen waren zijn dagelijkse gezellen geworden.

Zij vergaderden gewoonlijk aan de gevel van *De Maan*, een herberg om de hoek van de Zijstraat en de Grote Dorpsstraat. Daar zaten of lagen zij nagenoeg de ganse dag, ingevolge 't weder, in de zon of in de schaduw uitgestrekt, schimpend de bedrijvige voorbij-

gangers nakijkend. Zij praatten en lachten, zij vertelden anekdoten en avonturen, zij genoten van het leven, vrij van kommer en van zorgen, met de gelukkige gerustheid van grondeigenaars, die hofsteden en renten bezitten. Waarmede zij eigenlijk leefden bleef duister. Met diefstallen en wildstroperij, zei men in 't algemeen; althans niet met hun arbeid, 't was stellig.

Het moet tot verontschuldiging van Reus gezegd worden: hij aarzelde en worstelde tamelijk lang, vooraleer medeplichtig te worden. De van zijn ouders geërfde traditie, door arbeiden zijn brood te verdienen, en een soort van ingeboren fierheid weerhielden hem. Maar, tevens door de naderende armoede gedwongen en door geestdriftige verhalen van de andere schelmen verleid, ging het gevoel van eerlijkheid in hem meer en meer aan 't wankelen en aan 't verzwakken. En eindelijk, op zekere avond, trok hij eens, zonder dat Maria het wist, op een nachtelijke jachtpartij mede. De uitkomst was schitterend. Zij schoten, in de jacht van het kasteel van Lauwegem, veertien hazen en sleepten* er tweeëntwintig patrijzen, hetgeen na verkoop en verdeling, voor ieder de som van dertien frank opbracht. Reus jubelde. Hij was onherroepelijk bedorven en bij de roversbende ingelijfd. Hij gaf een deel van het geld aan zijn vrouw, zonder haar te zeggen hoe hij het gewonnen had, en, van dat ogenblik af, nam hij aan al de ondernemingen van de bandieten deel.

* In netten vangen.

17

HET waren met list belegde, gewaagde, wel eens echt dramatische uitgangen. Soms liep alles opperbest af: er was een weinig maneschijn, de hazen speelden op de klaverstukken, de patrijzen, in de aardappelvelden, lieten zich als domme kuikens onder de netten vangen. Noch jachtwakers, noch gendarmen waren te zien; hun vermetelheid zelf was de wilddieven een waarborg van ongestraftheid. Maar soms ging het er anders toe. Soms werden zij op heterdaad betrapt en moesten zij in alle richtingen vluchten. Dan kropen zij in sloten en tussen de kanten, dan legden ze zich plat, als dood, op de grond, het hart bonzend, de borst hijgend, met het nog rokend geweer en de soms nog spartelende buit aan hun zijde, terwijl de jachtwakers en de gendarmen, een drieof viertal passen vandaar, woedend en vloekend naar hen zochten. Doch vooral in de duisternis van de betrokken nachten hadden die ondernemingen iets dramatisch, bijna iets episch, dat aan de oude roversbenden uit de middeleeuwen deed denken. Dan gingen zij, zoals ze 't noemden, 'luchten'. Men verbeelde zich een gewone stok van vijf of zes meter lengte, aan ieder uiteinde door een man in de hand gedragen. In 't midden van die stok, met een zinkdraadje eraan gebonden, hing de 'luchtbak', een grote, brandende lantaarn van een bijzonder model, die slechts naar voren haar stralen zond. Aan weerszijden, met geladen geweren, stapten de jagers; en langzaam en stil ging de ganse bende aldus vooruit, langs de rand van de bossen en kasteellanen heen, door de partijen aardappels, door 't rapeloof en door de klavervelden. 't Verscholen wild, ontwaakt, en dat meende het daglicht te zien, zette zich recht op de achterste poten en kwam zelfs verblind, in de lichtstraal

van de lantaarn aangelopen. De jagers vuurden hun geweren af en doodden zonder falen. Het wild werd opgeraapt, in zakken gestopt en op de rug gedragen.

In zulke jachtpartijen speelden zij, zoals ze 't noemden 'ridder of mis'. Zij waren gewoonlijk halfdronken, zij kenden schuchterheid noch vrees, zij wisten dat men hen kon zien en horen; maar het is bekend dat wilddieven op dergelijke tochten tot alles bekwaam zijn, dat zij steeds een paar, met kogels geladen geweren bij zich hebben, en zij rekenden op de lafhartigheid van jachtwakers en gendarmen om ongestoord hun euveldade uit te voeren. Gewoonlijk gaf het resultaat hun gelijk; doch het gebeurde ook wel dat er vanuit een bos of vanachter een haag op hen gevuld werd. Toen schoten zij ook, zonder een ogenblik aarzelen, in die richting hun geweren af en de wakers weken achteruit, stom van schrik als zij de kogels van de vermetele wildrovers om zich heen door het krakend slaghout hoorden vliegen.

Tussen een en twee uur in de morgen keerden zij dan naar Brakel terug. En vanwaar ze ook kwamen en hoe talrijk ze waren, altijd was hun bijeenkomstplaats in *De Gelapte Sjako*, het beruchte herbergje van Stoute Treze en Witte Manse. Zij kwamen er langs achter binnen, nadat zij over een sloot gesprongen, en over een klein muurtje geklauterd waren. Een van hen tikte een gekend sein op 't buitenvenstertje van 't slaapvertrek en schier onmiddellijk kwamen Stoute Treze of Witte Manse barrevoets en in onderrok, of zelfs in 't hemd het achterdeurtje openen. Stilzwijgend en gebogen slopen de mannen binnen en trokken één voor één in 't keukentje, achter de gelagkamer. Een zeer klein nachtlampje werd aangestoken en slechts een weinig opgedraaid, de achterdeur in volle stilte weerom toegegendeld. Toen ging een van de mannen naar de zijwand van het keukentje

en klopte er, met zijn vuist, drie doffe, korte slagen op. Een korte wijl verliep: somtijds moest men het sein herhalen. Maar gewoonlijk werd het kloppen in het huis daarnaast terstond herhaald, en na ettelijke ogenblikken, stond er een klein, bejaard, half aangekleed ventje, met een verlept gezicht, met zilveren ringen in de oren en bloederig rode randen om de ogen tussen de wildstropers, in 't keukentje. - De goëndag, jongens, de goëndag, murmelde hij een paar malen; en dadelijk gingen zijn vreselijke ogen naar de zakken vol met wild. Het was Tjiepke Baert, een vellenploter, de algemene verheler van de Brakelse wildstropers en dieven. Hij woonde naast *De Gelapte Sjako* en een geheime opening in de zoldermuur liet hem toe te allen tijde, overdag of 's nachts, onopgemerkt in het kroegje te komen.

Zodra hij daar was, werden de zakken geledigd en de stukken wild geteld. Gewoonlijk kregen ze gauw akkoord. Tjiepke raapte één voor één de hazen op, overkeek ze, betastte ze met de ene hand, terwijl hij ze met de andere bij de oren opgetild hield, blies in de wol, trok aan de poten en wierp ze dan weer, dode pakken, te gronde, terwijl hij een opmerking stamelde. De zeven of acht schurken stonden rondom hem geschaard, als reuzen om een dwerg, en zwijgend luisterden zij zijn gezegden af. Zij hadden hem in hoog gezag; zij hielden hem voor eerlijk - een gewichtig punt voor hen - en vonden dat hij hun steeds de waarde voor 'hun goed' betaalde. Ook als hij eindelijk een som had aangeboden en dadelijk daarbij zijn beurs te voorschijn haalde, waarin de vijffrankstukken rinkelden, was er al niet veel meer bij te krijgen en probeerden zij er doorgaans ook niet mede.

Intussen staken Stoute Treze en Witte Manse de kachel aan en maakten zij de koffie klaar. De beide

vrouwen: de moeder, kort en gezet, met nachtmuts en baai blauw; de dochter, dun en wat groter, zonder andere kleding dan haar vuilwit hemd en 't bleekblond haar los op de schouders, liepen bedrijvig tussen de mannen heen en weer, haalden potten en kannen, maalden de koffie, sneden een kolossale stapel dikke tarweboterhammen op een bord. En zij gevoelden niet de minste schaamte over hun lichte kleding, de gewaagde zinspelingen van de dieven deden haar glimlachen, zij werden in 't voorbijgaan door de mannen vastgegrepen, soms door de ene of de andere met geweld op de knieën getrokken, overpakt, overplukt en overkust, zonder iets anders dan een flauwe en als het ware verrukte schijn van verdediging aan te wenden. Witte Manse vooral huppelde met een glans van onbeschaamde ondeugd op 't gelaat door al die mannen heen, drong tussen de knieën, wreef zich tegen de ruggen en scheen zelf de gelegenheid te provoceren, om gepakt en gezoend te worden. Bijzonderlijk op Reus had ze 't gemunt. Zij knoopte onophoudelijk gesprekken met hem aan, zij kwam zich vóór zijn voeten plaatsen, triomfantelijk kalm in haar wulpse halfnaaktheid en bekeek hem met ogen, die klaarblijkelijk getuigden van hetgeen zij verlangde. En wanneer hij aldus, opgezweept, haar soms woest, in een vlaag van drift vastgreep en haar naakt op zijn knieën trok, om haar te zoenen, dan kwam er een glimlach van verrukking op haar lippen, dan sloot ze de ogen en smaakte een genot, waarvan zij alleen de ondeugende diepte kon peilen.

Na de koffie dronk men jenever en soms, als de jacht gunstig was geweest, wijn. Tjiekpe, de eerste, gaf het sein tot de aftocht. Hij ging zijn paard voor zijn karretje spannen en weldra hoorde men hem, door de straat,

met hun en ander geroofd 'goed', heenrijden, op weg naar Gent.

Eén voor één dan, trokken ook de anderen weg. Doorgaans bleven Honderd-en-Eén en Donder de Beul de laatsten. De eerste had de naam dat hij met Witte Manse, die van hem echter niet weten wilde, poogde te verkeren; de tweede werd soms in bras- of vechtpartijen verweten, dat hij met Stoute Treze liep. In elk geval was, vóór het krieken van de dag, alles stil en rustig in *De Gelapte Sjako*.

18

MET dat alles was het leven van Maria allengs zeer treurig geworden. Misschien klaagde zij nog te vroeg, in vergelijking met het lot van vele jonge vrouwen uit de Zijstraat, maar bij haar was het vooral een zedelijke pijn, toen zij zag hoe Reus van dag tot dag meer naar de afgrond daalde. Zijn wildstroperij, die thans geen geheim meer was voor haar, kwetste haar in haar eer van treffelijke, werkzame vrouw. Van arbeid of ergens naar bezigheid uit te zien was zelfs geen sprake meer. Met de oogsttijd had zij hem eens voorgesteld zich bij boer De Waele te gaan aanbieden, maar hij had dit voorstel zó hooghartig van de hand gewezen, en zó luid geschreeuwd dat al de boeren beesten waren en dat hij nooit bij geen enkel zou gaan arbeiden, dat zij het niet gewaagd had er nog over te spreken.

Er begonnen nochtans dringende redenen te bestaan opdat hij ernstig werken zou. 't Zij de wilddieverij minder opbracht dan de dagelijkse en regelmatige arbeid; 't zij dit gemakkelijk gewonnen geld ook gemakkelijk verspild werd, stellig was het dat er gebrek in het huisgezin begon te heersen. Maria had een soort van afkeer om dat oneerlijk gewonnen geld aan te roeren, en als Reus er haar uit eigen beweging geen af, vroeg zij er hem geen meer.

Als echtgenoot was hij ook in zijn voordeel niet veranderd. Nooit was hij zeer spraakzaam geweest, maar thans, in de weinige ogenblikken, die hij thuis doorbracht, was het zelden dat hij tot Maria nog eens het woord richtte. Hij zat somber en bekommerd, hij keek zelfs naar zijn kind niet meer, het was alsof zijn huisgezin hem een soort van antipathie inboezemde. De onverklaarbare verwijdering, die van 't begin af tussen

hen geheerst had, daagde weder op, accentueerde zich. En 't was alsof een nieuw gevoel daar nu mede vermengd werd; een dof gevoel van gramschap tegen het tafereel van vlijt en eerlijkheid, dat hij na zijn eerloze nachtelijke tochten, in zijn huis terugvond.

Maria had weldra bemerkt dat deze gemoedsstemming zich meer en meer bij hem vertoonde, naarmate hij 's nachts meer op wildstroperij uitging. Zij wist ook dat *De Gelapte Sjako* het hoofdkwartier van soortgelijke kerels was; en nu drong zich de gedachte aan haar op dat hij daar, door de moeder en de dochter, tegen zijn gezin werd opgehitst.

Het was een zonderling gevoel van toorn, van jaloezie en wraaklust, dat zij daardoor onderging. Niets blijft geheim onder 't gepeupel van een volksstraatje, en reeds herhaaldelijk hadden haar moeder en enkele buurvrouwen Maria gewaarschuwd, dat Reus opnieuw betrekkingen had aangeknoopt met Witte Manse. Eerst had de jonge vrouw daar weinig naar geluisterd, maar van lieverlede, met zijn aangroeiende koelheid tegenover haar en de toenemende verbittering van haar leven, hadden die gezegden op haar een diepe indruk gemaakt. Zij had geen rust meer als Balduk niet thuis was. Zij ontwaakte midden in de nacht, sidderend toen zij zijn plaats aan haar zij ledig voelde en stond uit haar bed op. Zij ontstak licht om te zien hoe laat het was; zij opende de voordeur en ging op blote voeten de dode straat inkijken, het oor luisterend naar de geruchten van de nacht gespistst.

Het werd een echte foltering. De onzekerheid omtrent hetgeen hij deed en omtrent de plaats waar hij was joeg haar de koorts op 't lijf; de gedachte dat hij misschien in *De Gelapte Sjako* bij die ondeugende, ontuchtige Witte Manse zat, deed haar - doorgaans zozeer onder-

worpen - van haat en gramschap beven. Op de duur werd die twijfel onuitstaanbaar. Zij wilde weten wat er eigenlijk gebeurde en, op zekere nacht, verliet zij haar huisbuis en sloop in 't geheim, ook als een dievegge, achter de huizen en de tuinen om, naar *De Gelapte Sjako*.

Het had juist twee geslagen op de toren; zij bleef, haar adem ophoudend, aan 't eerste achtervenster van het kroegje staan en loerde, door een spleet van 't blind, in het ternauwernood verlichte keukentje. Zij kon weinig zien: een sombere rug of twee, een dikke hals, de helft van Honderd-en-Eéns opgeblazen aangezicht, en Stoute Treze en Witte Manse die, halfnaakt, heen en weer liepen. Er werd gefluisterd, maar hoe scherp zij ook luisterde, zij kon volstrekt geen enkel woord verstaan. Iets echter intrigeerde haar bijzonder: een soort verdoofd getjilp en gekakel, dat bij tussenpozen uit de grond scheen te komen. Zij kon niet gissen wat het zijn mocht, maar het ontstelde haar instinctmatig, als iets onheilspellends; en op gevaar af van ontdekt te worden, trok zij het luikje ietwat wijder open en stak 't gezicht dicht bij de kleine ruitjes. Het tafereel dat zij toen ontwaarde hield haar stom en als versteend, met vergrote ogen te gronde genageld. Midden in 't keukentje, door het achttal schelmen en de twee vrouwen omringd, met zijn grote, waterige, rood omrande ogen en zijn zilveren ringen in de oren, stond Tjiekpe Baert, de poeldenier, vellenploter en verheler uit de Zijstraat. Hij hield een levend, grijs en grauw gespikkeld hoen, van het zogenaamde 'koekoekras', in zijn beide handen. Maria zag hem het hoen met de vingers bevoelen; eens schuins, met zijn schrikkelijke ogen, naar de rovers opkijken; enige woorden - wellicht de waarde - fluisteren. Zij zag haar man en Boef Verwilst met het hoofd knikken, het hoen uit Tjiekpes handen nemen, en dan, zich weer

oprichtend, hem een ander toereiken. Zij drong nog nader, het oog als gefascineerd op het schouwspel gevestigd.

Nog veertienmaal - zij telde het op met klimmende schrik - zag zij Reus en Boef aldus neerbuigen en telkens aan de kleine opkoper een nieuw, verbaasd uitkijkend, soms kakelend en met de poten spartelend hoen overhandigen. Zij hadden er van alle soorten, van alle rassen, hanen en hennen, grote en kleine, rosse, witte, zwarte, grijze en gespikkelde, tot zelfs een klein, bruin, Engels hennetje, dat hun tjilpend als een vogel uit de handen vloog, en twee zwarte, prachtige kalkoenen, die, als Turkse pasja's, met een soort van eerbied tentoonggebracht werden.

't Was als een openbaring in een bliksemschicht voor Maria. Een dief!... Wildstroperij, daar kon ze nog over; zulks sleepte nog geen schande na zich. Maar stelen! O, welk een schande! Welk een schaamte voor haar! Zij kon haar eigen ogen bijna niet geloven, zij had nog willen twijfelen, zó vlijmend was haar smart, zó diep voelde zij zich getroffen in haar waardigheid van arme, eerlijke vrouw. Doch neen, twijfelen kon ze niet. De bewijzen waren daar, door de misdadigers zelf tentoonggebracht. En tot toppunt van foltering schoot haar plots een argwaan, die terstond tot zekerheid werd, door het brein; het gestolen pluimgedierte behoorde aan boer De Waele toe, aan de brave boer, waar zij dagelijks ging werken en die haar het bestaan verzorgde. Zij had ze alle aan het klein Engels hennetje herkend.

Halsstarrig, met een verkropte droefheidszucht in de keel, loerde zij steeds door 't venstertje. Een schemering benevelde bijwijlen haar ogen; 't kwam haar soms voor of alles om haar heen draaide en wankelde. Het dof geruis van een gedempt gelach daarbinnen, riep haar tot

de werkelijkheid terug. Men had akkoord geslagen en Tjiekke, door de acht schelmen en de twee vrouwen omringd, haalde zijn beurs te voorschijn en betaalde, op een hoek van 't tafeltje, het 'goed'. Wat zag Maria op dat zelfde ogenblik? Reus, haar man, die achter de rug van de anderen, de halfnaakte schaamteloze Witte Manse bij zich trok, haar brutaal onder het hemd vastgreep en haar een lange, woeste, dierlijke zoen op de mond drukte.

Een hese kreet ontsnapte haar, zij vluchtte weg, verwilderd, op haar blote voeten, door de sombere nacht.

19

JA, hij was een dief geworden. De nachtelijke tochten op wildstroperij hadden hem tot trapsgewijze en voorbereidende ontwikkeling in 't kwaad gediend; en toen hij, met zijn medeschelmen, nagenoeg al het wild van de omstreken vernietigd had, was hij rijp om als dief op te treden.

Zij maakten nu, in hun vak, een bepaald welinge-richte bende uit. Zij waren gemiddeld twee- of driemaal per week op roverstochten uit en zij gingen op de volgende manier te werk:

Omstreeks zeven uur 's avonds ging het Slijperken zich in een droge sloot, in de nabijheid van de gendarmerie verschuilen. Dit was 't gekende uur waarop de gendarmen de herbergen, waar zij het grootste gedeelte van hun tijd doorbrachten, verlieten, om gezamenlijk, in het brigadegebouw, hun avondmaal te gebruiken. Het Slijperken had voor zending te constateren of zij alle vier binnenkwamen. Dit was reeds een groot punt, maar nu moest men nog te weten komen, of zij dan naderhand weer, al of niet, de gendarmerie verlieten. Het Slijperken was ongeëvenaard in het volbrengen van deze taak. Loos en voorzichtig als een kruipdier, met de valsheid en het geduld van een kat, lag hij alleen, glimlachend in de donkere nacht, het heen en weer gaan van de gendarmen te beloeren. Geen gevaar dat hij zich zou vergist hebben. Hij kende de gang van ieder van de vier kerels, hij had hun gebruiken bestudeerd, hij wist dat als er aan zulk venster licht te zien was, die of die gendarm weer op wacht uitging; en somtijds zelfs, luisterend aan de rand van de sloot gekropen, hoorde hij hen hun nachtronde - als het gebeurde dat zij er een deden - vaststellen en regelen. Van zijn inlichtingen

voorzien kwam hij dan terug naar *De Gelapte Sjako* en de dedievenbende vertrok in een richting, waar de komst van de gendarmen niet te vrezen was.

Zij stalen alles wat kon medegenomen worden en het stelen waard was. Zij haalden* zowel een zak graan bij de boer als een kruiwagen bij de veldarbeider, zowel enige korven aardappels als een bundel vlas; maar evenals de koffie en de rijst de voornaamste koopwaren van een kruidenier zijn, zo ook bestonden voor hen twee belangrijke artikels, waarop ze zich gans bijzonder toelegden: kippen en konijnen. Zij gingen van huis tot huis, van hoeve tot hoeve, overal waar er maar enigszins middel was om iets te verrichten. Zij bezochten de arme zowel als de rijke; de kortwoonder** en de koehouder***, zowel als de grote boer; zij hadden geen lieve kinderen, zoals ze zelf soms schertsend onder elkaar zegden, maar kozen zonder onderscheid alle plaatsen, waar het uitoefenen van hun bedrijf hun 't gemakkelijkst voorkwam.

Zij waren tevens zeer geslepen, zeer behendig, stout en vastberaden in hun ondernemingen. Hun eerste zorg, als zij op een hoeve kwamen, was steeds de waakhonden het blaffen te beletten. Daartoe wendden zij verschillende middelen aan. Het beste was, een loops teefje met zich mede te nemen. Geen gevaar dat om het even welke waakhond dan nog blaffen zou. Doch die hadden zij niet steeds voorhanden, alhoewel ze schier allen, met dit inzicht, hondemoertjes hielden; en meestal bekwamen zij de stilte door een in de muil van een houten klomp vastgebonden been voor het hok te werpen, zodat de hond zich daar zeer lang mede bezighield. Maar als de hond volstrekt niet zwijgen wilde, dreven

* Stalen (dieventaal).

** Konijnenboer.

*** Kleine boer met vee, maar zonder paarden.

zij hem, stoutmoedig, met geweld in zijn hok en sloten er hem, bij middel van een in het hol gestopte schoof stro, tot smachtens toe op. Daarna gingen zij de klinken van de voor- en achterdeuren van het woonhuis en van de paardestal met sterke touwen aan zware, dwars over het deurgat tegen de muur gedrukte houten staven vastmaken. Aldus hadden zij, vanwege boer of knecht, geen verrassing te vrezen, want lang reeds zouden zij, indien zij ontdekt werden, op de vlucht zijn, alvorens de boer of de paardeknecht hun deur openkregen.

Nadat de nodige voorzorgen aldus genomen waren, vielen zij dadelijk aan 't werk. Bij middel van een laddertje werden de hoenders uit hun slaapplaats genomen; met een lang en zwaar breekijzer kreeg men de konijnehokken open. Bodende deuren te veel weerstand, moest men te groot geweld gebruiken en gedruis veroorzaken, dan nam men liever enkele pannen van het dak en zaagde, om een opening te maken, twee of drie latten door. Soms viel er te klauteren, door enge gaatjes te kruipen. Dan tilde men het Slijperken op de schouders en als een slang verdween hij in de hokken. Toen alles gedaan was, maakte men de vastgebonden klinken weder los. Staven en touwen moesten later nog dienen. Alleen de hond bleef, half verstikt, achter de schoof stro in zijn hok zitten. De buit werd, als naar gewoonte, in zakken gestopt en op de rug gedragen. En altijd, voor alle mogelijke gebeurtenissen, had men een paar met kogels geladen geweren mede.

20

MARIA was 't veld in gevlucht, schier zinneloos van smart, van gramschap en van schaamte. Neen, zij wist niet meer wat ze deed, zó hevig trof haar die dubbele slag. Zij stapte recht voor zich uit, met vaste, snelle tred, met somber, neergebogen hoofd, diep zuchtend, zonder te weten waarheen. Soms bleef ze plotseling staan, in de sombere, reeds koude najaarsnacht en, bevend, hoorde zij haar tanden klapperen. Allerlei gewaarwordingen en gedachten werden door elkander in haar brein geschokt. En boven alles steeg haar haat voor Witte Manse. Zij herinnerde zich een dergelijke nacht, een paar jaren geleden, toen zij, in haar wanhoop, op het punt geweest was, zich te gaan verdrinken. Opnieuw dacht ze daaraan, opnieuw voerden haar schreden haar instinctmatig naar een water, toen het denkbeeld van haar kind haar eensklaps voor de geest kwam. Wie weet of het in haar afwezigheid niet ontwaakt was? Of het niet lag te schreien? De oude vrouw was half kinds en half doof; zij kon het mogelijk niet horen. En spoedig, angstig, holde zij, alle andere bekommering verjagend, terug naar huis.

Volkomen rust en stilte heersten er. Wat een contrast met haar bloedend, bonzend hart! Zij deed het lampje branden; zij kwam ermede voor het spiegeltje. Zij week achteruit, verschrikt van haar eigen gelaat. Haar oog viel op haar slapend kleintje in zijn wieg en tranen vloeiden langs haar wangen.

Zij zette 't lampje op de vensterbank, en met de beide armen uitgestrekt boog zij over het wiegje neer.

Het wenen deed haar goed. Een diepe vermoeienis, een soort van lamheid overweldigde haar en zij ging weer te bed. Geruime tijd bleef ze daar, als in een staat

van bewusteloosheid liggen, langzaam haar ongeluk overpeinzend.

Eindelijk sluimerde zij in, het hoofd vol bange, smartelijke hersenschimmen.

Eensklaps schrikte zij wakker.

- Maria! Maria! meende zij een doffe, ruwe stem te horen roepen.

Zij wipte uit haar bed, zij sprong in angst naar het vensterraam vanwaar het geroep scheen te komen.

- Maria! Maria! haast u, nondedzju! Doe open! klonk het, duidelijk ditmaal.

Zij had de stem van Reus herkend; zij liep ontsteld naar de voordeur en trok die open.

Hij wierp haar schier omver in zijn haast om binnen te zijn. En woedend, terwijl hij weer de deur toegrendelde, raasde hij dof, met vlamme blikken en onder aanhoudend gevloek:

- Schandaal! Hoer! Teef! Kondt gij dan uw lui kadaver niet meer oprichten om mij uit de klauwen van de gendarmen te helpen.

Stom van schrik kreeg zij die scheldwoorden als een slag in het aangezicht. Doch zij had schier de tijd niet om haar gewaarwordingen te beseffen; hij stiet haar ruw in de kamer, hij riep, schor, terwijl hij haastig zijn kleren uittrok:

- Ala! Te bed! En pas op als de gendarmen mij hier komen halen, dat ge niet zegt, dat ik deze nacht uit mijn huis ben geweest!

Zwijgend en bevend kroop zij met haast naast hem onder de grauwe dekens.

- Pas op wat ge zegt! herhaalde hij nog eens, hijgend zijn pet ter zijde gooiend. En nauwelijks lag hij neer, of een drietal geweidige kloppen deden de voordeur dreunen.

- Doe open! riep een gebiedende stem.

Reus greep Maria's rechterarm vast, om haar het opstaan te beletten.

- Blijf liggen! fluisterde hij.

Heviger werd er gebonsd.

- Gaat ge openen! schreeuwde de ruwe stem. Of moeten wij de deur instoten?

Balduk sprong recht, trok zijn broek aan.

- Wat es dat daar? Wat gebeurt er? riep hij. En toen hij aan de deur was, alvorens die te openen:

- Wat es dat? Wie zijt ge? herhaalde hij nog eens.

Steeds dringender werd het gebod herhaald. Hij opende en twee gendarmen, in uniform en gewapend, stapten binnen.

- Wij houden u aan! sprak een van hen, de hand op Balduks schouder leggend.

Maria en de oude moeder waren opgestaan en hadden licht aangestoken. De gendarmen, hijgend, zwetend en beslijkt, maakten zelf de voordeur weer dicht, en de oudste van beiden, de brigadier, middelmatig van gestalte, met lange, blonde knevel, zei:

- Gij hebt deze nacht met Donder de Beul, Klod de Vos, Honderd-en-Eén, Bradden Dhondt en 't Slijperken boer De Waeles kiekens gestolen. Men heeft u gezien, men heeft u achtervolgd, gij zijt in *De Gelapte Sjako* gegaan om uw buit te verdelen. Waar zijn die kiekens, die ge gestolen hebt?

Reus verademde in stilte. Hij begreep terstond dat de gendarmen niemand op heterdaad betrapt hadden en dat zij twijfelden. Bij 't eerste alarm, door Stoute Treze gegeven waren zij elk langs zijn kant gevlucht, hun buit in de steek latend. Stellig was Tjiekpe er nog in geslaagd vóór de komst van de gendarmen het 'goed' in veiligheid te brengen. Ongetwijfeld was hij er op dat

ogenblik reeds mee op weg naar Gent. Dit alles vloog, pijlsnel, door het brein van de dief en stout antwoordde hij, na een korte aarzeling, de diepste verwondering veinzend:

- Ik! Kiekens gestolen! Ik! Zijt ge zot! Ik lag sedert gisterenavond te bed, toen ge mij door uw kloppen ontwaakt hebt. Vraag het aan mijn wijf en aan mijn moeder, als ge mij niet gelooft. Is 't zo niet, Maria en moeder? Ben ik gisteren te negen uur niet naar bed gegaan?

Maria werd vuurrood en antwoordde iets onverstaanbaars, terwijl zij een doekje van de grond opraapte om haar schaamte en haar tranen te verbergen; maar de oude, zonder aarzelen, bevestigde, en zwoer dat haar zoon de loutere waarheid sprak.

De brigadier bekeek hen alle drie, door een twijfel aangegrepen.

- Pas op als ge liegt! sprak hij; ik zal het weten!

- Iek bijn pourtant heel zeker u te heb gezien. Kij sijt daar over* tien minuut langs akter de hofs** naar huis kom gevluuch, beweerde de tweede gendarm, een Waal, een grote, struise, lelijke kerel, die bijna geen Vlaams kon spreken.

- Meneer, ik zweer u dat ge mis zijt, herhaalde Reus, krachtadiger dan ooit. En ook de moeder bevestigde dat ze subiet wilde doodvallen, als er kon bewezen worden dat haar zoon van gans die nacht een voet buiten zijn huis had gezet.

- Dat zullen we zien, we gaan huiszoeking doen, besloot de brigadier.

De Waal - zo werd de tweede gendarm in Brakel genoemd, daar zijn echte naam, Deschlins, door de dor-

* Vóór.

** Tuinen.

pelingen niet kon uitgesproken worden - nam het lampje in de hand en ging er mee, zich buigend, in het kamertje, door al de anderen gevolgd. In alle hoeken en kanten, in, onder en achter de bedden, onder de zoldertrap, in de kleerkast en de eetkast, zelfs tot in de wieg van Selevie werd er, doch zonder uitslag, gezocht. Maria, doodsbleek, volgde als een slachtoffer de navorsing van de twee gendarmen, die haar zo vlijmend de verleden ellende van het ouderlijk huis herinnerden.

De brigadier, nochtans, en zelfs de Waal begonnen te twijfelen, toen de ogen van de eerste zich eensklaps op Balduks schoenen vestigden. Hij haalde ze van onder 't bed, overkeek ze nauwkeurig en toonde, zonder te spreken de dief peilend in de ogen starend, de verse modder, die nog aan de zolen kleefde.

- En ge zegt, dat ge niet uit zijt geweest? vroeg hij eindelijk, op schimpende toon.

Reus verbleekte en een ogenblik kromp zijn gelaat als onder de steek van een hevige pijn in elkaar. Maar terstond, met geweld zijn vluchtige ontzetting overwinnend, antwoordde hij, vrijpostiger dan ooit:

- Ik ben gisteren te Lauwegem naar werk gaan uitzien; ik ben te acht uur langs de vuile binnenwegen teruggekeerd. Ik was zo nat, dat mijn voeten in mijn schoenen zwommen. Is 't zo niet, Maria?

Opnieuw klonk haar antwoord onverstaanbaar, maar de moeder haastte zich voor, met de woorden:

- 't Es zo woar of ik hier sta, meneer den brusedier. Ik heb zijn kousen vóór het vuur van de haard moeten drogen.

De brigadier had zich weerom neergebogen. Hij onderzocht de andere kledingstukken van de dief. Hij betastte de zakken en keerde die om, nochtans zonder er iets compromettants in te ontdekken. Zulks scheen

hem te mishagen. Hij richtte zich op en wisselde enige woorden in 't Frans met de Waal. Zij keerden naar het keukentje terug, maar alvorens te vertrekken wierp de brigadier Reus deze onheilspellende woorden toe:

- De dievenbende is gekend en wij weten dat gij er deel van maakt. Pas op, kerel!
Ik waak!

Somber, zonder een woord, lieten de Balduks de gendarmen vertrekken.

21

DITMAAL geraakten zij nog ongedeerd uit de klauwen van de Wet. De vervolging moest, bij gebrek aan voldoende bewijzen, onverrichter zake opgegeven worden; maar de politie waakte inderdaad en hun tochten werden aldra zeer, zéér gevaarlijk. Allen, trouwens, waren over één punt akkoord: 't was Klakke Maerschallck, de baas uit *De Gloeiende Koteraar*, die, nijdig over Stoute Trezes nering, hen afgespied en verklikt had. Hij zou dat later wel betalen.

Zeer zelden, nu, verschenen zij nog des nachts in *De Gelapte Sjako*. Zij hadden afgewisselde bijeenkomst-plaatsen; nu eens in de kalkschuur van baas Baete, aan de vaart; dan weer in een stalletje, naast het huis van Klod de Vos; dan nog in 't open veld, achter een elskant, achter een korenhoop of onder een molen. En veel meer onvoorziene toevallen en omstandigheden dwarsboomden nu ook hun ondernemingen. 't Slijperken moest met verdubbelde oplettendheid de gendarmerie bewaken en te tien, te elf uur 's avonds wisten zij soms nog niet of ze, al dan niet, des nachts zouden uitgaan. Vaak gebeurde het nu dat Reus, midden in de nacht, door een gekend tikketak op zijn venster werd gewekt. Dan opende hij spoedig en stil zijn deur en 't Slijperken, of Donder de Beul, of Boef Verwilst, of Klod de Vos, of een andere schelm van de bende trad binnen. - Alij, hoast u, klonk het dan; alles is goed, we gaan uit, de gendarmen zijn slapen. En Reus, zonder zich het minst om zijn vrouw te bekommeren, kleepte zich aan en trok mee.

Hij poogde niet meer, als in het begin, zijn nachtelijke uitgangen met de half eerlijke dekmantel van wildstroperij te bekleden. Hij zei haar rechtaf: - Ik ga

dáár of dáár, en niet zelden vertrok hijzelf, midden in de nacht, op zoek naar de anderen, zijn vrouw de boodschap opleggend aan de leden van de bende, die mogelijk naar hem mochten komen vragen, te zeggen waar hij heen was. Het scheen als stelde hij er een soort van moedwilligheid in, haar gedwongen medeplichtig te maken en het gevoel van eerlijkheid en de zwijgende afkeuring, die hij in haar vermoedde, te trotseren. 't Was meer en meer in hem een aangroeiende, onoverwinnelijke antipathie, de jaloerse, nijdige, onberedeneerde haat van het kwaad tegen het goed. Zij was als van een ander geslacht, als van een ander bloed voor hem. Hij hield haar voor preuts, hooggeleid*, en al haar gaven en deugden kwamen hem als zoveel stilzwijgende, tot hem gerichte verwijten voor. Van dag tot dag keerde hij meer naar zijn oorspronkelijke aard terug.

Maria leed in stilte, aan 't ongeluk gewend. Zij verwachtte niets goeds meer van zijnentwege en na vele inwendige opstanden was zij, als immer, tot een toestand van betrekkelijke gelatenheid gekomen. Wat kon zij er ook tegen aanwenden? Zij was de zwakste; hij was de sterkste. En geen ander recht dan het recht van de sterkste werd, in haar maatschappelijke stand, begrepen en erkend. Zij had hem eens, betreffende zijn stelen, enige bedeesde opmerkingen gemaakt, maar, hij had haar zó ruw geantwoord dat zijn zaken de hare niet waren, dat zij geen lust gevoeld had, verder daarop aan te dringen. En ook, zij moesten toch leven, en vanwaar zou het komen, indien hij volstrekt niet werken wilde. Ach, zij had reeds zóveel illusies verloren, haar lot geleek nu zózeer op dat van de ellendige vrouwen in de buurt, dat het weinige goede, dat haar nog overbleef,

* Hoogmoedig.

haar schier 't verdedigen niet waard meer was. Op één punt bleef zij steeds dezelfde: zij kon niet lijden dat haar man met Witte Manse liep.

Zij kon het vroeger nog begrijpen, althans in zekere mate, als hij 's nachts, toen hij met de anderen van de roverstochten terugkwam, *De Gelapte Sjako* bezocht; dan had hij tenminste een voorwendsel: 't verdelen van de buit. Maar nu, dat zij daar slechts nog bij toeval hun bijeenkomsten hielden, had hij er ook niets meer te verrichten, tenzij zijn schandelijke, ondeugende betrekkingen met Witte Manse.

Gedurende de week schier elke avond, en 's zondags nagenoeg de ganse dag en een groot deel van de nacht, bracht hij thans in *De Gelapte Sjako* door. Die infame Witte Manse, die tucht noch eerlijke schaamte kende, en die telkens bij zijn eerste verzoek, aan zijn dierlijke driften voldoening gaf, had hem van lieverlede aan haar weten te binden totdat zij weldra uitsluitend en volkomen over hem heerste. Hij gaf haar geld, hij kocht haar klederen en juwelen, hij gehoorzaamde slaafs aan al haar verzoeken. Zij en haar moeder wonden hem bedektelijk tegen Maria op, exploiteerden op alle manieren de ingeboren antipathie, die zij in hem tegen zijn vrouw gevoelden. En hij, van zijn kant, deed dan ook soms over Witte Manse zijn brutale rechten gelden. Hij verbood haar, alleen of met anderen, naar kermissen te gaan, duldde zelfs niet dat zij met iemand sprak of schertste en bewaakte haar onophoudend, de mond vol scheldwoorden bij de geringste afwijking aan zijn bevelen, het hart door een wreedaardige jaloezie verslonden. Reeds tweemaal had hij haar schoppen en slagen gegeven, juist als aan een wettelijke vrouw.

Maria kende rust noch vrede meer, telkens als zij wist dat Reus in *De Gelapte Sjako* was. Haar moeder of

Lisaatje, haar jonger zustertje, kwamen haar daarvan verwittigen, en dan was het sterker dan haar wil: zij liet vallen wat viel en, met Selevie op de arm, trok zij de straat op. Vooral 's zondagsnamiddags, in die lange, vervelende, verloren uren kon ze daar heen en weer lopen, met bonzend hart, koortsachtig, met gloeiende wangen. Vanuit haar moeders huis hoorde zij 't gedruis, 't gezang, 't gevloek in het beruchte kroegje. De burens wisten dat hij daar zat en waarom hij er zat en, van tijd tot tijd, als de avond viel, kwam de een of de ander vanuit *De Gelapte Sjako* in Beerts huis, om met moeilijk verholten genot aan Maria te zeggen: - Hij doet dit of dāt; hij zit naast Witte Manse in de hoek; hij is met haar buitengegaan. Toen wipte Maria als onder een zweepslag op, toen moest ze ook buiten, in de nacht, door haar moeder nog meer aangehitst, om zelf te horen en te zien. Stoute Treze en Witte Manse wisten dat Maria daar liep en zeiden het aan Reus. Bedektelijk, van dag tot dag wat meet en als het ware zonder dat Reus het zelf gewaar werd, hitsten zij hem uit dien hoofde op.

- Potverdeke! Ze staat daar weeral! riep Manse soms, eensklaps de voordeur opentrekend. En Stoute Treze, opdat al de aanwezigen van haar eerlijkheid overtuigd zouden zijn, liep dan ook op haar beurt, rood van gramschap naar de voordeur, om in de straat te roepen:

- Sakerdzju! Wat wordt dat hier eindelijk! Dat zij ook binnenkome, indien ze denkt dat er hier kwaad gebeurt!

En, terugkerend, voegde zij erbij, zich tot Reus, wendend:

- Nondenonedomme! Ware ik man van zulk een vodde, van zo een straatloperige van een wijf, die ieman wil slechtmaken en zichzelf ganse dagen met

anderen bezighoudt, wat zou ik erop baffen*!

Deze laatste beschuldiging was een laster, die Stoute Treze Reus in 't hoofd poogde te steken. Zij en Witte Manse beweerden, dat Slim Snoeck, welke Maria steeds heimelijk bemind had, thans bepaald haar lief geworden was. En zij haalden bijzonderheden aan: men had haar eens met hem ontmoet op een avond, achter het kapelletje van de Toverheks; en hij had er ook eens bij geslapen, een nacht dat hij, Reus, op 't wild uit was.

Eerst liet Balduk haar zeggen en gaf weinig gehoor aan haar ophitsingen en geen geloof aan haar laster. Zij liep daar; wel, wat kon het hem schelen! En als zij er plezier in vond hem af te spieden, welnu, zij mocht dat doen; hij was voorzeker niet bang voor haar, schertste hij. In de grond was het nog een overblijfsel van schaamtegevoel, gepaard met het besef van haar waardigheid en zijn verdorvenheid, die hem, in weerwil van hemzelf, een zekere eerbied voor zijn vrouw inboezemde. Maar door het gedurig en herhaald aandringen van de twee slechte vrouwen werd hij weldra hevig geprikkeld; en op een zondagavond dat Witte Manse, die als naar gewoonte de voordeur opengetrokken had en met het bericht: ze staat daar weeral, sakerdzju! terug in huis kwam, keerde hij zich eensklaps om, bekeek zijn minnares vlak en vrijpostig in de ogen en vroeg haar ruw, met korte, plompe, afgekapte stem:

- Wie?... Wie es er daar?

- Wie!... Moet ge dat vragen!... Altijd dezelfde!

Hij stond op, hij stiet Witte Manse ter zijde, hij trok de voordeur open en ging buiten.

- Waar is ze, nondedzju!

Witte Manse en haar moeder hadden hem op de drempel gevolgd.

* Slaan.

Er was een weinig maneschijn; hij zag Maria staan, met Selevie op de arm, aan de witte gevel van haar ouders huis. Hij stapte recht op haar toe, hij vroeg haar met ruwe stem:

- Wat staat ge daar te doen?

En een grijnslach verwrong zijn gelaat; een slechte, boze vlam glom in zijn strakke ogen; hij was dronken. Een samenscholing van enkele personen had zich dadelijk gevormd en Maria, eerst verschrikt, maar door het gezicht van Witte Manse in haar haat gezweept, ant-woordde, vastberaden:

- Ik sta hier om de schone dingen te zien, die gij met dat schandaal dáár - en zij wees naar Witte Manse

- uithaalt.

Zij had ternauwernood de tijd die woorden uit te spreken. Hij sloeg haar eensklaps met zijn vuist in 't aangezicht, zó hevig, dat zij, met Selevie op de arm, huilend te gronde stortte, terwijl de beide vrouwen uit *De Gelapte Sjako* tegen de ook buitengesprongen Beert en zijn vrouw met verwensingen en scheldwoorden oprukten. Maar Reus, alles beheersend, had de reeds vluchtende Maria achtervolgd en ingehaald.

- Naar uw huis zult ge gaan! Naar uw huis, non-dedzju! Schandaal! Hoer! Teef, die zich des avonds met Slim Snoeck gaat bezighouden! schreeuwde hij onophoudend. En op iedere belediging volgde een schop, een schop om haar te doden.

Noodschreeuwend, met haar huilend kind op de arm, vluchtte zij voort. Tweemaal stortte zij neer op de grond; tweemaal sprong hij als een wild beest op haar; tweemaal maakte zij zich weer los, moord roepend. Zij holde in haar huis, zij grendelde de deur dicht alvorens hij de tijd had haar te volgen en wellicht te doden.

God, wat een rumoer heel die nacht in de Zijstraat!

Toen Maria binnen was greep er voor de deur een worsteling plaats tussen Balduk, de Beerts en de twee vrouwen uit *De Gelapte Sjako*. Weldra geraakten Donder de Beul en heel de dievenbende: Moeffe Vrieze, Oele Feeffe, Luizema, Verool en geheel de wiedster-bende erbij; de enen kozen partij voor Reus, de anderen voor Maria, en, zoals het immer gebeurde in de ontembare Zijstraat, liep het uit op een algemeen en blind gevecht, waaraan de laatkomende verschijning van de gendarmen met moeite een einde kon stellen.

Geheel de nacht bleven de drie beruchte herbergjes: *De Gelapte Sjako*, *De Gloeiende Koteraar* en *Het Stinkerken*, open.

22

EN nu was het definitief gedaan met Reus. De laatste neigingneiging tot beternis was bij hem versmacht, de strijd tussen het goede en het kwade met de zegepraal van dit laatste geëindigd. Hij was volkomen weer de brute schelm van voorheen.

't Was een wreedaardige, stelselmatige, schier dierlijke haat, die hij tegen zijn ongelukkige vrouw voedde. Hij kon haar werkelijk niet meer horen noch zien. En van toen af begon hij haar te mishandelen, om het louter genoegen, om de drift van te mishandelen.

Die zelfde nacht nadat hij haar zo vreselijk geslagen had, was zij met Selevie in het huis van haar ouders weggevlucht. 's Anderendaagsmorgens vroeg, met het recht van de Wet en het recht van de sterkste gewapend, kwam hij er haar terughalen. Zij moest hem volgen en, als zij weer thuis was, sloeg en sleurde hij haar opnieuw langs de grond, zonder dat zijn oude moeder, geterroriseerd, een woord tot Maria's verdediging dorst in 't midden brengen. En sedert die dag ging het geregeld: voor een kleinigheid, omdat de pap of de aardappels niet van pas gekookt waren, voor een stoel die op zijn plaats niet stond, voor Selevie die schreide en, als er geen enkele reden bestond, voor niets, alleen omdat hij slechtgeluimd was, kreeg zij slagen.

Op korte tijd geelk zij op de schone, gezonde Maria van vroeger niet meer. Zij was reeds zeer veranderd sinds haar huwelijk, maar nu vooral begon zij te vervallen. Haar ogen, waarin thans een bestendige uitdrukking van angst en smart lag, zaten verdiept in hun holten; haar jukbeenderen staken uit; haar gelaatskleur, vroeger reeds bleek, was geelachtig geworden en zag er soms schrikwekkend uit, tussen het zwart der brede, het

aangezicht omlijstende haarlokken. Reeds scheen zij veel ouder dan haar jaren - zij was pas drieëntwintig - en haar schrale versleten kleding, die niet meer vernieuwd werd en te wijd om haar vermagerd lichaam hing, neep, als een grievende onrechtvaardigheid van de natuur, het hart van medelijden toe.

Dagen en nachten bracht Reus thans achtereenvolgend in *De Gelapte Sjako* door, en hij zei er aan al wie 't horen wilde, dat hij maar wachtte op de dood van zijn vrouw om met Witte Manse te hertrouwen. En nochtans belette dit hem niet haar soms nog te begeren, haar vaak, toen hij pas uit de armen van zijn schandelijke minnares kwam, als vrouw in zijn bezit terug te eisen. Het waren brutale, dierlijke strelingen, die aan geen mensendrift, maar aan beestengeilheid geleken. 't Was de woeste, gestadig herhaalde aanslag, waaronder zij, jaren tevoren, ginds, langs de zandweg, in het koren, bezweken was. En, als een monstruositeit van de natuur, juist als ware zij enkel voor zulke driften geschapen geweest, merkte zij weldra, dat zij weer zwanger was.

Zij vroeg zich af, of zij toch ditmaal niet beter aan haar leven een einde zou maken. Zij dacht er zeer kalm en zeer ernstig over na; zij onderzocht, beredeneerd, welk soort van einde het zekerst en het minst pijnlijk zou zijn, en wellicht zou zij haar plan ten uitvoer gebracht hebben, zonder een onverwachte gebeurtenis, die eensklaps een volkomen verandering en een tijdelijke verzachting in haar ellendig leven kwam brengen.

23

SINDS ettelijke weken heerste er een crisis, een soort van gedwongen werkstaking onder de leden van de Brakelse roversbende. Niet alleen was de waakzaamheid van inwoners en gendarmen tot een graad die voor de dieven onheilspellend was, gestegen, maar ook de hulpbronnen van de landstreek zelf waren op een bedenkelijke wijze geslonken en, in sommige plaatsen, zelfs volkomen uitgeput. Ja, zij hadden zo ontzaglijk veel gestolen, dat er bijna niets meer te stelen overbleef. Dat zij door hun arbeid hun brood konden verdienen, kwam hun zelfs niet eenmaal in de gedachte; ook spreekt het vanzelf dat zij in bittere nood begonnen te verkeren. Wel kregen zij, in tijden van gebrek, enige eet- of drinkwaren op krediet in *De Gelapte Sjako*, die de opbrengst van later te plegen tochten zou vergoeden; maar Stoute Treze, die de kerels kende, was zeer voorzichtig en avanceerde nooit iets in speciën; en nu, in tegenwoordigheid dier hardnekkig voortdurende crisis, had zij ook bepaald van alle verdere voorschotten afgezien. Het ogenblik was hachelijk en een algemene beraadslaging werd door het dievenkorps gehouden.

Zij waren het allen eens, dat men dringend, zonder uitstel, op een of andere wijze moest de handen uit de mouwen steken. En juist nu kwam Smuik Vertriest met een prachtig, reusachtig plan voor de dag, dat sinds enige weken in zijn brein van schelm ontstaan en tot rijpheid gekomen was, een voorstel dat terstond, onder toejuichingen, de algemene goedkeuring van de ganse bende wegdroeg.

Smuik had, bij uitzondering, één dag gearbeid op het kasteel van Lauwegem, waar zijn oom, zijn vaders broeder, hovenier was. Hij had er namelijk de vijvers helpen

schoonmaken en geconstateerd dat het water er krioelde van vissen. Die vissen, dat was 'goed', evenals de kippen en konijnen; en dat 'goed' daar te zien zwemmen, zonder nut voor iemand, zulks had Smuik echt pijnlijk aangedaan. Dadelijk was hij gaan denken op middelen om zich van dat 'goed' meester te maken.

Hij wist dat de vijvers van 't kasteel met de Bovenkanel op gelijk peil gehouden werden en door een sluis, aan het ene uiteinde van het park, van de Onderkanel gescheiden waren. 't Verschil van waterstand tussen de Bovenkanel, die de vijvers vulde, en de Onderkanel, die hun tot ontlasting diende, bedroeg ongeveer een meter. Des zomers en in tijden van droogte werd het water door de zorgvuldig gesloten sluis opgehouden; des winters, als het water in de vijvers te hoog steeg, zette men de sluis een weinig open, waardoor het overlopende langs de Onderkanel wegvloeide. Maar steeds, zomer of winter, bleef vóór de sluis een ijzeren traliewerk staan, dat het ontsnappen van de vissen belette.

Nauwkeurig had Smuik, gedurende de noenstond, dit alles onderzocht, en plotseling was, als een goddelijke ingeving, een eenvoudig en overheerlijk plan in zijn brein ontstaan: een visnet plaatsen, in de Onderkanel, op een tiental meters afstand van de sluis; het traliewerk dat ervoor stond wegnemen; de sluisdeur een voet hoog opdraaien. In minder dan drie uren tijds zouden de vijvers van 't kasteel geheel leeglopen en al de vissen, door de stroom meegesleept, zouden in het net, dat de gehele breedte van de Kanel zou afsluiten, gevangen worden.

't Was als een koorts onder de dievenbende toen deze kolossale onderneming eens bepaald besloten was. Een ongewone bedrijvigheid hield hen te been; de geheime vergaderingen aan de hoek van de Zijstraat en de Grote Dorpsstraat waren schier bestendig geworden. Hun op-

geruimde houding, hun van vreugde stralend gelaat getuigden van hun geestdrift. Het ging zoverre dat Stoute Treze, de lucht van een goede zaak krijgend, zich met hen verzoende en hun weer in haar kroeg een nieuw krediet geopend had.

Ruim een week voor de vastgestelde dag werden de toebereidselen gemaakt. Reus en 't Slijperken, van Smuik vergezeld, gingen zich eerst nog eens als ooggetuigen van de mogelijkheid van de onderneming overtuigen. Opgetogen keerden zij van hun tocht terug. Neen, neen, Smuik had niets overdreven, integendeel. 't Kasteel - het was in november - stond reeds gesloten; geen levende ziel was in het park of in de nabijheid te bespeuren, en in de vijvers, voor de sluis, die op de eenvoudigste wijze kon opengemaakt worden, hadden zij een onbeschrijfelijke hoeveelheid vis zien zwemmen. - Nondedzju! Zij hadden daar snoeken gezien, die ten minste acht of negen kilo wogen, en karpers!... karpers!, die voorzeker twee-, driehonderd jaar oud waren. Een net om er de Kanel mee af te sluiten; een breekijzer, om het slot van de sluis te doen springen, en een zwengel, om de deur open te draaien, ziedaar al het gereedschap dat zij nodig hadden. Ja toch, nog iets: een kar, om de vis te vervoeren; want daar was er, nondedzju, daar was er! 't Was iets ongelooflijks.

Zij gingen met Tjiekpe te rade. Zij vroegen hem of hij een drie- of viertal honderd kilo allerlei riviervis zou aanvaarden. Tjiekpe, verbaasd, vroeg tijd om te antwoorden tot na de vrijdag, als hij naar Gent zou geweest zijn. En 's vrijdagavond kwam hij met een gunstig antwoord weer. Zij mochten hem vis leveren zoveel zij wilden; hij zou hun betalen, al de soorten ondereen, tegen vijfenzeventig centiem per kilo. Hij besprak maar één punt: de vis moest donderdagsnachts gevangen

worden, zodat hij er onmiddellijk mee naar Gent kon rijden, om er hem de vrijdagmorgen vroeg, op de dag dat er geen vlees te eten is, aan de man te brengen.

Toen werden de laatste voorbereidselen voltooid. Eerst waren zij voornemens geweest hun patrijsgarens* als visnetten te gebruiken; maar de veranderingen, die er uit dien hoofde moesten aan toegebracht worden, waren hun een steek in 't hart geweest. Zou het niet mogelijk zijn ergens een net te lenen? Het duurde niet lang: Klakke Maerschallck, die eertijds visser van beroep was, bezat netten. Zij hingen in zijn stalletje boven de kolen. De zondagavond, gedurende een gevecht dat Boef Verwilst en Bradden Dhondt in de Zijstraat uitgelokt hadden, braken Donder de Beul en Klod de Vos in 't stalletje en namen er de netten weg. 't Was wel besteed ook. Klakke kon dat nemen als loon voor zijn vroegere verklikking. Het enige wat hun nog ontbrak was een zwengel. Zij hadden reeds al de zwengels van de slijpstenen van de Zijstraat onderzocht, zonder er een gepaste te vinden, toen 't Slijperken, die te Lauwegem, aan de sluis, de maat genomen had, ontdekte dat deze van de 'gaaisprang' van de handboogmaatschappij er juist op paste. Zij jubelden. De volgende avond gingen zij naar de 'gaaisprang', maakten de zwengel los en namen hem mee.

Alles was in orde. De donderdag, met de schemering, waren zij allen in *De Gelapte Sjako* op hun post. Stoute Treze had hun, op hun verzoek, een versterkend avondmaal bereid: twee konijnen, die zij, daags tevoren, bij arme lieden; te Wilde, gestolen hadden; en eindelijk, te zeven uur, zetten zij zich op weg.

Zij vertrokken in afzonderlijke groepen, om geen arg-

* Patrijsnetten.

waan te wekken. Donder de Beul, Klod de Vos en Smuik Vertriest waren de eersten. Zij droegen niets dan ieder een fles jenever. Zij zouden de steenweg naar Lauwegem volgen, tot aan de Vierschaar, en dáár, in het bos, de anderen afwachten. Daarna verlieten Honderd-en-Eén en Boef Verwilst het herbergje. Hun geweren lagen sedert de vorige avond, in een droge sloot, onder bladeren gedoken. Zij zouden die in het voorbijgaan halen en dan, verder langs de Kanel heen, de bijeenkomstplaats in 't Vierschaarbos bereiken. Bradden Dhondt, Clep Sandrie, het Slijperken en Reus vertrokken de laatsten. Reus werd door Witte Manse en Stoute Treze tot aan het achtermuurtje uitgeleid. Zij moesten zwengel, lichtbak en netten dragen en daarmee, het dorp Wilde op zijde latend, de eenzame landweg volgen, die ook op de Vierschaar uitliep. Tjiepke, eindelijk, zou, langs Bavel omrijdend, te tien uur juist, met kar en paard, aan de sluis van Lauwegem-kasteel staan.

24

HET was een woeste, stormachtige avond. De nacht, ondanks een dunne sikkel maan, in 't westen, was zeer duister; de wind loeide, vervaarlijk klagend, door de naakte boomkruinen, van tijd tot tijd van een zwepende regenbui vergezeld: een echte dievenavond.

Te acht uur bevonden zij zich allen aan het Vierschaarbos. Dit was een zeer uitgestrekt dennenwoud, omgeven door diepe sloten en door brede, hoge beukenlanen ingelijst, dat tot de goederen van het kasteel van Lauwegem behoorde.

Het was te vroeg om dadelijk voort te gaan, dit was het algemeen gevoelen. 't Kasteel stond slechts op een half uurtje afstand vandaar, en voor negen uur mochten zij, zonder gevaar, met hun onderneming niet beginnen. Zij kropen onder de sparren om tegen de loeiende wind beschut te zijn en dronken er, om de tijd te slijten, hun eerste fles jenever leeg. Enkelen ontstaken hun pijp; een wild konijntje, dat voor hun voeten wegsprong, verraste hen en deed hen hartelijk lachen. Boef Verwilst drukte met een vloek zijn spijt uit dat hij niet mocht schieten. Zij keuvelden halfluid en zonder schroom; hun stem werd door het geloei van de wind overheerst.

Maar Reus slaakte een vloek en wierp als 't ware uittartend de fles tegen een boom aan stukken.

- Vooruit! riep hij. Genoeg gedronken en gepraat! Aan 't werk!

Zij sprongen over de sloot en verlieten het bos. Zij zetten hun kraag op, trokken hun pet over de oren, en sloegen de brede, pijlrechte, een weinig afhellende beukenlaan in, die naar de Kanel leidde. Weldra hadden zij bossen rechts en links; de wind huilde nog vervaarlijker door de hoge, naakte kruinen van de beuken, de

bleekgele sikkels van de maan verdween bijna volkomen achter het pikzwarte, schommelend gordijn van 't klagend sparrenbos.

- Nondedzju, wat een weer! zei klappertandend Klod de Vos. En hij maakte zich boos tegen Honderd-en-Eén, die naast hem ging en, door zijn hinken, hem bijna in de sloot had doen vallen.

- Nondedzju, loopt ge zat dan! Ge moet mij nou nog in 't water stampen. We zullen nat genoeg zijn, deze nacht.

Maar een zeer fijn gefluit weerklonk en allen bleven stilstaan. De hoge gestalte van Donder de Beul, die aan het hoofd van de bende stapte en met omhooggeheven arm zich had omgekeerd, tekende zich gitzwart op de sombere aardeweg af.

- 'Veronica's kruis'! werd er van mond tot mond gefluisterd. En allen gingen wat ter zijde, in de schaduw van het klagend woud, terwijl een kruipende gestalte - het Slijperken - langs de bomen heen vooruitschoof. Een korte wijl verliep. Het fijn en stil gefluit - iets als het verwijderd geschreeuw van een nachtvogel - weerklonk opnieuw, de bende verliet haar schuilplaats en stapte weer verder. Zij waren daar aan de eigenlijke Vierschaar, op de plaats, die bekend is onder de naam van 'Veronica's kruis'. De laan die zij volgden, werd er door een andere gekruist en midden op het vierweegs, dat van alle kanten door sparrenbossen omringd was, stond, onder drie reusachtige beuken, een vermolmd Christusbeeld, met de twee wenend neergeknieelde beelden van Maria en Maria Magdalena aan zijn voeten. Een boogvormig houten schutsel hield het tegen wind en regen bevrijd; onder de gekruisigde voeten van de Goddelijke Lijder brandde, met treurige glans, een een-zaam lantarentje. In vroeger tijden was daar een oude

vrouw vermoord, vertelde een legende. Rechts, op een dertigtal passen afstand, stond, op een van de hoeken van de kruisweg, een soort Zwitsers landhuisje, door een jachtopziener bewoond. Het Slijperken had de doortocht veilig gevonden, de ganse bende stapte nu, vlug en stil, over de Vierschaar, bij het voorbijgaan een gluisende blik op het door de wind geschudde kruis met zijn bevend lantarentje werpend. Zij volgden verder de brede afzinkende laan, steeds tussen beukebomen en sparren-bossen heen en, na enkele minuten gaans, kwamen zij aan een stenen brug, die over de Kanel lag. Zij vertoefden er geen ogenblik. Zij draaiden rechtsom, volgden de kronkelingen van de Kanel en, na ruim een kwartier, hielden zij, voorgoed ditmaal, stil. Zij waren aan een tweede stenen brug gekomen, waarover, tamelijk hoog boven het peil van de beek, een steenweg liep, juist aan het uiteinde van 't park van Lauwegem-kasteel en dicht bij de plaats waar zich de sluis, het doel van hun roverstocht, beyond.

Huiverend onder het aanhoudend gehuil van de wind in de kruinen van de bomen, klommen zij op de steenweg, groepeerden zich naast de haag zelf van het park en hielden er een korte beraadslaging. 't Slijperken stelde voor met twee of drie mannen in het ronde een verkenningstochtje te ondernemen, om zich te verzekeren of men gerust aan 't werk mocht gaan. Smuik Vertriest, Clep Sandrie en Bradden Dhondt deelden deze mening, maar Reus, Donder de Beul en al de anderen achtten deze voorzorg overbodig, beweerden dat er bij zulk een weer noch God noch mens te been was en dat men zonder tijdverlies moest beginnen. Een kort, dof, driftig gesprek greep plaats, met soms een luider klinkende uitdrukking om het gedruis van de wind te beheersen, en men kon het niet eens worden, toen Reus, ongemeen

stoutmoedig die avond, eensklaps woedend, met een vreselijke vloek uitriep:

- Maar lafaards, gaat ge hier midden op die kassei* blijven staan zeveren, totdat de boswachters of de gendarmen ons bij de kraag komen pakken!

Dit was doorslaand. Het gesprek hield op, zij keerden terug, beneden de steenweg, aan de boord van de Kanel, waar de netten lagen. Honderd-en-Eén ontkurkte er de tweede fles jenever. Zij dronken elk twee druppels en onmiddellijk daarna werd het net in de Kanel geplaatst.

Zij waren opgehitst, een stoute moed bezielde hen nu; zij gingen onbeschroomd en met vlugheid te werk. Na enkele minuten had Reus, door Smuik en Klod geholpen, met een houten hamer de twee staken waaraan het net vastgemaakt was, op de rand van de rivier vastgeslagen. Bemerkend dat er iets haperde, stapte hij zonder aarzelen in 't water, wierp de hinderpaal - een boomwortel - uit de weg, en sprong, met een vloek, weer op de oever.

- Zie, zo lang duurt het, loeders**! riep hij uitdagend. En hij liet zich door Honderd-en-Eén een verse borrel uitschenken die hij als water in zijn keel goot. Zij waren daar nu klaar, zij klommen weer naar boven, op de steenweg, waar 't Slijperken, in de haag van het park verscholen, uit eigen beweging de wacht gehouden had.

Toen verdeelden zij zich in twee groepen. Bradden Dhondt, Clep Sandrie en Klod de Vos zouden bij het net blijven, terwijl al de anderen, onder 't bevel van Reus, die zich bepaald als opperhoofd van de bende had aangesteld, het grootste en gewichtigste deel der onder-

* Steenweg.

** Dommeriken.

neming gingen verrichten. Reus deelde aan de blijvenden, op gezagvoerende toon, zijn laatste bevelen uit. Zij moesten nauwkeurig de stijging van het water gadeslaan en vooral, nondedzju, zien dat het net door het geweld van de stroom niet werd meegesleept. Van kwartier tot kwartier, als de sluis openstond, zou men gezamenlijk de vis uithalen. Als Tjiepke met zijn kar verscheen, moesten zij dadelijk zijn gespan opzij doen gaan, in een kleine laan, in het bos. Tjiepke mocht geen ogenblik zijn paard verlaten. Men zou hem de buit in zakken aanbrenge. De drie schurken, van deze aanbevelingen voorzien, daalden terug naar 't beekje neer en al de anderen, door Smuik, die de weg kende, geleid, kropen één voor één, in de sombere, huilende nacht, door de haag, in 't park van het kasteel. Toen zij er reeds binnen waren keerde Reus nog even op zijn weg terug. Hij floot 't gewone sein, het tevens scherp, zacht en lang gefluit. Het geluid klonk als antwoord tegen en Clep Sandrie verscheen bij de haag.

- Pas op, nondedzju, dat ge daar al de jenever niet uitdrinkt! vermaande hem Reus.

- Nondedzju, wa meent ge dan! antwoordde de andere, gebelgd, en hij voegde er nog iets bij, dat in 't gedruis van de nacht verzwond.

Reus keerde zich om en kwam weer bij de anderen, die reeds voor het sluisje stonden:

- Het breekijzer, beval hij.

Honderd-en-Eén overhandigde het hem. Hij tastte in het duister met de hand; hij voelde het ijzeren plaatje, dat het slot bedekte. Hij stak het plat, scherp uiteinde van zijn hefboom eronder en hief. Een korte schok, een kort, hard gekraak, het stuk ijzer viel op de grond, het slot was bloot. Donder de Beul, die de zwengel vasthield, stak hem erop. Hij paste als gegoten. Donder en

Reus duwden er samen op: met een dof geknars werd de sluisdeur opgehaald.

Een versmachte triomfkreet ontsnapte uit hun monden. - Nondedzju, nondedzju, nondedzju! Het gaat! juichten zij allen, woelend en trippelend van blijdschap. En spoedig, met vertiendubbelde moed, lieten zij de deur weer neer.

Thans was de grote kwestie het wegnemen van 't hekwerk, dat voor de sluis stond en de vissen tegenhield. Smuik, door al de anderen omringd, gaf enkele inlichtingen: het hek was zwaar en zat diep in de grond gevestigd, met weerhaken aan elke spijker, zodat er een aanzienlijke kracht zou vereist worden om het eruit te krijgen.

Daarenboven stond het tegen het metselwerk van de sluis gedrukt en het was er met krammen aan vastgeklonken. Hij stelde voor, eerst met het breekijzer, het hekwerk van de muur te trekken en er dan samen, met een zestal mannen, langs beide kanten van de sluis aan te heffen.

Zij verdeelden zich nogmaals in twee groepen, zij gingen beneden de sluis, zich aan de spijkers zelf van het hekwerk vasthoudend. Thans, onder de hoge bomen van het park, was de nacht zo zwart als inkt. Zij zagen zelfs elkanders gestalten niet meer; zij moesten alles al tastend verrichten. Zij hoorden slechts het vervaarlijk loeien van de wind en, in het kort afleidingsbeekje van de vijver, het gezweept water, dat tegen de muur van de sluis kwam aanklotsen.

Donder en Reus, door een machtig heffen, gelukten erin, het traliewerk met zijn krammen uit de muur te rukken. Zij overhandigden het breekijzer aan Boef Verwilt die, door Honderd-en-Eén en 't Slijperken geholpen, na een drietal herhaalde pogingen langs hun kant hetzelfde volbrachten. Zij wierpen de hefboom ter zijde,

zij hieven alle zes te zamen, zo hard zij konden. Het traliewerk verroerde zich niet.

- Ik zal weerom in 't water moeten gaan, zei Reus. En terstond, de daad bij de woorden voegend, liet hij zich neerplonsen. Maar een gil ontsnapte hem:

- Nondedzju! Nondedzju! Es da koud!

Er was echter niets aan te doen, zij moesten er allen in. Over de hellende oevers slibberden zij gestadig uit en het was hun onmogelijk te heffen. Eén voor één lieten zij zich neer; en aan allen ontsnapte dezelfde doffe kreet:

- Nondedzju! Nondemilledzju! Wat es da koud!

Maar als zij er enige ogenblikken in waren, gevoelden zij de killigheid niet meer. En nu, met reuzenmoed, hieven zij nog eens. Vergeefse goging: het hek bleef staan, als een boom.

- Nondedzju! vloekte Reus.

Maar Smuik had een nieuwe ingeving:

- Indien wij eens al te zamen langs dezelfde kant hieven? stelde hij voor.

Boef, Honderd-en-Eén en 't Slijperken gingen over de sluis en voegden hun pogingen bij die van hun makkers. Zij tilden uit al hun krachten en zij slaagden erin het traliewerk een weinig op te tillen.

- Het gaat, nondedzju! Het gaat! juichten zij. Zij hieven nog sterker, zij trokken, onder het water, de spijkers met de beide handen tot zich; en een soort van woede overweldigde hen nu, onafgebroken vloeken en vermaledijdingen rolden verdoft uit hun monden, zij beledigden het hekwerk, zij overlaadden het met de afschuwelijkste scheldwoorden en bedreigingen, als gold het een bezielde vijand, die hun weerstand bood.

En plots was het weer een versmachte triomfkreet, die zich in het vervaarlijk huilen van de wind mengde: het

hek was losgerukt, het keerde hun achterover in de armen, zacht en als ontzenuwd, gelijk een strijder die zich overgeeft. Zij sleepten het op de oever en, terwijl Donder de Beul en Reus de sluisdeur opendraaiden, liep 't Slijperken de mannen aan het net verwittigen, dat het spel begonnen was.

Enige ogenblikken verliepen. Zij hadden, zonder moeite, de sluis ruim een voet geopend en staarden peilend in de diepte, zonder iets te zien. Was alles nu in orde? Was de deur niet te hoog opgedraaid? Niet te weinig? Liepen de vijvers leeg? Rees de Kanel? Zij wisten dat het zó moest en toch greep een twijfel, een gevoel bijna van angst hen aan. Zij hoorden slechts, in het loeien van de wind, het water vlugger stromen en ietwat harder tegen de zijmuurtjes aanklotsen. Het was iets nieuws voor hen, een ruwe glimlach speelde op hun boeventronies, een soort hypnose hield hen daar vast, het oog gevestigd op dat water, dat zij niet zagen stromen, maar waarvan zij, in de akelige nacht, de geheime, vernielende kracht begrepen. En zij ondergingen een zonderling gevoel, een menging van naïeve weetgierigheid en van verrassing, bijna als kleine knapen, die voor de eerste maal een onbekende plechtigheid bijwonen.

Reus, eindelijk, wilde het weten. Hij kroop beneden de sluis, hurkte zich neer, tastte met de rechterhand naar 't water. Hij gevoelde niets, hij boog dieper voorover. En eensklaps slibberde zijn voet uit, hij viel omver in 't water en werd met geweld tegen de muur van de sluis gesmakt.

- Nondemilledzju! kreet hij, in 't huilen van de wind.

Op handen en voeten, door Donder en Honderd geholpen, klauterde hij weer omhoog. Hij was van onder tot boven beslijkt, hij klaagde, vloekend, over hevige

pijn in zijn linkerheup; maar hij had kunnen vaststellen dat de vijvers met het geweld van een orkaan leegliepen.

Opgewonden renden zij allen het park uit, naar het net.

- Hawèl, hoe es 't? Hebt ge al gelicht? klonk het geestdriftig en verward.

- Nog niet, moar nondedzju, jongens, da wouter rijst!

- Hawèl, ge moet lichten, beval Reus. En hij liep zelf naar 't touwtje van de fuik, dat hij aan een struik vastgebonden had. Maar groot was zijn verwondering toen hij bemerkte, dat de struik reeds half onder water zat.

- Nondedzju! riep hij verbaasd uit. En door Klod de Vos en Bradden Dhondt geholpen, trok hij de fuik zijlings op de oever van de beek.

- Zit er iets in? vroegen zij alien, rondom het net geschaard.

- Wie kan dat zien, verdome! morde Reus.

- Ik hoor toch spartelen. En eensklaps, met die roekeloosheid, die hem reeds de ganze avond voort-zweepte, gaf hij het bevel:

- Ga in het bos en ontsteek de lichtbak; wij moeten zien wat we verrichten. En worden wij betrap, ik schiet.

Clep Sandrie en Boef Verwilst verdwenen, terwijl de anderen, huiverend onder een schielijk uitbarstende regenbui, rondom het net neergehurkt bleven zitten. Clep en Boef kwamen weldra met hun brandende, maar onder een zak verborgen lichtbak terug. Zij hielden hem voor de fuik, zij constateerden woedend, dat er nog niets dan een tiental kleine blikjes in zat. Zij lieten 't net weer los en 't licht boven het water houdend, deinsden zij, verbaasd en met schrik geslagen, achteruit.

- Nondedzju! Nondedzju! Het water was ruim een halve meter gestegen! Het stroomde woest, in blonde draaikolken, door de wind gezweept, en allerlei voorwerpen, bladeren, takken, kruiden en stukken hout, in zijn vaart medeslepend. Een onvrijwillige afschuwkreet ontsnapte hen. Als in een weerlicht, bij het geflikker van hun lichtbak, begrepen zij welke vreselijke verwoesting zij aan het aanrichten waren: al de oeverlandouwen, de hoeven, de bossen, een gewest afwaarts verdronken, vernield! Zij verbleekten, zelf door de blinde macht van hun euveldaad overweldigd. Zij bleven een wijl stom, met uitgespalkte ogen het schouwspel aanstaren; en eensklaps holden zij, de enen naar het net, om dit, bij middel van touwen en staken te versterken, de anderen in 't park, om de sluisdeur weerom neer te laten. Maar door een fataliteit, 't zij dat de stroom te krachtig was, 't zij dat het een of ander voorwerp tussen de glijramen was geraakt, thans bleek het onmogelijk, de sluis weer dicht te krijgen. Reus en Donder, weldra door al de anderen geholpen, duwden uit al hun macht op de zwengel, zonder hem nog te kunnen bewegen. Zij vloekten, zij schreeuwden, door de regen en de wind in 't aangezicht gezweept, terwijl het water, onder hun voeten, stormend voortstroomde. En plots vielen zij overhoop te gronde: de zwengel was onder hun drukking gebroken, zij hadden geen middel meer om de steeds woester stromende vloed van de Kanel te stelpen: de ganse Bovenkanel zou zich in de vijvers van 't kasteel en deze in de Onderkanel zich ontlasten, een gehele landstreek droogtrekkend en een andere verdrinkend.

Alsdan, in hun paniek, schenen zij het hoofd te verliezen. Zij vloekten niet meer, zij liepen verwilderd heen en weer, bevend en verschrikt, meer en meer door het

monstrueuze van hun euveldaad overweldigd. En tevens verliet hen alle gevoel van voorzichtigheid: zij renden met hun lichtbak bloot in de hand, zij riepen naar elkaar als bij klare dag, enkelen wilden vluchten. Een ogenblik poogde Reus nog in de verwarring weder orde te brengen. Hij liep, door Smuik Vertriest geleid, en van Honderd en Boef vergezeld, dwars door het park naar de bovensluis, om, zo mogelijk, die te sluiten en aldus tenminste het water van de Bovenkanel terug te houden; maar 't was een vruchteloze, onmogelijke poging die, zodra aangevangen, moest opgegeven worden.

Toen werd de 'sauve-qui-peut' algemeen. Zij raapten hun gereedschap samen en liepen in de stormende nacht uit het park, door het schrikbeeld van de aangerichte verwoesting achtervolgd. Het water was zó hoog gerezen, dat hun gehele net onder stond; zij zagen, als gek, een losgeraakt hondehok en een schuitje pijlsnel voorbijschieten en zij gingen alles in de steek laten en vluchten, toen Klod de Vos als een uitzinnige hen tegemoetgesprongen kwam, met doffe stem schreeuwend:

- Nondedzju! Reus! Smuik! Donder! Boef! Kom langs hier, nondedzju! Help ons! Het net zit tot berstens vol.

Zij renden, zij hieven hun lichtbak ter hoogte van de fuik, die Clep en Bradden, met moeite, uit al hun krachten vasthielden; en een enkele, schier eerbiedige kreet versmachtte in hun keel:

- Nondedzju!

Klod had niet gelogen; het net zat proppensvol: een prachtig, spartelend en schitterend gekrioel van karpers, snoeken, baarzen, alen en blicken. Met koortsige, van aandoening bevende handen, werd het geledigd. Zij hadden een volle zak vis. Er was een snoek bij, een monster, die tenminste tien kilo woog. Triomfant, met

verstilde, vertederde vloeken, plaatsten zij het net terug. En nauwelijks stond het er vijf minuten of weer trokken zij 't boven, met een nog heerlijker vangst.

Een dof gejuich steeg op; nieuwe vloeken weerklonken; Donder de Beul riep geestdriftig:

- Nondedzju! Nu gaat het ernaar toe! De barons komen af!

Op dit oogenblik hoorden zij 't geratel van een kar over de steenweg. Het Slijperken ging zien en het gewoon fijn en lang gefluit verwittigde hen aldra, dat Tjiekpe aangekomen was.

Zijn gespan werd in de boslaan gevoerd, het ventje zelf verscheen terstond in het midden van de dieven.

- Hawèl, jongens, hoe gaat 't? vroeg hij halffluid, in de briesende wind.

- Nondedzju, Tjiekpe! Nondenondedzju! klonk 't enig antwoord. En zij leidden hem bij de volle zakken.

- Nondedzju! riep op zijn beurt Tjiekpe.

Zij hadden nogmaals het net opgehaald, zij wisten niet meer waar hun buit te bergen. Twee volle balen werden op Clep Sandries en Donder de Beuls schouders getild en naar de kar gedragen. Hun schrik was helemaal verdwenen. De hartstocht van het welgelukken vervoerde hen. Zij dachten aan de geruïneerde, overstroomde gewesten, aan het monstrueuze van hun euveldaad niet meer. En met enige geruststelling constateerden zij nu ook dat het water niet meer steeg, dat het zelfs een geringe neiging tot dalen scheen aan te wijzen.

- Nondedzju! Daar moeten wij ne keer op drinken, juichte Klod de Vos.

Honderd-en-Eén nam de fles, hurkte er zich mede bij de half onder zijn zak verborgen lichtbak neer en schonk ieder van de mannen twee borrels uit. De jenever, door de van koude bevende handen een weinig gemorst, ver-

spreidde zijn sterke geur onder de dichtgeschaarde groep; een wellustige glimlach zweefde op de ruwe tronies. De regenbui had opgehouden, maar de wind loeide steeds met ontembaar geweld door de huilende en piepende kruinen van de bomen.

Zij hadden nog tweemaal het net opgelicht, doch met zeer verminderde uitslag. Zou al de vis reeds opgevangen zijn? Het water was nu toch bepaald gezonken. Een korte, met vloeken versierde discussie ontstond. De enen vonden dat men genoeg had en wilden vertrekken, de anderen dat men voort moest vissen; en het was eindelijk nogmaals een voorstel van Reus dat doorging:

- Kom mee met mij, sprak hij, ik zal u leren vissen.

Hij had met een soort uitdagende moedwil zijn geweer genomen en dit op zijn schouder gelegd. Hij klom weer op de steenweg, brak door de haag en verdween in het park, door al de anderen, uitgenomen de bewakers van het net, gevolgd. De nacht was een weinig opgeklaard; een brede, donkerblauwe lap ging in het westen, tussen de wolken open, bezet met enkele sterren en met de gans aan de horizon verdwijnende sikkel van de maan, terwijl het oosten, het noorden en het zuiden in een pikzwarte duisternis gehuld bleven.

- Verberg de lichtbak in de zak, beval Balduk aan Boef Verwilt, de drager.

De schelm gehoorzaamde en, beter dan met de lantaren, konden ze zich thans rekenschap van het gebeurde geven.

De stroom was nog slechts onbeduidend. Beneden de sluis stond het water nog ongeveer een halve meter boven het gewone peil, maar daarboven, in het kort afleidingskanaaltje van de vijvers, bleef er ten hoogste een voet water. Buigend onder de takken van het struikgewas, volgden de dieven nu dit kanaaltje, in de rich-

ting van 't kasteel. De felle wind, thans ijzig koud, had de donkerblauwe lap uitspansel nog breder gemaakt, en eensklaps, aan een bruuske bocht, waar 't slaghout ophield, stonden zij, op korte afstand, vóór het door zijn brede, geledigde vijvers omringde kasteel.

Bij dit gezicht greep een plotse schrik hen weder aan. Dat hoog en somber gebouw, met zijn spitse zijtorens en zijn ontelbare gesloten vensterluiken, dat nu als uit een akelige afgrond oprees, boezemde hun een schier superstitieuze angst in. En Smuik Vertriest uitte 't gevoel van allen:

- Nondedzju! Wat opgang zal dat morgen bij de klare maken!

Maar kort van duur was deze indruk. Hun aandacht werd door een gespartel in de vijvers opgewekt en een doffe triomfkreet ontsnapte aan Reus, terwijl hij, door de anderen gevolgd, in de waterkom nederdaalde.

- Nondedzju! Wij dachten dat we de barons hadden, maar hier zijn ze, hier liggen ze te spartelen!

En een soort van klopjacht werd begonnen. Zij traden in het ijskoude water, dat hun nog nauwelijks tot halfweg de knieën reikte en, met afgerukte boomtakken en staven gewapend, gingen zij rondom het kasteel en dreven de overblijvende vissen in kudden vooruit, in de richting van de sluis. Zij troffen er nog een verbazende hoeveelheid aan. En nu kende hun opgezweepte geestdrift geen grenzen meer: zij voelden, halfdronken, de ijzige kou niet meer, zij vergaten alle voorzichtigheid, zij liepen plassend door het lage water, zij riepen met luider stem naar elkander, zij dansten en vloekten van vertederde vervoering. De huilende wind had, door een van die snelle veranderingen eigen aan stormnachten, voor de donkerblauwe hemellap in 't westen weer wol-

ken geschoven en, onverschrokken, hadden zij de brandende, door Boef Verwilt gedragen lichtbak opnieuw te voorschijn gehaald.

25

EENSKLAPS, midden in hun uitgelatenheid, en zonder dat iets buitengewoons zulks deed verwachten, knalde een gewerschot in de nacht.

Zij wipten op in 't water en Donder de Beul, menend dat het Reus was, die zijn roer had afgevuurd, riep: - Nondedzju! Reus, wat peinst ge! toen twee nieuwe, snel achtereenvolgende, aan de overkant van de vijver ontploffende schoten, slag op slag door het getoeter van een horen en het woedend geblaf van verscheidene honden gevolgd, als bij toverslag de misgreep opklaarden. Zij waren ontdekt! Op heterdaad betrapt!

Een doffe kreet weergalmde, Boef doopte zijn lichtbak in het water uit en, als een storm in het stormen van de nacht, was het, voorgoed ditmaal, het 'sauve-qui-peut'! Hun vlucht geschiedde zó plotseling, dat Honderd-en-Eén en Reus zelfs de tijd niet namen hun eigen geweren af te vuren. In een oogwenk waren zij uit het park, door hun betrappers achtervolgd.

- Wat is er? Wat gebeurt er? riepen Tjiep en de bewakers van het net, die hen verwilderd tegemoetgelopen kwamen.

- De boswachters, nondedzju! De boswachters! schreeuwden zij in de verwarring van hun schrik. En overhoop sprongen zij op het karretje, dat in dolle rit wegluchtte.

Bijna op 't zelfde ogenblik braken de vervolgers uit het park. Zij zagen de dieven wegluchten en vuurden opnieuw hun geweren naar hen af. Een akelig gehuil scheurde het stormen van de nacht en Donder de Beul, gekwetst, viel met een afschuwelijke vermaledijding in het karretje achterover.

- Nondemillemiljardsdenondedzju! schreeuwden zij

makers. En ogenblikkelijk, door een woeste wraaklust gedreven, vuurden Honderd-en-Eén en Reus nu ook op de vervolgers af.

Zij wisten niet of zij iemand getroffen hadden, zij hoorden slechts, in de dolle vlucht van het rijtuig en het gieren van de wind, verscheidene nieuwe schoten weergalmen en de kogels boven hun hoofd sissen. Donder de Beul, aan de linkerschouder getroffen, hield niet op te vloeken en te kermen. Tjiepke Baert, van voren op de kar gezeten, joeg, met onophoudende zweepslagen, zijn schuimende paardje door de inktzwarte, stormende nacht. Aan de eerste huizen van Lauwegem gekomen, waren zij reeds tamelijk ver vooruit; zij hoorden het lopen van hun vervolgers niet meer.

Als een orkaan reden zij door 't rustig, ingesluimerd, door enkele schaarse lantarens ternauwernood verlichte dorp. Het sloeg juist twaalf toen zij de kerktoren voorbijreden. Een man, die hen in de straat tegemoetkwam, keerde zich om en bleef stilstaan, stom en als versteend bij het gezicht van zulk een late, zotte, ongewone rit.

- Wa gaan we mee de vis doen? vroeg eensklaps Reus Balduk. Tjiep, gaat gij hem voort naar Gent voeren?

- Verdome, neen ik! antwoordde het klein verhelertje, doodsbang en steeds uit alle kracht zijn ros zwepend.

Zij schrikten. Zij dachten niet langer aan buit maken, maar wel hoe ze zich uit de klauwen van het gerecht zouden redden. En de vis zou hen verraden; zij moesten er zich van ontmaken, kost wat kost, om 't even op welke manier. Zij smeekten Tjiep hem voort naar Gent te voeren; zij wilden hem die voor half geld, desnoods voor niets laten, en zijn herhaalde, halsstarrige weigering, die zoveel als een algemene veroordeling betekende, deed hun geheel het hoofd verliezen.

- Loat hem ons langs de weg afstorten, stelde Klod de Vos voor.

- Of hem in een mestput gieten, opperde Bradden Dhondt.

Maar Donder de Beul, de gekwetste, kreeg, midden in zijn kennen en lijden, nog de beste ingeving:

- Nondedzju!... Schier al die vissen... leven nog... Rijd ermee naar de Klokpoe!... van boer De Waele... en stort ze erin af.

Als drenkelingen aan een reddingsplank klemden zij zich aan dit uiterste redmiddel vast. Zij reden nog sneller door de akelige nacht en, daar een nieuwe regenbui uitbarstte, drongen zij zich nog nauwer naast elkander, opdat de vis in die weldoende versheid zou herleven. Maar wat hun schrik schielijk opnieuw ten toppunt voerde, was een onverwachte hinderpaal, die voor hen oprees langs de steenweg tussen Lauwegem en Brakel, in een afzinkende plaats, 'De Leegte' geheten: een soort van meer, dat dwars over baan en velden lag en aan de boord waarvan Tjiekjes paardje steigerend bleef stilstaan.

Stom van verbazing, beseften zij eerst niet wat het was. En toen zij plotseling het gebeurde begrepen hadden, werden zij bleek van angst en gruwel. - Nondedzju! Het was de Kanel, de overstroming van de Kanel, die zich tot daar had uitgebreid!...

Tjiekje, meer dood dan levend, sloeg razend met de zweep op zijn paard. Het beest, in plaats van voort te gaan, deinsde verschrikt, hinnikend achteruit. Een schreeuw van wanhoop steeg op, allen voelden zich verloren: reeds hoorden zij in de verte hun vervolgers naderen...

Toen spanden zij, als in een strijd om het leven, al hun krachten tot een uiterste reddingspoging in. Zij

wipten van de kar, twee mannen grepen het paard bij de teugel en trokken het vooruit; al de anderen duwden uit al hun macht aan het karretje en zo stormden zij door de plas en geraakten aan de overkant weer op de steenweg. Zij sprongen terug op het rijtuig, sloegen tussen bomen een aardeweg in, en enkele minuten later lag hun gehele vangst in de grote vijver, waarin Maria, jaren tevoren, zich had willen verdrinken.

Zij vertoefden er zo kort mogelijk. Het schrikbeeld van de boswachters, en misschien van de gendarmen, die hen achtervolgden, affoleerde hen. Morgen, met het kriecken van de dag, zouden zij, om alle vermoedens te vermijden, de dode, bovenzwemmende vissen komen weghalen. En weer vluchtten zij verder, nat en beslijkt, overweldigd van vermoeden en angst, elk naar zijn huis.

Ditmaal zou het er echter niet bij blijven. Nauwelijks waren zij thuis of zij werden door de gendarmen opgeëist. Eén voor één werd de ganse bende aangehouden. Thans viel er niet te loochenen, noch zich te verontschuldigen; zij waren gehoord, gezien en herkend geweest. De kwetsuur van Donder de Beul bloedde nog, hun druipende kleren lagen daar, onweerlegbare bewijsstukken, en er werd hun ook iets verschrikkelijks bekendgemaakt: dat hun geweerschoten een van de vervolgers, een boswachter, vader van zeven kinderen, dodelijk gewond hadden.

De volgende morgen werden zij alle tien, onder een grote toeloop van volk, geboeid, door de gendarmen in twee rijtuigen gestopt en te Gent naar het gevang gevoerd. Zes weken later verschenen zij voor de Gentse Correctionele Rechtbank. De gekwetste boswachter alsook Donder de Beul waren beiden van hun wonden genezen, maar de door overstroming aangerichte schade

was verschrikkelijk. Heel Brakel en talrijke bewoners uit het omliggende waren op de debatten aanwezig. Deze duurden drie dagen en het gezicht van die tien, daar op het ‘deugnietbankje’ gerangschikte bandieten was een schouwspel, waar zelfs vele Gentenaren uit de gegoede stand ook kwamen naar zien. Een soort van legende was nopens hen in omloop; de dagbladschrijvers vergeleken hen met de beruchte benden van Baekeland en van Cartouche en de aanwezige dames zochten, met verschrikte nieuwsgierigheid, een sympathiek of romantisch gelaat onder die woeste boevenhorde. Voor vele bewoners van Brakel was het een echte verbazing te vernemen, dat de bekende Donder de Beul Henri van Paemel heette, en Honderd-en-Eén Basiel Verhaeghe, en 't Slijperken Bernard Sorie, enz., enz., toch zo zonderling!

Zij werden allen, doch op zeer ongelijke manier, veroordeeld. Reus Balduk en Honderd-en-Eén, als voornaamste plichtigen, tot twee jaren gevangzitting. Donder de Beul en Smuik Vertriest tot één jaar; Klod de Vos, Clep Sandrie, Bradden Dhondt, Boef Verwilst en Tjiekpe Baert ieder tot zes maanden; en, tot een ieders verwondering, het Slijperken voor één enkele maand, daar het onmogelijk bleek tegen dat loos kruidier bepaald bezwarende bewijzen te leveren.

Allen - het Slijperken uitgezonderd - werden op staande voet aangehouden. Brakel gevoelde zich voor een tijdje verlost, Brakel herademde!

26

MARIA genoot een tijdelijke vrede. Zij was van haar bruto verlost, maar dadelijk kwam nu een nieuwe, grote kommer voor de dag: waarvan zouden zij, de oude moeder, en het kind voortaan leven? Zij hadden geen geld en de winter stond voor de deur. Wel waren zij, sedert de veroordeling van Reus, door het Weldadigheidsbestuur als behoeftigen ingeschreven, maar de nooddriftigen waren talloos in Brakel en de onderstand werd doorgaans zeer partijdig verdeeld, zodat zij soms lang moesten wachten. Bij de boeren was het buitenwerk geëindigd, dus geen hoop ook van die zijde. Zij had geen andere toevlucht meer dan het kantwerken en daarmee kon ze, als ze van 's morgens zes uur tot 's avonds negen schier onverpoosd werkte, en daarbij nog zeer bedreven was, dertig of vijfendertig centen per dag verdienen. Hoe zou ze, met zulke middelen, de oude, kindse moeder en haar kind, dat reeds groot werd, onderhouden? Wat zou ze vooral doen als haar tweede op de wereld kwam?

Bij haar ouders moest ze geen hulp gaan vragen. Daar was het leven een onophoudende strijd tegen de ellende, tegen de honger; daar geraakte het wekelijks gewonnen geld, door het betalen van de levensbehoeften, elke zaterdag juist, juist op; en wat er bij toeval nog van overbleef, werd 's zondags door Beert verdronken. Neen, neen, daar viel niet aan te denken; haar bleef, behalve 't zo ongezonde kantwerken, dat haar de borst indrukte en vroeger, als ze nog zeer jong was, reeds haar gezondheid had geknakt, een enkel hulp- en reddingsmiddel over... het bedelen.

Er zijn geen woorden om de schaamte en het lijden uit te drukken die Maria folterden, alvorens ze tot deze

uiterste en onvermijdelijke vernedering - de schrik van gans haar leven - kon besluiten. Voor haar, voor haar alleen zou zij het nooit gedaan hebben. Liever, duizendmaal liever ware zij van honger gestorven. Maar de oude moeder, die geen andere steun meer had; maar haar kind dat leefde, en dat andere, dat zij in haar schoot droeg, maakten het haar tot een plicht.

Driemaal per week, de maandag, de donderdag en de zaterdag mochten de armelui van Brakel aan de deuren van enkele rijke huizen aalmoezen gaan ontvangen. ‘Schooien’ noemden de burgers dat; maar voor hen, de rampzaligen, die het deden, was het ‘vragen’. In een kudde, een dertigtal, meestal vrouwen, kwamen zij langzaam door de straten gegaan en bleven, gebeden prevelend, hier en daar voor de deuren stilstaan. Het was een akelige, terneergedrukte stoet. De drie of vier stokoude mannetjes, die gewoonlijk met de vrouwen medegingen, sukkelden op stokjes en krukken; de vrouwen, in eertijds zwarte, maar door de jaren en 't gebruik ros en groen verkleurde, somtijds in flarden hangende kapmantels gehuld, stapten gebogen, met zere ogen, met gerimpelde gezichten en handen, vaak met door waterzucht opgezwollen voeten. Als de rijke deur met een reet opening en de hupse meid, als vies, de hand uitreikte, hielden de gebeden op en gingen zij één voor één, met een ‘God zal 't u lonen’ hun klein koperen muntstuk ontvangen. Er waren enkele jonge gezichten onder het getal.

En zo ging Maria nu ook mede. Zo sukkelde zij, tussen die ellendigen, gewoonlijk met Muimme Taey en Verool aan haar zijde en met van schaamte blakende wangen door de straten, om een aalmoes te ontvangen. In de eerste tijden meende zij vaak van droefheid en ellende te zullen sterven. Het was als een calvarieweg voor haar, met zoveel lijdensstaties als huizen waar zij

stilhielden. Elke maandag, donderdag en zaterdag was ze ziek van ontsteltenis; en een ontmoeting vooral had haar tot wanhopens getroffen: eens, op een morgen, terwijl ze met de schooiersbende voor de deur van de notaris stond, was Siednie De Waele daar voorbijgekomen. Maria had zich onder de kap van haar mantel verborgen, om toch niet ontdekt te worden, doch tevergeefs; het boerenmeisje had haar vriendin van vroeger jaren herkend en was, diep ontroerd, ot haar genaderd:

- O Maria, ik weet wel dat gij niet gelukkig zijt, maar gij moet toch zeker nog niet schooien?

En toen Maria neerslachtig en bevestigend met het hoofd geknikt had, was het oog van het boerenmeisje vol tranen geschoten:

- O neen, neen, Maria, dat moet ge, dat moogt ge toch niet doen. Indien gij iets te kort hebt, moogt gij altijd, altijd naar onzent komen.

Maria, 't hart verkropt, had niet meer kunnen antwoorden. Maar terwijl ze met de akelige kudde langs de straat voortging, was zij als een kind begonnen te wenen.

Neen, neen, nooit, nooit, nooit zou ze bij boer De Waele, op die hoeve, waar ze, bemind en geëerd, steeds zo eerlijk haar brood had verdiend, gaan bedden. Neen, neen, liever sterven.

27

IN haar verlatenheid had ze nochtans een vriend gevonden: Slimke Snoeck, 't gewezen trouwvaarke op haar huwelijk, Slimke, die ze vroeger nog heimelijk en schier onbewust bemind had en met wie Stoute Treze en Witte Manse haar zó ten onrechte beschuldigd hadden naderhand oneerlijke betrekkingen te hebben aangeknoopt.

De Gentse Scheldewerken waren voor een tijdje opgeschorst, Slimke was thuis, met al de anderen. Om zijn ledige tijd te slijten, kwam hij Maria soms bezoeken. Hij zat daar stil, met zijn glimlachend meisjesaangezicht, in 't keukentje, met zijn pijpje in de mond en 't oog gevestigd op de jonge vrouw. De gemaakte ruwheid, die hij in de tegenwoordigheid van zijn makkers veinsde, maar die toch, ondanks alles, in zijn natuurlijk zachte aard niet was gedrongen, legde hij daar volkomen af. Hij onderging onvrijwillig de weldoende invloed van Maria en zij, van haar kant, schiep een gevoel van rust, waarin zich soms een zweem van weemoed mengde, in deze kalme intimiteit, die haar, door een natuurlijke aaneenschakeling van herinneringen en gedachten, naar een onbepaald, reeds ver in het verleden verdwenen ideaal terugvoerde. Zij werd er aldra aan gewoon hem te zien, met hem te spreken. Hij was een troost in haar ellende; zijn braaf, gezond, glimlachend aangezicht verlevendigde haar treurig huisje, het kantwerken scheen haar minder vervelend, toen hij aan haar zijde zat, en het was een gevoel alsof haar iets ontbrak, telkens als hij een dag naliet te komen. Iets echter mishaaide haar in hem en boezemde haar soms een soort van vrees in: zijn halsstarrigheid om zowat op half ernstige, half lachende toon de laster van Stoute Treze te herhalen,

namelijk dat Maria, sedert haar huwelijk, oneerlijke betrekkingen met hem zou gehad hebben. Zij gaf daar ongaarne antwoord op, zij had hem reeds meermaals gevraagd er niet meer over te spreken; maar Slim voldeed hierin aan haar verzoeken niet en 't kwam haar zelfs voor - al kon ze zich toch wel vergissen - dat hij daar een soort van vermaak, ja, een zekere hovaardij in vond. En zij wist niet waarom, maar hoe groot ook haar vertrouwen in hem was, toch hield zij zich, van lieverlede, meer en meer op haar hoede en verlangde zij - hoe weinig aangenaam dit ook zijn mocht - de tegenwoordigheid van de weduwe Balduk als hij in huis was.

Tot dusverre, nochtans, had hij nog niets aangewend, dat haar argwaan kon rechtvaardigen; maar op zekere namiddag, dat ze zich bij toeval alleen bevond, stond hij eensklaps van zijn stoel op, naderde tot haar en zei, glimlachend zijn hand op haar schouder leggend:

- Mariaatje, zijt ge dan boos op mij?

Zij verschrikte, zij staakte 't speldewerken en keek naar hem op, werktuiglijk, met een uitdrukking van smeking op het gelaat, zich achteroverbuigend om zijn streling te ontgaan. En 't was deze beweging, gepaard met die smekende, schier verwijtende blik, die hem plots als uitzinnig maakte. Hij greep haar woest in zijn beide armen, duwde haar op haar stoel achterover en drukte zijn mond op de hare, driftig, in een aanval van ontembare begeerte stamelend:

- Maria, o Maria, laat mij het nu ook eens doen, 't is reeds zo lang dat ik er goesting naar heb!

Zij had een korte, doffe gil geslaakt, zij was overeind gesprongen en verdedigde zich krachtig, zonder eigenlijke gramschap, maar met onwrikbare vastberadenheid antwoordend:

- Neen, neen, wat peinst ge, Theofiel! Ge moogt niet! Ge moogt niet! Ge moogt niet!...

Doch hij liet haar niet los, hij versmachtte haar met kussen, hij sloot haar woester in zijn armen, hijgend herhalend:

- Waarom niet? Waarom niet? Wij hebben toch de naam dat wij te zamen doen!

Zij wilde niet, zij verdedigde zich krachtiger, hijgend en het aangezicht angstig vertrokken. En in de hardnekkigheid van de strijd klonk haar stem eindelijk dreigender:

- Theofiel, ge moogt niet, of 'k ga roepen!

Hij liet haar los, schielijk verschrikt, 't gelaat ontsteld en purperrood. Zij ging, stikkend en met de handen het losgerukte haar van voor haar ogen verwijderend, midden in de keuken staan.

- Wat kan het u schelen, nu gij er toch 'aan' zijt: gij moet het toch niet laten voor zulk 'n smeerlap van 'n man gelijk de uwe, die u met iedereen bedrogen heeft, stamelde hij nog een paar malen, een beweging makend om weer tot haar te naderen.

Zij strekte, verdedigingshalve, de bevende handen uit en antwoordde, enige stappen ter zijde gaande, met meer vastberadenheid dan ooit:

- 't Es gelijk, Theofiel, ik wil niet, gij moet mij gerust laten!

Toen drong hij niet meer aan; hij zonk ineens beschaamd en als verlamd, op een stoel neder. De oude moeder kwam binnen, hij bleef nog maar enige ogenblikken en verdween.

Maria had zich opnieuw voor haar kantwerkkussen gezet, door een gevoel van eindeloze droefheid overweldigd. Een bittere, gepijnigde plooi verwrong haar mond en stille tranen rolden over haar bleke wangen. Waarom

moest hij het zijn, hij, in wie zij steeds vertrouwen had gesteld, die haar de laatste illusies ontnam?

Haar smart bracht haar in verbeelding naar 't verleden terug; zij vroeg zich af, met wanhoop, waarom hij haar zijn liefde niet verklaard had toen ze nog jong en vrij was, toen hij bemerken kon dat zij hem ook liefhad, toen zij samen, zó gemakkelijk, haar bescheiden en eerlijk levensideaal konden bereiken!

IJdele klachten! Haar geluk was verwoest; elke dag, elke gebeurtenis stortte voor haar een nieuwe druppel in de reeds zó boordevolle schaal van 's levens bitterheid.

28

DE tweeëntwintigste april, juist op paasavond, werd Maria's tweede kind geboren; een jongetje. Het werd 's anderendaags morgens vroeg gedoopt en ditmaal vervulden Beert en Oele Feeffe wederzijds het ambt van peter en van meter. Het kind werd Francies geheten - Cies, klonk het al dadelijk - naar de voornaam van zijn grootvader. En weerom greep hetzelfde toneel plaats: al de vrouwen van de buurte kwamen Maria bezoeken; het wichtje - een gedrocht van kleinte en rachitisme - werd van arm tot arm overhandigd; Maria's bed stond onophoudend omzet van pratende, schaterende, schreeuwende wijven; er werd overvloedig koffie gebruikt, met tarweboterhammen, en aldra bier en jenever gedronken. 's Avonds gaf Beert, stomdronken, blootshoofds en barvoets, in de kamer zelf, waar zijn dochter met koorts te bed lag, een vertoning van *De kleine Pier Steyaert*. Maar hij kon het niet tot een goed einde brengen; na het derde couplet begon hij te zeveren en verging zijn stem in een dierachtig gebommel. Het onophoudend ronddraaien en wippen deed hem op zijn benen waggelen, tot hij eensklaps, als naar gewoonte, bij het luid, honend getier van al de aanwezigen, met een rochel in de keel op de vloer neerstortte en er als een beest bleef liggen.

Enige dagen verlieden. Maria, steeds bedlegerig, had vruchteloze pogingen aangewend om op te staan. Zij was ongemeen zwak, zij bleef er zo bleek uitzien als de dood, zij had eens enige stappen gedaan, tot in het keukentje, en was er machteloos ineengezonken. Beert en zijn vrouw werden geroepen, en hadden haar weer naar bed moeten dragen.

De armendokter werd ontboden. Hij kwam, hij zag

haar lang en peilend aan, hij stelde haar enige vragen. Zij moest ook, op zijn bevel, haar borst ontbloten en de aanwezigen, verbaasd, zagen hem op die blanke, vermagerde borst, een zonderling voorwerpje, een soort van zilveren horentje - een 'toetertje' werd het terstond geheten - plaatsen en daar, met het oor erop gedrukt, aandachtig in luisteren. Verder had hij niets gevraagd; ja toch, hij had haar ook gevraagd of zij veel hoestte, en of zij de geldelijke middelen bezat om wijn, vlees en eieren te kopen. Op haar ontkennend antwoord was hij heengegaan, maar sinds was hij teruggekomen en nu ontving Maria eindelijk, door de tussenkomst van de dokter, van het Weldadigheidsbureel en van een rijke juffer uit het dorp, zei men, de nodige bijstand. Zulks had zelfs opspraak en jaloersheid verwekt in de Zijstraat.

- Het spijt mij, dat ik aftands ben, had Stoute Treze nijdig-spottend gezeid, anders zou ik ook nog eens pogen aan de kweek te geraken en met de 'toetersziekte' te bed blijven liggen, om van het Weldadigheidsbureel geld, en van Eefer Plumsteert wijn, vlees en eieren te krijgen.

En ditmaal nog had Stoute Treze de lachers op haar zijde gehad: de Zijstraat vond dat Maria het op haar gemak nam en dat het waarlijk prettig was zo'n beetje de 'toetersziekte' - de benaming had fortuin gemaakt - te hebben.

Een treurige gebeurtenis deed eensklaps de kwatongen zwijgen en de spotternij van enkelen tot medelijden overgaan: op een morgen liep het door de schreiende vrouw Beert aldra bevestigd nieuws de Zijstraat rond, dat Maria 's nachts bloed gespuwd had.

29

GEDURENDE vier dagen verkeerde Maria in doodsgevaar. Vrouw Beert, door een plotse crisis van moederlijke vertedering overweldigd, verliet de sponde van haar dochter niet. Langzamerhand bekwam Maria een weinig; maar haar doodsbleke kleur, haar uitgemergelde wangen, de hoest, die haar niet meer verliet en vooral de aanblik van haar vergrote, zwarte ogen, die angstige, bijzondere, kenschetsende blik van de long-terenden, verrieden genoeg welk geheim vonnis reeds onherroepelijk over haar uitgesproken was. Zij scheen ook ineens van karakter veranderd. Zij, die steeds zo vlijtig was, poogde zelfs niet meer nog iets te verrichten. Zij liet schier al de last van haar huishouding rusten op Lisatje, haar jonger, zeventienjarig zustersje, dat sinds haar ziekte bij haar inwoonde. Men was in de zomer, het weder was prachtig en bijna ganse dagen zat ze nu, somber en zwijgend starogend, in de zon, op het plankier, met Selevie en Cies naast zich, voor haar ouders gevel neergehurkt. Haar moeder, haar jongere broers of zustersjes zaten of liepen om haar heen; zij werkten of speelden, zij praatten met de voorbijgangers. Zij alleen, met haar tragisch gelaat, bleef urenlang spraak- en bewegingloos, door het overweldigende van 's levens ellende als onverschillig geworden.

Eén voor één waren de schelmen uit de gevangenis teruggekomen. De gekende boeventronies van 't Slijperken, van Klod de Vos, van Boef Verwilst, van Clep Sandrie en Bradden Dhondt en weldra ook van Donder de Beul en Smuik Vertriest verschenen ieder op zijn beurt weer in de Zijstraat en van lieverlede ook kwamen het gejoel en de onrust in Brakel terug.

Onder moreel opzicht waren zij juist dezelfde ge-

bleven als vroeger. De straf had op hen hetzelfde uitwerking gehad als regen op een eend, maar lichamen waren zij doorgaans zeer veranderd, zeer vermagerd, met bleke, ongezond opgezwollen gezichten.

Allen, overigens, uitten diepe klachten over het regime van de gevangenis. Zij hadden het er zeer veranderd, zeer verslecht gevonden. Gedurende de eerste dagen, die op hun terugkomst volgden, konden zij daar moeilijk over zwijgen. Zij vergaderden hier en daar in de Zijstraat, aan de gevel van de huizen en, door een gapende groep aanhoorders omringd, vertelden zij zonder einde, in het zand neergevlid, over hun leven in het gevangenhuis en de allerhande ontberingen en folteringen die zij er hadden uitgestaan. Pouah, wat 'n slechte aardappels en wat 'n afschuwelijke soep! En dan nog te weinig om te leven en te veel om te sterven. Honger, nondedzju, honger en koude hadden ze ge-leden! Hun werk in 't gevangenhuis bestond in 't plakken van papieren zakken en zó hels dwong hen de honger, dat zij de stijfelpap uit hun bakjes aten. Toen de surveillanten zulks gewaarwerden hadden zij zand in de stijfsel gemengd en, niettegenstaande dit, werd er nog van gegeten.

Zij vertelden van hun opsluiting gelijk soldaten van een vreselijke oorlog waaraan ze zouden deelgenomen hebben, of als reizigers die, na een verre ontdekkingsstocht, hun avonturen en de akelige gevaren waaraan zij ontsnapt zijn, verhalen. En zij gevoelden zich interessant, zij hadden een bewustzijn van vermeerderde eigenwaarde, een soort van ernstige zelfmeewarigheid liet hun het besef dat zij, als na een lastige verdienstelijke arbeid, een ontegenzeggelijk recht op rust verworven hadden. Niet zelden, een overgrote vermoeienis veinzend, lieten ze zich herhaaldelijk, met verlamde, ont-

zenuwde gebaren door de toehoorders plagen, alvorens een aangevangen anekdote voluit te willen vertellen.

Zij spraken ook somtijds van iets anders, iets zonderlings en vaags, waarvan zij vroeger nooit gehoord hadden en dat hen thans, bij het samenwonen met allerlei gevangenen, ingeboezemd was geweest.

Er zou verandering komen in de wereld. Een nieuwe partij stak het hoofd op, de socialistische, welke 't beheer van de rijken onderwerpen en dat van 't eigenlijke volk aanstellen zou.

Goederen en fortuinen zouden onder al de bewoners van de aarde in verdeling komen; er zouden voor niemand langer voorrechten bestaan. Zij werden ernstig toen ze daarover spraken en schudden gewichtig met het hoofd. Zij waren voor de algemene verdeling van de goederen, maar het erbij gevoegde leersteisel: 'aan een ieder loon naar werken' of 'bezitten mar verdienen' liet hen koel. Zij beseften inwendig dat zij er zouden bij verliezen, moest de verdeling op die voet van louter rechtvaardigheid en deugd geschieden. Als men aan de landbouwers de grond en aan de arbeiders de werktuigen zou gegeven hebben, wat kon er dan nog voor hen overblijven? En ook dat woord 'bezitten' was een wanklank in hun oren en verwekte in hun geest een denkbeeld van zelfverantwoordelijkheid en regelmatig leven, dat met al hùn begrippen van maatschappelijke degelijkheid streed. Waarom bezitten? En als men eens bezeten had en weer arm werd, zou men daardoor misschien het recht verbeurd hebben voort te leven? Zij waren niet voor bezitten, zij wilden niet bezitten. Zij leefden naargelang van de omstandigheden, zonder kommer noch vrees, naardat de kans zich voordeed. Elke morgen gingen zij hun voorraad halen waar die te vinden was, en iedere avond ging met het einde van

hun bestaansmiddelen weg. Eens had een van hen - Klod de Vos - enige honderden franken geërfd, waarmede hij in zijn stand, en mits te werken, schier rijk had kunnen zijn; maar Klod had nacht en dag zijn makkers getrakteerd en in hun gezelschap gebrast en zij hadden al te zamen geen rust gekend, alvorens de laatste cent ervan verdrongen en verkwist was geweest. En zij werden bepaald en hardnekkig conservatieven als zij op de afschaffing van enkele voorrechten, zoals dat van de jacht bijvoorbeeld, begonnen te denken. Zie eens, zij waren thans op Brakel - de dokter, de zoon van de notaris en de gemeenteontvanger, die een regelmatige jachtakte hadden, medegerekend - hoogstens een vijftiental, die op jacht uitgingen en toch was er na kerstdag geen haas noch patrijs meer te bespeuren. Wat zou er geschieden en hoelang zou er nog een stuk wild bestaan, indien een ieder vrij 't geweer ter hand mocht nemen en ermee te velde trekken?

Ook het algemeen stemrecht was een fantasie, waarvan de noodzakelijkheid en de voordelen hun niet duidelijk voorkwamen. Nochtans, het was wellicht niet slecht. Bepaald zou iedere verkiezing toch op een braspertij uitlopen. Elke stem zou enige franken waard zijn en misschien zou men weleens de gelegenheid vinden om voor iets degelijks te stemmen, zoals de afschaffing van de politie bijvoorbeeld. En wat hen voorgoed met de socialistische beweging verzoende, was het vage voorgevoel van de strijd, van de lange verwarring, die uit de oprukking van de klassen regen elkander zou ontstaan, en van de allerhande euvels, die zij in die troebele tijden zouden kunnen plegen. In hetzelfde gevang waar zij hun straf uitgeboet hadden, zat ook, wegens zozegde politieke misdaad, een Gents socialist opgesloten. Zij hadden hem eens gezien en hij had

hun met geestdrift over de toekomst gesproken. Het was een klein mager ventje, met bleek gelaat, met een zwart, dungezaaid kinnebaardje en ogen, die blonken als karbonkels. Hij had gepoogd hun de schone en edele principes van de maatschappelijke hervorming in te boezemen; doch dit hadden zij niet begrepen. Toen had hij hun verzekerd, dat zij over vijf jaren allen rijk zouden zijn en dit had op hen een diepe indruk gemaakt.

Intussen hadden zij voortdurend in hun middelen van bestaan te voorzien. Sedert het avontuur aan de vijvers van Lauwegem waren zij veel omzichtiger geworden. Zij gingen thans niet meer op dieventochten uit, noch hadden geen gewaagde ondernemingen meer op 't oog. Zij leefden zeer, zeer stilletjes, met allerlei zonderlinge, min of meer eerlijke en zeer verschillend winstgevende bedrijven. Nu eens waren zij op zoek naar kikvorsen en *sloegen* er, in de weiden langs de Kanel, een verbazende hoeveelheid, die zij dan opaten; andere malen gingen zij kleine vogels, zoals mussen, vinken, spreeuwen... en ook duiven in een slagnet vangen. Van lieverlede verdwenen al de honden en de katten uit de Zijstraat en er werd insgelijks ondervonden dat de rijpe vruchten op de bomen van dag tot dag verminderden. In hun haat tegen alle regelmatig en aanhoudend werk zochten zij listen van wilden uit om aan de levensmiddelen te geraken. Bij toeval zelfs gingen zij op de hoeven bedelen, en dit op een toon en met een houding, dat de verschrikte boeren hun bevend, bij hun eerste verzoek en met de vriendelijkste woorden, het geëiste overhandigden; maar hun aanzienlijkste hulpbronnen sproten eigenlijk voort uit een onderneming, die met de jaloezie van roofdieren door hen geheimgehouden werd.

Elke avond nu, met zonsondergang, verdwenen zij.

Zij trokken, langs verschillende wegen, het veld in en met de vallende duisternis kwamen zij sluipend aan de Klokoel bijeen. Zij hadden hengels, korven en kruisnetten bij zich, en gehele nachten, in de diepste stilte, om alle vermoedens te vermijden, vingen zij er de vis weer op, die zij daar, maanden tevoren, in de verwarring van hun schrik, uitgestort hadden.

Het was het Slijperken die, de eerste, deze ingeving gekregen had. Sedert zijn terugkomst uit het gevang leefde hij met de opbrengst van de geheime visvangst, en met ongeduld had hij naar de thuiskomst van zijn makkers verlangd, om met hun hulp aan deze nieuwe en niet gevaarlijke onderneming de volle zwier te geven. Zij hadden zich die Klokoel als het ware toegeëigend, de vis kweekte er heerlijk, zij hadden daar, indien ze met overleg te werk gingen, een schier onuitputtelijke bron van bestaansmiddelen. Ook was het wezenlijk aardig hoe ze die vijver thans verzorgden en bewaakten. Een deel vvanan het kruid en van de waterplanten, die de Klokoel schier geheel bedekten, werd eruit gehaald en weggevoerd, zodat de vis meer ruimte had; een ander deel werd zorgvuldig bewaard, zodat hij erin kweken en er desnoods in vluchten kon. Verscheidene malen per week werd er brood en gekookte aardappelen in gegooid; op alle uren van de dag was er toch ten minste één van de bende, die eromheen sloop, en de jonge knapen die er 's zomers kwamen in baden, hadden van dit genoeg moeten afzien, door Donder de Beul en Klod de Vos op de afschuwelijkste wijze met slagen bedreigd. Zelfs had reeds een schandaal plaatsgegrepen. Eens, op een middag, had het Slijperken de klederen van Luizema, die zeer vaak met de jongens naar de Klokoel medeging en er samen met hen zwom, weggenomen en verborgen, zodat de slet, halfnaakt en hui-

lend, tot verontwaardiging van al wie haar ontmoette, naar huis gelopen was. Wat de gevangen buit aangaat, deze werd nooit in Brakel zelf, maar wel in de omliggende dorpen verkocht. Stoute Treze zelf vermoedde niet hoe de schurken aan het geld geraakten, waarmede zij voortdurend, evenals vroeger, dronken en tempeestten en, bij nachte, geheel de Zijstraat in rep en roer stelden.

Maria woonde soms, bij dage, de vergaderingen van de dieven bij. Stom starogend, alsof het haar niet aanging, zat ze met de anderen naar hun vertellingen te luisteren. Al die boeventronies, al die aanstotelijke verhalen smolten nu in een zelfde, eentonige en onverschillige nevel om haar weg; en het was slechts als ze bij toeval de naam van Reus hoorde uitspreken, dat zij voor een ogenblik uit haar sombere teruggetrokkenheid geraakte, om te denken of te zuchten:

- Och, ik wens tóch dat ik dood ware, voordat hij terugkomt.

Gehele dagen was ze daar nu mede bekommerd. In tegenstelling met de meeste longterenden had ze hoegenaamd geen illusies, niet de minste begeerte naar het leven meer. De dood was haar hoop en haar toevlucht; zij sprak er bij elke gelegenheid over. En juist als had dit bestendig wensen naar een onvermijdbaar einde de gang van de ziekte wezenlijk verhaast, verslechtte zij allengs zozeer, dat zij weldra haar bed niet meer verliet. De winter verliep en de dertigste april van het volgend jaar, met valavond, kwam Reus ook eindelijk uit de gevangenis terug. Maria, vanuit haar bed, hoorde hem binnenstappen, tot zijn moeder en tot Lisaatje, als inkomgroet, met gemaakte luchtigheid en op schier uitdagende toon zeggen: - We zijn hier! en dan, tot

haar verwondering, met schielijk veranderde, stillere stem vragen:

- Waar is Maria dan?

Vrouw Balduk zei het hem en na een ogenblik stond hij in het slaapvertrekje.

- Wat hebt ge? vroeg hij. En hij bekeek haar strak, bij 't licht van 't brandend lampje.

Een flauwe blos had de doodsbleke huid boven haar scherp uitstekende jukbeenderen gekleurd. Zij keek naar hem op, zij zei, zo kalm mogelijk, juist als hadden zij elkaar maar sinds een uur verlaten:

- Ik ben wat ziek, ik heb dat uit mijn laatste kinderbed behouden.

Een benauwde stilte viel. Strak staarde hij haar aan. Haar hart klopte geweldig, een flauwe zucht steeg naar haar lippen, de hoopvolle gedachte schoot haar door het brein dat hij veranderd en verbeterd was.

- G' hebt zeker honger? vroeg ze zacht, aanmoedigend.

- Ja, antwoordde hij, verduiveld honger! En moe ben ik ook, ik zink door mijn benen.

Hij bleef nog enige uren sprakeloos, de blik op haar gevestigd. Toen wendde hij zich om en keerde, door zijn moeder gevolgd, in het keukentje terug.

30

HIJ was wezenlijk veranderd.

Gedurende de eerste veertien dagen na zijn terugkomst uit de gevangenis verliet hij schier zijn woning niet en richtte zijn vrouw niet eenmaal een boosaardig woord toe. Integendeel. Van tijd tot tijd kwam hij haar deelnemend vragen hoe het ging met haar en of zij niets nodig had. Lang bleef hij echter aan haar sponde niet vertoeven. Meestal ging hij zelfs hoegenaamd niet zitten en, na enkele seconden, viel het aangevangen gesprek vanzelf, alsof iets onzichtbaars hen steeds als vreemdelingen op een afstand van elkander hield.

Wat haar vooral verwonderde was, dat hij sedert zijn terugkomst in *De Gelapte Sjako* nog de voet niet had gezet. Dit was Maria door haar moeder en door Lisaatje gezegd. Stoute Treze en Witte Manse, verbaasd, hadden eerst alle mogelijke pogingen aangewend om hem weer aan te lokken, maar ziende dat het er niet bij hielp, spuwden zij thans, in haar ergernis, vuur en vlam tegen hem. Zonder daarvoor de reden te doen kennen, had Reus aan Lisaatje gezeid, dat hij nooit in *De Gelapte Sjako* de voet meer zou zetten.

Middelerwijl deed hij als de andere teruggekeerde gevangenen: hij genoot een tijd van rust, van vakantie. Hij ging vroeg te bed, hij ontwaakte laat en na op zijn gemak ontbeten te hebben, trok hij lui, met de handen in de broekzakken en een deuntje fluitend, tot aan het gevelhuis van Beert, of naar de blinde muur, aan de hoek van de Zijstraat en de Grote Dorpsstraat, waar hij zijn gewone makkers aantrof. Maar meestal nog bleef hij thuis om zijn moeder en Lisaatje gezelschap te houden. Hij scheen een ware genegenheid voor dit kleintje te gevoelen. Hij hielp haar in haar werk, hij

haalde hout en water voor haar, hij sprak haar steeds vriendelijk en zacht aan, haar altijd bij het verkleinwoord Lisaatje noemend. Het kleintje, verrukt, aanvaardde glimlachend deze plichtplegingen en bekeek hem met blakende wangen en blinkende ogen, als ware zij, in zijn tegenwoordigheid, bestendig onder de indruk van een eerste liefdesverklaring geweest.

Op zekere nacht - Maria was de ganse dag zó ziek geweest en zó gejaagd - was zij, na langdurig wakker liggen, in een pijnlijke sluimer geraakt, toen het haar eensklaps, terwijl zij half ontwaakte, voorkwam dat Reus aan haar zijde opstond en het bed verliet. Zulks was volstrekt niet zonderling, en het gebeurde meer dan eens; maar, of zij ditmaal ook aan een ingeving gehoorzaamde of niet, zij veinsde, hoewel bepaald wakker, dat ze vast voortsleep.

Zij wilde weten of hij zich zou aankleden. Neen; doodstil, op de tenen, hoorde zij hem heengaan. Zij trok het oog half open. Het klein, half ingedraaid lampje, dat naast het venster op een stoel stond, verlichtte flauw het laaggebalkte kamertje, maar de hoge sponde van haar bed liet haar niet toe iets anders dan een deel van de grauwe muren en van de zwarte zoldering te zien. Zij luisterde met ingehouden adem. Het kwam haar voor als hoorde zij een flauw geluid, een lichte beweging in het bed van Lisa, dat aan het voeteinde van het hare stond. Trillend, met ingespannen krachten, richtte zij zich, op haar beide handen steunend, een weinig in haar ledikant op. Reikhalzend gelukte zij erin, over de sponde te kijken. Haar ogen gingen wijd open, een kreet verkropte in haar keel, alle verstand, alle besef van de werkelijkheid, het leven zelf schenen een wijl in haar opgeschorst, bij 't gezicht van het schouwspel dat daar, in 't zwakke schemerlicht van

't lampje, in het ander bed haar ogen trof. Wat zag ze: Lisa, die ontwaakt en op de rug uitgestrekt, vuurrood en met glanzende ogen naar Reus, wiens lichaam schier het hare aanraakte en wiens linkerhand onder de deken ging, glimlachte...

Als door een slag in 't aangezicht kreeg zij het bewustzijn terug. Zij slaakte een woeste kreet, zij wipte gans recht, als door een veer bewogen, zij sprong, verwilderd, ontvleesd, als het spook, als het schrikbeeld van de wraak tussen de twee verbaasde misdadigers.

- Schelm! Smeerlap! Sloeber! Wat! In het huis waar ik ziek lig! in de kamer zelf waar ik lig te sterven! Met mijn eigen zuster! huilde zij, als uitzinnig. En op dat woord 'zuster', gerevolteerd, keerde zij zich plots tot Lisa om en sloeg haar, met bovennatuurlijke kracht, door een vuistslag in het aangezicht, neer op het bed.

Reus, eerst stom van schrik, was werktuiglijk achteruitgedeinsd, door haar vreselijke verschijning overweldigd. Maar toen hij Lisa huilend neer zag vallen, stapte hij, bleek van woede, met al zijn verborgen nijd en haat op het gelaat, op haar toe.

- Wat weet gij hier te zeggen, hoer! Schandaal! spuwde hij haar in 't aangezicht. Wat weet gij hier te zeggen, nondedzju! schreeuwde hij luider, zichzelf ophitsend. En plots, als een wild beest, vatte hij haar met de beide handen bij de keel. Maar spoedig liet hij haar los. Hij voelde haar versmachten, sterven onder zijn greep. Hij wierp haar brutaal tegen de sponde van het bed en nu bleef hij tieren, vloeken en met de voeten trappelen van woede, nu balde hij de vuisten en knarsetandde hij, in onnoemelijke verwensingen en vermaledijdingen zijn spijt uitend dat hij haar niet kon, dat hij haar niet durfde doden. Hij gaf haar nog twee kaakslagen en een schop, die zij bewusteloos, als dood, ont-

ving; hij schreeuwde haar nog een paar malen de schandelijkste scheldwoorden in 't aangezicht, terwijl Lisatje en de twee ontwaakte kinderen voortdurend schreiden, en de oude, onnozele moeder, ook wakkergeschrikt, beneden kwam. En dan, zijn klederen oprapend, ging hij steeds vloekend in de keuken, waar hij zich aankleedde en vertrok.

31

VAN toen af voelde hij niet enkel haat en gramschap tegen haar, maar ook een woeste, stelselmatige, berekende en schier beredeneerde wraaklust.

Gedurende de eerste dagen, die op haar mishandeling volgden, verwachtte men ieder ogenblik dat ze zou gestorven zijn. Zij had opnieuw een weinig bloed gespuwd, zij verstikte bijwijlen in haar hoesten, zij lag met haar gepijnigd, tragiek gelaat te bed, zó bleek, dat men bezwaarlijk kon vermoeden, dat er nog enige levenskracht in haar overbleef. Zij had haar moeder laten roepen en, nadat zij haar de gebeurtenis verteld had, haar dringend gesmeekt en zelfs bevolen, Lisa te verwijderen. Vrouw Beert, woedend, had Lisa met schoppen en slagen weer naar huis gejaagd; maar toen Reus 's avonds thuiskwam en het gebeurde vernam, maakte hij aan de sponde van de stervende vreselijk spektakel en, ondanks de wil van Maria en van haar ouders, had het recht van de sterkste nogmaals gezegevierd en was Lisa, halfdood van angst en thans bijna bestendig huilend, voort in het huis van Balduk moeten blijven.

't Was als een gloeiend ijzer op de bloedende wonden van de machteloze Maria. Haar foltering steeg ten top en zij, die zo lang nederig en onderworpen gebleven was, werd nijdig en vergramd en verbitterd. Zij werd grillig, knorrig, eigenzinnig. Een weldaad maakte haar soms even prikkelbaar als een boosaardigheid en, zoals het dikwijls het geval is bij soortgelijke zieken, had zij voor enkele personen en voorwerpen een onberedeneerde sympathie en voor andere een onoverwinnelijke afkeer.

Zij zuchtte, door haar foltering overweldigd, zodra zij een ogenblik met Lisaatje alleen was.

Haar moeder moest haar gestadig gezelschap houden en nu, sedert een paar dagen, waren haar het gezicht en het getiktak van de in de kamer hangende klok onuitstaanbaar geworden. Zij kon ze niet meer horen noch zien en, op haar herhaald en dringend bevel, werd het uurwerk weggenomen en in de keuken gehangen. Maar Reus kwam thuis en vroeg, reeds op voorhand misnoegd, waarom die klok verplaatst was. Lisaatje zei het hem, bedeesd. Hij slaakte een ruwe vloek, hij nam ze van de muur af en droeg ze weer, met vermaledijdingen in de mond, op haar gewone plaats in de kamer.

Maria's aangezicht kromp van smart ineen. Zij wrong zich in haar bed, zij zuchtte, smekend en wenend:

- Och, doe ze toch weg!

Hij bekeek haar met zijn hatend oog. - Ge ziet ze daar hangen, niet waar? sprak hij ruw. Hawèl, ze zal er blijven hangen totdat ge dood zijt. Dan zullen wij ze wegdoen.

Maria's hoofd zonk op haar borst. Zolang hij in de kamer bleef sprak ze geen woord meer en hield zij hardnekkig haar ogen gesloten; maar toen hij weg en haar moeder teruggekomen was, keek zij gefolterd weer naar 't uurwerk op, en zuchtte, smekend, in de gepijnigde halsstarrigheid van haar verlangen:

- Och moeder, doe toch die horloge weg!

Vrouw Beert dorst niet. Zijzelf was bang geworden voor Reus; zij poogde haar dochter over haar ziekelijke gril te beredeneren.

- Och, moeder, ik smeed u, doe ze toch weg! herhaalde Maria als enig antwoord.

Vrouw Beert, wanhopig, barstte in tranen uit. Wellicht nochtans ging ze de wens van Maria volbrengen, toen eensklaps de deur van de kamer met geweld openvloog en Reus, die ze vertrokken waanden, vloekend en

tierend voor het bed gesprongen kwam:

- Nondemilledzju! Indien gij ze durft wegnemen sla ik u beiden dood!

En een afschuwelijk gekijf greep nogmaals bij dat doodsbed, tussen de schoonmoeder en de schoonzoon plaats.

Van toen af werd dat uurwerk met zijn wit-en-blauwe schild en zijn traag, exasperant getiktak, het bepaald, handtastelijk en als het ware verpersoonlijkt zinnebeeld van Maria's marteldood. Van 's morgens vroeg tot 's avonds laat hield zij er haar tragische, gepijnigde blik op gevestigd, als had zij er de eindeloze uren van haar doodsstrijd op geteld. Kennissen en vrienden, vernemend dat haar einde naderend was, kwamen haar bezoeken en voor allen uitte zij wenend haar klachten over 't uurwerk, als ware dit de uitsluitende oorzaak van haar ziekte geweest, terwijl ze onophoudend, met de hardnekkigheid van het vaststaand denkbeeld, smeekte:

- Och, doe toch die horloge weg!

Haar zonderling lijden verwekte weldra een soort van ophef in de Zijstraat en zelfs in het dorp. Een soort van legende geraakte, nopens die horloge, in omloop; het volk, geïnteresseerd, kwam zien. Maaie Troet, Oele Feeffe, Moeffe Vrieze, Muimme Taey, Verool en Luizema; Slimke Snoeck, Donder de Beul, Klod de Vos, Boef Verwilst, Smuik Vertriest, Clep Sandrie, Bradden Dhondt, Honderd-en-Eén en 't Slijperken, en zelfs Witte Manse en Stoute Treze, zij allen die haar ooit gekend hadden, kwamen haar beurtelings bezoeken en ganse dagen werd daar nu naast dat bed, waar zij te sterven lag, gekeven en getwist. Over 't algemeen verwekte zij medelijden en werd het gedrag van Reus gelaakt; maar deze verdedigde zijn handelwijze met hardnekkigheid en woede, vloekte en stampte met de voeten, vroeg aan

al wie daar kwam of hij, nondedzju, het recht niet had zijn klok te hangen waar hij wilde. En door het paroxysme van zijn haat overweldigd, keerde hij zich dan tot de rampzalige, zieltogende om, haar in het aangezicht schreeuwend:

- Maar sterf dan, nondemilledzju! Creveert, dat wij hier rust hebben!

De beide dochters van boer De Waele, die ook eens hun vriendin van vroeger een bezoek waren komen brengen, en dergelijk schouwspel bijwoonden, waren wenend uit het huis gevlucht.

32

OP Lichtmisavond begon de doodsstrijd. Zij was de ganse dag veel beter geweest, maar met 't aansteken van de lichten begon zij herhaaldelijk over benauwdheid aan de adem te klagen. Zij vroeg een ei en een glas wijn, die zij met smaak, schier met gulzigheid gebruikte. Zij vroeg ook, tot driemaal toe op enkele minuten tijds, en als ware haar haat tegen het uurwerk schielijk verdwenen, aan haar moeder hoe laat het was, en zonk weldra in sluimering. Om negen uur werd zij plotseling wakker.

- Moeder, sprak zij hijgend en zó flauw, dat men haar schier niet hoorde, zijn Kamiel en de kinderen thuis?

Zij opende de ogen, zeer wijd; en haar handen gingen zoekend heen en weer over de deken.

- Neen, ze zijn hier niet; Reus is eens tot aan de hoek van de straat gegaan en Selevie en Cies zijn in ons huis, antwoordde vrouw Beert, een weinig over Maria nederbuigend.

Maar eensklaps, verschrikt door de starre blik van haar dochter, die blijkbaar haar antwoord niet begrepen had, keerde zij zich om, liep haastig in de keuken en fluisterde tot Lisaatje, die er op een stoel zat te slapen:

- Haast u, loop Reus halen. Ze gaat sterven! Het meisje rende naar buiten; vrouw Beert kwam in de slaapkamer terug.

Langzaam, als met aarzeling en op de tenen, naderde zij weer tot Maria. Zij boog over haar neer, bij 't licht van 't opgedraaide lampje. Zij vroeg haar of zij niets verlangde.

Een lange, lange stilte was haar enig antwoord. De ogen van de stervende waren dicht, zij ademde gehort en

pijnlijk, als had zij al haar uiterste krachten daartoe verzameld.

En eensklaps, als het water dat door een dijk breekt, begon zij overvloedig te wenen.

Haar moeder barstte ook in tranen uit en verborg zich het aangezicht in de handen. Maar, na enige ogenblikken, haar droefheid overwinnend, boog zij zich nogmaals over haar dochter om haar te vragen:

- Maria, zoudt ge niet nog een glaasje wijn drinken?

Angstig, met een doffe kreet, trok zij zich achteruit. Plots, als ging ze bijten, was Maria's mond wijd opengevallen. Een soort van zucht steeg er nog uit, iets wits kwam op de paarse onderlip en de vergrote, stijve ogen veranderden eensklaps in twee glasachtige, strak voor zich starende ballen. Vrouw Beert greep haar hand vast, hief de arm op. Als lood viel hij neer.

- Maria! Maria! riep ze nog tweemaal; en bevend duwde zij de mond van haar dochter dicht. Als lam viel hij weer open.

- Dood! kreet ze dof.

Balduk en Lisa kwamen binnen.

Vrouw Beert was schreiend voor het bed op de knieën gezonken en zat te bidden. Zij keerde haar betrand gelaat tot de twee inkomenden om, zij herhaalde snikkend:

- Z' is dood!

Lisaatje begon ook dadelijk bitter te schreien. Reus, als versteend, sprak geen woord, het oog op het vervaarlijk aangezicht van de martelares gevestigd.

Er werd aan de voordeur geklopt. Reus, steeds sprakeloos, keerde zich werktuiglijk om en ging openen.

't Was Beert, met enkele buurvrouwen, waaronder Maaie Troet en Oele Feeffe. Deze hadden Lisa zien lopen, zij kwamen, het einde vermoedend, eens zien en

hun hulp aanbieden. Reus, zonder een woord, bracht ze binnen.

Bij het lijk gekomen, gaf Beert blijken van luid misbaar. Hij begon overvloedig te wenen, hij herhaalde onophoudend, terwijl hij wanhopig het hoofd schudde:

- Alzo een braaf jong! Alzo een braaf jong! En zo vroeg moeten sterven! Wat zijn dat toch dingen!

Ook Maaie Troet en Oele Feeffe schreiden. De weduwe Balduk, ontwaakt, vergenoegde zich met onnozel het hoofd te schudden.

33

IN de keuken was het vuur in de uitgedoofde haard weer aangestoken en had men water te warmen gehangen. Maria moest afgelegd worden en de beide gezellinnen van de dode boden vrouw Beert hun hulp aan. Zij verdwenen alle drie in 't nachtvertrek.

Nieuwe bezoekers kwamen binnen. Op korte tijd was het keukentje opgepropt met volk. Slimke Snoeck, Donder de Beul en gans de roversbende; Moeffe Vrieze, Muimme Taey en al de anderen waren daar weldra aanwezig. Reus, halsstarrig in zijn sombere houding verdiept, zat zwijgend op een stoel, naast de haard.

Na ruim een half uur werd door vrouw Beert de kamerdeur geopend.

Langzaam en stil, op hun tenen, traden zij, met een plechtige uitdrukking op het gelaat, binnen. En een eerbiedige ontroering greep hen aan, naarmate zij het lijk van Maria ontwaarden.

Men had haar schoon, haar weelderig, zwart haar gekamd in twee golvende vlechten langsheen de blanke slapen. Een klein, sneeuwwit nachtmutsje bedekte haar hoofd, met de strikken onder haar kin gebonden; haar ogen waren dicht, een in de hals geplaatst gebedenboek hield haar mond toe. Twee kaarsen brandden voor een Christusbeeld, op een klein tafeltje, dat nevens 't bed geschoven was; en daarin lag ze, tot aan de borst door 't blanke linnen overdekt, met de dunne, als moede uitgestrekte armen erboven, zó kalm en mooi, als in een onuitsprekelijke zachte slaap gedompeld. En haar gelaatstrekken waren gelouterd door die geheime, ondoordringbare en onbeschrijfelijk verheven uitdrukking, die aan sommige doden een schier tastbare superioriteit boven de levenden schijnt te geven.

Ontroerd, geschokt, met tranen in de ogen, knielden de bezoekers neer. En eensklaps, terwijl een toonloze, als het ware uit de grond komende stem de eerste gebeden van de rozenkrans opzei, deed een dof en woest gesnik alle hoofden omwenden. 't Was Reus, die door een plotselinge droefheid overweldigd, zijn onweerhoudbare klachten uitboezemde. Men zag hem, als wanhopig, de beide handen aan zijn slapen slaan en, door Donder de Beul en Klod de Vos gevolgd, in de keuken verdwijnen.

De rozenkrans was geëindigd, de nachtwake begonnen. Al de bezoekers, uitgenomen Maaie Troet en Oele Feeffe, die bij het lijk zouden blijven, hadden de kamer, en enkelen het buis verlaten. De overblijvenden hadden zich in de keuken op stoelen gezet of ten gronde neergehurkt en een begin van stil gesprek aangevangen. Allen waren het eens om de goede hoedanigheden van Maria te roemen en haar dood te betreuren. Maar zij poogden de ouders, de man en zichzelf te troosten. Maria was braaf, zeer braaf, maar zij had toch waarlijk geen gezondheid om er lang mee door de wereld te geraken. Ja, zij hadden het allen sinds lang bemerkt en tot elkander gezeid: Maria moest het 'herpakken', pogen die hoest te overwinnen, of zij was 'verbatterd'. Wat Reus betrof, die moest er trachten een reden van te maken. Natuurlijk was het lastig, maar waartoe zou het baten dagen en nachten te treuren en te wenen. Hij moest aan zijn oude moeder en zijn beide kinderen denken. Het beste wat hem overbleef was zo gauw mogelijk te hertrouwen. En zij maakten weinig bedekte zinspelingen op Lisaatje, die hun als een juist gepast gevonden tweede vrouw voorkwam. Deze allusie ont-

* Verloren

roerde de beide geïnteresseerden ten diepste. Lisaatje barstte opnieuw in overstelpende tranen uit en Reus, ook wenend en zich de haren uit het hoofd rukkend, zei dat hij de ellendigste mens ter wereld was en hij zich van het leven brengen zou, indien niemand met hem medelijden had. Alsdan, van lieverlede, liep het gesprek over ziek-zijn in het algemeen en weldra over kennissen en burens, over gebeurtenissen hier en daar, over het een en het ander, zodat de dode, zoniet vergeten, eindelijk toch als onderwerp van samenspraak verlaten was.

Te middernacht onthaalde vrouw Beert de steeds talrijke aanwezigen op koffie met boterhammen. Dit bracht een zekere verkwikking, een soort van gedempte opgeruimdheid teweeg en Donder de Beul vroeg halffluid of men niet eens 'een dikke*' zou uitleggen om een liter jenever te laten halen. Niemand vond daar bezwaar in en enkelen van de roversbende begonnen reeds in hun ondervestzakken te tasten, toen Beert, steeds zeer weemoedig, verklaarde dat hij het voorstel bijtrad, maar dat hij ook alles op zich nam, daar hij niet dulden zou, dat iemand 'op zulk een avond' een cent van zijn eigen geld verteerde. Deze verklaring verwierf de algemene goedkeuring en, na een korte discussie in welke herberg men de drank zou nemen, ging Boef Verwilst, in *De Gloeiende Koteraar*, bij Klakke Maerschallck, met wie de schelmen zich verzoend hadden, de gewenste liter halen.

Maaie Troet en Oele Feeffe hadden een ogenblik de slaapkamer verlaten om in de keuken een kop koffie te drinken en een boterham te eten. Zij trokken schier dadelijk, met gewichtig, neerslachtig aangezicht weer binnen en weigerden een borrel te aanvaarden, als Boef Verwilst met zijn fles teruggekomen was. Allen vonden

* Stuk van vijf centen.

dat zij gelijk hadden, dat men de dode deze eerbiedige ontbering schuldig was. En, bepaald gezellig thans, begonnen zij, in de damp van de aangestoken pijpen, hun fles te ledigen. Het was een algemene verbazing toen men ondervond hoe gauw ze leeg was.

- Nondedzju! Dat was geen liter, fluisterde Boef, de fles omkerend; die schelm van een Klakke heeft ons bestolen!

Maar Beert, tot verzoening gestemd, telde met weke ogen de aanwezigen en verzekerde dat men met 'veertienen' niet meer dan anderhalve druppel uit een liter schenken kon. Daarop werd een nieuwe discussie aangevangen. Honderd-en-Eén beweerde dat hij eens te Lauwegem, op de 'travaux', vierentwintig volle druppels uit een potfles had geschonken en dan nog een klein beetje voor zichzelf overhad. Maar Slimke Snoeck, vuurrood, loochende met gemaakte ruwheid dit gezegde. Hij was erbij geweest toen het gebeurde, verzekerde hij; hij had de druppels geteld en er slechts tweeëntwintig zien uitschenken, tot zoverre dat zijn beurt zelfs voorbijgegaan was en dat hij zijn deel van de drank niet gekregen had. 't Gesprek klonk luider, al de aanwezigen passioneerden zich voor de zaak: het werd een ernstige beraadslaging hoeveel druppels men wezenlijk uit een potfles schenken kon. Bradden Dhondt stelde voor de fles met water te vullen en ze in getelde druppelglazen te ledigen, toen Beert, ontroerd, met autoriteit zei:

- Laat zijn, ik zal u t'akkoord stellen. Ga en haal een verse liter, Boef.

En, met een trillende stem, terwijl de schelm reeds aan de deur was, voegde hij erbij:

- Ga naar *Het Stinkerken* ditmaal, Boef. Indien we dan nog een fles drinken, zullen we er naar *De Gelapte Sjako* om gaan. Wij moeten met een ieder trachten

overeen te komen; wij mogen geen lieve vrienden hebben.

Van toen af was het laatste gevoel van beklemdheid verdreven en vlogen de lange, eentonige uren van de nacht heen, zonder dat men er zich rekenschap van gaf. Nog tweemaal werden, met stipte billijkheid, verse liters jenever uit de herbergen gehaald en het gezelschap zonk meer en meer in een staat van gelukkige vergetelheid, toen eensklaps iemand zei:

- Maar vindt ge niet dat het hier zo naar de rook stinkt?

Allen keken op en staarden snuffelend en zoekend om zich heen. Zij vonden niets, maar een van hen, de slaapkamerdeur opentrekkend, sprong half verstikt ter zijde, door een rookwolk achteruitgedreven.

Zij snelden in de kamer. Een bloedkleurige vlam brandde beneveld in de rook; de kreten: 'Brand! Hulp! water!' weerklonken woest. Maaie Troet en Oele Feeffe, in bezwijming van hun stoelen gevallen, werden buitengesleept. Een eerste emmer water werd sissend in het vuur gegooid.

't Was nog maar een begin van brand; men was het dadelijk meester. En toen deuren en vensters wijd geopend waren, begreep men hoe het moest gebeurd zijn: de beide wachtsters waren in slaap gezonken, een van de kaarsen was omvergevallen en had het vuur aan 't bed gestoken. De helft van 't Christusbeeld en de ene zijde van het tafeltje waren tot zwarte kool verzengd, het bed begon te branden toen men er opgekomen was. Aan Maria zelf was nog niets geschonden.

't Geweld van de opschudding had de halfdronken bezoekers gans nuchter gemaakt. Zij koutten driftig en luidruchtig over de gebeurtenis, in hun schrik het gevaar vergrotend waaraan zij ontsnapt waren. De verbrande

plek in het bed werd met een witlinnen doek bedekt. Maaie Troet en Oele Feeffe, tot het bewustzijn teruggekomen, werden als ‘nietswaards’ uitgescholden en bespot. En om de ontroering af te spoelen, werd, onder algemene goedkeuring, in *De Gloeiende Koteraar* een laatste liter jenever gehaald. Eén enkel, wat hij ook dronk, bleef halsstarrig somber en stilzwijgend: Reus.

34

ER moest voor de begrafenis gezorgd worden. Maria, als behoeftige, had recht op een kosteloze teraardebestelling en het Armenhuis zou de kist leveren.

De volgende dag, met de schemering, werd deze door twee mannen aangebracht. Zij was vervaardigd uit ruw, ternauwernood geschaafd wit hout, met een zwart, onbehandig geverfd kruis van boven. En een kreet van verontwaardiging steeg op uit de harten van de ellendigen, die ze omringden, toen men, bij het openmaken, constateerde dat de bodem uit een oude, vermolmde en doornagelde, op sommige plaatsen nog door grijze en groene verfvlekken bezoedelde deur was vervaardigd.

- Smerige, gierige beesten! raasde, woedend, Honderd-en-Eén.

- Men zou ze moeten vermoorden! riep vloekend, met gebalde vuisten, Donder de Beul. Zij hebben haar kist uit een oude varkenskotdeur gemaakt!

En iedereen zei het zijne, allen hadden een vermaledijding op de lippen, bij het gezicht van die smaad, die hen, armzaligen, zó rechtstreeks trof. Reus, somberder dan ooit, woonde, steeds zwijgend, alles bij.

Een tweede nacht verliep; Maria werd gekist. 's Avonds tevoren had de doodsklok - de klok van de armen - een korte, vlugge poos geluid, 's morgens vóór de begrafenis weer. Te acht uur werd het lijk gelicht en naar de kerk gedragen. Het was een koude, gure wintermorgen. Het had 's nachts gesneeuwd en daarna, bij heldere maneschijn, gevoren; maar met de morgen was een nevel opgekomen, die nu de straten in zijn treurige sluier hulde. Als een naar, angstwekkend visioen, stapte de stoet daarin vooruit. De vier naaste bureu: Klakke Maerschallck, Bradden Dhondt, Smuik

Vertriest en Boef Verwilst, droegen de kist op hun schouders. Onder het eertijds zwart, maar met de jaren vaalros verkleurde doodskleed van de armen, met zijn vuilgeel kruis en zijn vuilgele franjes, tekende de kist haar akelige vormen af. Reus en Beert gingen er op de eerste rij, naast de wenende vrouw Beert en Lisaatje, achter. Op hen volgde, in haar versleten, verflenste en verschoten kapmantels verborgen, de ellendige stoet van de vrouwen, en het laatst kwamen de mannen: Slimke Snoeck, Donder de Beul, Klod de Vos, Honderd-en-Eén, het Slijperken, de ganse bende.

Zij gingen huiverend, met hoge schouders en blauwrood gelaat. De adem kwam dampend uit de monden, het getrappel van de klompen ging klagend over de kermende sneeuw. Vóór het gemeentehuis kwamen Elodie en Siednie De Waele zich bij de stoet voegen. Hier en daar, langsheen de Grote Dorpsstraat, verschenen de nieuwsgierige bewoners op de drempel van hun huizen.

Aan de ingang van het kerkhof kwam mijnheer Verraert, de onderpastoor, de lijkstoet met kruis en vanen tegemoet. En 't was alsof alles in die treurige begrafenis versleten en vernederd zijn moest; 't was als bestond er een afzonderlijke livrei voor armen-rouwplechtigheden: het koorhemd van mijnheer Verraert was vanonder gescheurd en onrein; de vuilrode rokken van de koorknappen waren met donkere vetvlekken bezoedeld en ook de vanen hadden die grauwwarte of vaalgroene, op sommige plaatsen bijna dof koperkleurige tint, die kleur van de armoede, welke aan de dood een zo aangrijpende gedachte van akeligheid bijzet.

Kort van duur was de plechtigheid in de kerk. Slechts een twintigtal personen waren, behalve de verwanten en kennissen in de kerk aanwezig; en toen mijnheer Ver-

raert het *Tremens factus sum ego* gezongen en in het rond wat wijwater gesproeid had, ging hij zó haastig met zijn koorknappen weer buiten, dat de lijkstoet hem schier niet volgen kon.

De put was aan het ene uiteinde van het kerkhof gegraven, aan de voet van de kloostermuur, dicht bij een bosje magere acacia's, treurwilgen en pijnboompjes. De bodem was er vochtig, de rijken wilden er niet liggen. Rondom de kerk en in het midden van het kerkhof bevonden zich talrijke zerken en kruisen; daar prijkte er geen enkel.

Aan de rand van het graf gekomen, zetten de dragers de kist boven twee sterke touwen neer. Het doodskleed werd er afgenomen en gevouwen; de kist, door de grafmaker en zijn helper met de touwen opgetild, zonk, hol roffelend, in de akelige diepte. Aller hoofden waren ontbloot, er heerste een eerbiedige stilte, die slechts onderbroken werd door het gemompeld Latijn van de pastoor en het plechtig gebrom van de doodsklok op de toren, terwijl de grafmaker, wachtend, met zijn spade in de hand gereedstond.

- *Pater noster*, zei de geestelijke. Al de aanwezigen knielden. Hij zwaaide nogmaals, met zijn kwispel, wijwater over de gebogen hoofden. En na enkele, luider uitgesproken woorden, keerde hij zich om en vertrok, door zijn koorknappen gevolgd.

De grafmaker was aarde op de kist begonnen te werpen. De lijkgenoten waren opgestaan en hadden hun hoofden gedekt. Zij kwamen nader, reikhalzend in de groeve kijkend. Men zag het aangezicht van Luizema, nieuwsgierig tussen de benen van Clep Sandrie en Klod de Vos verschijnen. Beert, zijn vrouw en Lisaatje weenden. Reus, 't gelaat steeds somber en ondoordringbaar, staroogde in de kuil.

Donderend vielen de eerste, tot steen vervroren klompen op de kist neer. Het was alsof ze bij elke slag ging barsten. Reeds tweemaal had het hout onheilspellend gekraakt en iemand vroeg aan de grafmaker:

- Zou ze niet breken? toen deze, die daar vermaak in scheen te vinden, een nog grotere kluit liet neervallen.

Een dof gebons, een kraken van barstend hout, een gruwelkreet van de achteruitdeinzende aanwezigen, weergalmden terzelfdertijd. Een van de zijplanken was gesprongen en, spalkogend, ontwaarden de verschrikte lijkgenoten een gedeelte van het wasgeel aangezicht van de dode, met haar wit nachtmutsje, boven de fraaie, zwarte, over de slapen neergezonken lokken.

- O! klonk de afschuwkreet. De handen krompen ineen en een gebrom van in de keel verkropte vloeken en vermaledijdingen weerklonk, terwijl de grafmaker, bevend en verlamd, zijn euveldaad aanstaarde. Maar plots kwam hij tot het bewustzijn weer. Hij vatte zijn spade krachtiger in zijn hand, hij nam een schopvol fijne aarde van de hoop en, als een herhaling van de afschuwelijke aanslag, waaronder Maria jaren tevoren, ginds in de zandweg, tussen Akspoel en Brakel bezweken was, werd nu, in de dood, dat mooi en rein gelaat, dat heerlijk geschapen lichaam, geboren en gevormd tot het genieten van geluk en liefde, ook door de aarde van het graf bezoedeld en verkracht. Eén voor één, in het geluid van de doodsklok, dekten de sneller neervallende schopvollen aarde de mond, de ogen, het voorhoofd, de schone, zwarte lokken. Een stipje wit, van 't hemd boven de linkerschouder, bleef het langst weerspannig. De aarde viel erop neder en rolde eraf, onophoudend, als een pareltje, het wit stipje weer ontblotend. Een kluit bedekte het ook eindelijk. Men zag niets meer dan de grauwe eentonigheid van 't graf.

Langzaam, alsdan, huiverend in de ijzige wintermorgen en, bij het eindigend gebrom van de doodsklok op de toren nog eens 't hoofd omwendend, verlieten de makkers Maria voor eeuwig.